

Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Књажевац/Сврљиг, број 29-30, година X, јул – децембар, 2011

КЊИЖЕВНИ КЛУБ
Бранко Миљковић
КЊАЖЕВАЦ

КУЛТУРНИ
ЦЕНТАР
СВРЉИГ

Бдење

Уредници

Обрен Ристић

Радослав Вучковић

Уредништво

др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Срба Игњатовић, др Горан Максимовић, Драгослав Живковић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва

Зорица Бранковић-Басарић

Издавачи

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац

Културни центар Сврљиг

За издаваче

Обрен Ристић

Зоран Гавриловић

Адреса

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, 19350 Књажевац, п.фах 58

Е-mail: obren@kul-tim.net

Културни центар Сврљиг, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2

тел. 018/821-059 Е-mail: bdenje_srg@yahoo.com / kcsvrljig@sezampro.rs

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.

Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

(са назнаком за „Бдење“)

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили

Општина Књажевац и Општина Сврљиг

Корице

Владан Васић

Техничка припрема

Млађан Ранђеловић

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Саша Хаџи Танчић

ФАНТАСТИКА БАСНЕ

Доситеја Обрадовића

Зоо проза у њеном ширем, типолошком значењу представља комплексну појаву и њена литерарна генеза посеже дубоко у историји српске књижевности. Писани трагови о нестварним бићима сасвим другачијег изгледа, на трагу митске и архетипске визије живота и света управо долазе из тамнине времена XIII и XIV века. На маргинама рукописних апокрифа и рукописним књигама црноризаца, згуснуте тамним бојама, откривају читаоцу непознат свет флоре са суморним односима према човеку и изопачених природа, жртвама зверстава. Негован је својеврстан култ звери, животињски свет из маште, тамног вилајета и библијског преподобља, идеализованог модела земног и духовног живљења. Апокрифни записи попа Петра, појава попа Неција и непотписаних литерата тога доба, све до Гаврила Стефановића Венцловића, чије обједињено дело под насловом *Црни биво у срцу*, приређује и обзнањује савременом читаоцу Милорад Павић, значајни су за утврђивање инспиративних почетака стваралачког развоја српске књижевности са зооморфном тематиком.

Истраживање ове теме утврдило би и неоспорно потврдило распоне опосредоване спознаје удвојеног приповедача, чија је улога да и з б л и з а пренесе неоспоран и веродостојан доживљај граничних појава два оделита света, с ове и с оне стране, елементарног и фантастично – имагинарног реда. Апокрифна проза овог типа упућена је

на визију лирски обликованог света књижевног текста из којег људске судбине израњају са својим трагичним и трауматичним располажењима.

Прозни текст српске књижевности о фауни надаље се развија до литерарног жанра басне са њеним разнородним значењима емпиријско – реалнога, симболично – алегоријскога и метафоричнога реда. Пишчево главно настојање је коначно укључење ауторске „интервенције“, тзв. Наравоученија, сведеног на објашњење поруке по којој басну ваља *разумети*. У ствари, представља појаву или образложење аутора читаоцу у њеном превасходно васпитно – дидактичком смислу, непосредовано сведочанство *моралне свести*, неспутане по значењским равнима текста, уметничког набоја високих патријархално – хришћанских и универзалних вредности. Тај моменат ауторског *резимеа* приче је у ствари видљива форма пишчевог стајања иза сопствених ликова, форма хуманистичког солидарисања са њиховим драматичним трагањем за позитивним вредностима у сваком погледу.

Са становишта басне као приче о људима, испричане посредно као приче о животињама, занимљиво је и обликовање „ликова“ животиња увек из ситуације *неспоразума* типичних за људско посредовање и саживот. У суштини, аутор у својству стварног или замишљеног приповедача, описује неспоразум са појединостима које имају одлучујућу улогу или су преузете из људског света.

Доситеј се при том одриче филигранског, орнаменталног приповедања, статичне декоративности, пошто је баснописцу основна побуда да покаже, не *какви* су ликови, већ *како* се опходе. Описује активне ситуације, да би, по принципима друге обликовне динамике, следила обавезно – објашњења: *како* се поступило, шта је добро а шта није добро у томе.

Оваква променљива позиција приповедача одлучујуће утиче на поступак детаљизације описаног призора, којом се у основи динамизује афективна раван уметничког представљања. Зато што је аналитичар, он умишљено „брише“ наравоученијима тамне стране и зло непресушном вером у светост људског живота и свега живог на земљи.

Тумачећи поједине феномене људске природе или природе људског понашања, описом каузално – генетских елемената животиња и људи, предочавају и испитују многе и разне укрштаје, набрајањем уплива природне околине, друштвених средина, биолошких утицаја, социолошких и психолошких окосница, итд. Најчешће излажу незнатан детаљ, издвојен као људска појава, у људској свести, или пак с равноправношћу духа, пола, нагона тела, дара, склоности, карактера и способности. Уче спајању и раздвајању, нагонима и катарзама, часовитим врхунцима успона или сурвавања и пропадања, којима се покољења, као Сизифовим каменом, муче вековима, доказујући како се човек влада према условима и околностима у окружењу.

Немају разлога да се радују ни људи ни животиње. Подједнаке су природне појаве које их условљавају. Прирођавање двоношца рађало се и замирало исто као и у зверињем свету. Мењајући *мисли* о томе какав би човек требало да буде, баснописац Доситеј животињама намењује повишене дијалоге о друштву и појединцу, породици, хуманим моћима разумевања.

С једне стране, басна, Доситејева, логична је и одредива (рационална), а с друге пак стране, поетски онеобичена стварност животињског света спрам људског. Описујући свакодневно непосредно уметнички савесно, наш баснописац подучава добрим и лошим странама односа у људском свету, бави се заправо, савремено речено, психопатологијом. Већ по потреби, према томе, посматра *човека*

као таквог, који живи субјективним животом као појединац, но и на основама *свеопште узајамности појединаца*. Доситеј, на име, човекову антропобиолошку појединачну и групну судбину објашњава подређивањем „слабијега јачем“, сликањем бројних превирања у борби за опстанак, природњених надвредностима такозване „друштвене селекције“.

Доситеј Обрадовић познате мотиве користио је, при том, са друкчијим циљем у односу на узорита дела из европске културе (Езоп, Крилов, Лесинг) и тиме учинио пресудан корак за настанак и развој овог жанра у српској књижевности.

Животињама, свакој разлучено, одређује место у слици људског света са дубљом оценом карактера лика, као алегорије на људски род, при чему се писац, како је већ речено, користи поступком онеобичавања. А с тим у вези, утицај Доситејеве басне на потоњу фантастику српске књижевности, наоко невидљив, вишеструко је плоносан. (Особито остварени спој оног традиционално српског „чудесног“, које има дугу прошлост у фолклору и легенди, са митом и европским „чудесним“, доцније је преузео и проследио, донео надреализам.)

Животиње у баснама воде антропоморфни живот: уперене су против користољубља, негодују пред стварношћу, поједине супротности људског делања и деловања доводе до парадоксалног. Наравоученија чине стога евидентном завршну критичку оштрицу према појединим странама људске природе, породичног уређења, занимања, осећања, затегнутости, неприродности. Са јединственим ликовима, животињама, особитог биолошког квалитета, али и уграђеног људског квалитета свести, људских особина и мана, својеврсне су алегорије на људски род, израз пишевог уметничког ангажмана.

Лична преживљавања (бедног) просјака и (убогог) сиромаха тако су се наша у изванредном споју славуја и орла, којима је у истоименој басни „Славуј и орао“¹ поверена „главна“ прича, почев од славујевог исказа о орловој предности у лету небеским висинама над другим птицама „оздо“. Орловом парадоксалном разuverавању славуја како му се само учинила његова љубав за небеске лепоте, пошто му је важније „лакше опазити каквог зеца, корњачу или јежа на земљи“ придружено је наравоученије да су такви људи „бедног срца“, „ниске и рђаве душе“. Поређења између две птице довољно наглашавају приповедачев говор у име људи. Оно што су једни у прилици *да виде* измиче другима и *да гледају*. Славуј је орла видео богато раскриљеног, а орао гледао свој трбух. Одозго, са неба, а баш над оним понором празног трбуха, допире шум орлових крила. И треперење мелодије славуја (који га својом песмом себи вуче) и хоће собом да свали у тај понор. Отимајући се очајно од орловог „приземљења“, славујево треперење крилима заправо је чиста архетипска слика земне и небеске јаве, стварног и нестварног. Обликовањем слике људског света из птичије перспективе, Доситеј је омогућио читање басне са становишта фантастичне поетике, показавши да је истински велик човек посумњао у властити „небески конфор“, ставивши знак питања над митом о својим животним предностима уздизања. Наравоученије напосе сажима дијалог славуја и орла да би ликови басне, припадајући птичјем свету, аутентичном фантастиком, изразили снажно уочљиве драматичне сударе у људском свету, његове крајности.

Моменат фантастичног отеловљен је и басном „Лав и човек“ приповедањем вербалног дуела човека и звери. Лаву не одговара човеково размишљање о себи као јачем.

¹ Доситеј Обрадовић: *Басне*, Народна књига, Београд, 1958.

Да су људи по природи вреднији и храбрији од лавова, да ће се на крају лав некако већ сагласити с њим.

У полемичкој жестини лав поставља питање, а ко је то нацртао, пошто му је човек предочио слику Херкула како дави лава. „Човек, а ко би други нацртао?“, лаконски је одговорио човек.

Замисао да се лав и човек поставе супарнички, што заправо јесу, проширује „рат“ сликама митопоетичком равни поуке. Доситејев лав је иначе ратоборан, али нашавши се наспрам човека, запажа ипак да је борба „неправедна“, јер га слика нетачно представља, причињена људском руком. Представа надмоћи човека над лавом метафорично се преноси на однос људи и звери, са подтекстом у конфликту добра и зла, при чему човек симболизује добро, а звер зло.

Доситејеву причу још наглашеније прати поука са таквом поруком, будући да су потајни непријатељи човекови *храброст и јунаштво без знања и мудрих управљача*, одакле се изводи да су такви слични *снази зверова*. У истом следу Доситејев приповедач, опомиње како би лавови давили људе, да умеју да цртају као они.

Доситејев лав је супротстављен Доситејевом човеку по својствима које ова искрена и простосрдачна прича приписује човековој досетљивости и разуму. „Закључани“ изнутра својом природом, њихов положај у неравноправним условима нимало се не разликује. Доситејев лав отворено не признаје надлежност човека над собом, у чему посредно следи његово понашање „снагом зверова“. Шта ће лаву таква човекова природа „снаге зверове“, кад је у томе надмоћнији? Његову вредност и храброст такође не признаје, но напротив, тврди „да је један лав јачи од неколико људи.“

Слично делује и исказ којим лав претпоставља како би изгледао човек, да лавови умеју да цртају као људи: „Ја бих теби сто слика показао, за једну вашу, како лавови даве људе.“ Његова пркосна одбрана подразумева и исказ овога реда: у зверима је прави извор моћи и живота, и нећу пожелети човеков живот! Лав је већ природом дарован „снагом зверова“. Човек је пак склон активирању „снаге зверова“ у себи. Отуда у њему унутрашње борбе, олује, трагедије, снажне и непознате, да се искаже непосредније и до краја као засебитост свесна себе, своје историје, природом и наследством засноване људскости. У басни „Лав и човек“ је такав *исход* подстакнут *фантастиком* свакодневице, коју је Доситеј применио и књижевно осмислио, омогућивши читаоцу метафорично читање лика, овог пута по равнима интертекстуалног односа са наравоученијем. Упечатљивом сликом човека који дави лава симболисана је надмоћ људске природе, идејном усмереношћу на реалистичку раван фантастичног односа човека и звери. А наравоученијем о моралним вредностима над телесним за коју се каже да је „снаге звериње“ објашњава се заправо читав одређени ред у природи у којој човек, на жалост, иако није звер, није ништа мање суров.

Широк распон митологема сугерише различит однос према идејама и њиховом коришћењу. Фантастички карактер басне налазимо у начину на који се мотив преображава у идеју, од обичних реминисценција, које Доситеју служе као готове формуле за изражавање идеја и својеврсне стилске појединости, до филозофско – егзистенцијалистичких и моралних реперкусија њиховог принципијелног зближавања, подједнако допустивим у односу на људе и звери. У томе је басна Доситејева полигенетична са становишта ликовна, јер садржи карактерне црте и природу људског и зверињег.

Доситеј се у раду на сижеу, не напуштајући српску приповедну традицију, ослањао на античке и на европске баснописце, утемељивши и тако приповедни образац басне на промишљеним интертекстуалним везама. У Доситејевом *кључу тумачења* важно је увек зашто се нешто догодило, пре него како се догодило, њега занима *идеја*, поступак рационализације, у којем учешће фантастичног појачава утисак да су и звери учесници и виновници човековог удеса, подвлачећи силину деструктивности. Оне су застрашујуће *живе* – кушају, спајају и обједињују људски свет са својим зверињим светом као један и недељив, при чему приповедање басне не познају поступак преласка човека у звер, него се „идеја водиља“ у њима осмишљава искључиво по приповедним равнима третмана звери као људи.

Ликови басни, по правилу, суочавају се са проблемом који измичу њиховој моћи да га реше. Наравоученије је одјек дате ситуације, *стављањем до знања* могућег дешифровања одговарајућих момената приче, који се, упоредо са рационално вођеним укупним приповедним планом, јавља и као њен други план – нестварног, несхватљивог, другим речима фантастичног.

Међутим, тај други свет, свет иреалног, у којем животиње мисле, говоре и понашају се као људи, указује се савременом читаоцу пре као фантастично поетичан него дидактично обликован на филозофским и поетолошким претпоставкама књижевног дискурса из доба рационализма.

Миметичка раван, заснована на вербалној стварности „типизираних“ архетипских образаца животне стварности, угрожена је већ читаочевим колебањем у одлуци да ли је у *Баснама* нешто стварно или не. Укрштањем рационалних, искуствених равни са ирационалним, ванискуственим рав-

нима, књижевни текст је уобличен као фантастичан, самим тим примереније одредивог књижевног жанра као фантастичног. Отуда ранију дидактичност подрива схватање уметничке засебитости фиктивног света басне, неодољиво чудесно.

Следствено, литерарна стилизација или симболизација фантастичног демонстрира незауостављиву игру метафизичког духа за који не постоје границе између засебитих онтолошких феномена људског и животињског света, успостављену на оностраној логици. Доситејеве *Басне* могу се стога данас узети као образац преплитања реалног и фантастичног, чудних ликова од људских и животињских „узорака“, што у збиру појава и ситуација показује сву антрополошку разумењеност и сложеност ових књижевних прозаида.

Наравоученије се данас, напосе, може да рецепционише као *расплет*. Такав расплет познат је пре свега код ауторијалног приповедача, какав је баснописац. Могуће је наравоученије разумети као расплет и на основу имплицитне читалачке праксе, која познаје апсолутни поремећај приповедне каузалности савременог књижевног текста. Самим тим, укида се једнозначност наравоученија као „планираног“ свршетка текста басне.

Басна као жанр изгледа да је дозвољавала Доситеју Обрадовићу да се приповедачки најпотпуније исказе и докаже као писац свога доба. Симболиком животињског света је интегрисао идеје и поуке у строгим границама задате приповедне форме и затвореног облика. Уграђивање фантастичног у причу и оживљавање природа човека и животиња, учинило је басну особеном појавом у српској књижевности. Приповедање нечега што је у суштини нестварно (да звери говоре међу собом и са људима) одлика је басне као жанра, од почетка неприметно запостављеног

фантастичног дискурса под притиском текстовног ентитета дидактичности. И једно и друго својство одликују заправо параболичне и алегоричне басне Доситеја Обрадовића, све скупа временом одаљене од доба свога настанка, колико и значењским читањем у новом, модерном кључу неверице у снагу људског разума. Дестабиловањем егзистентне стварности људског дијалошко / контактеног утицаја зверињег света, онеобичавањем фиционалног простора књижевног текста и поспешивањем фантастичног дискурса као врсте текстовног ентитета, отада у српској књижевности басна доживљава значењску и жанровску метаморфозу.

Жарко Буровић

ДОК НЕ ДОЂЕ КРАЈ

Наш крај овршиће смрт

ову досетку нећу да прихватим
не бар док у присоју цвета дрен
не знам шта досетка треба да прорекне
и шта да оповргне
нећу се бавити узроком
епилогом

јутро је па хоћу присојем да шетам
и ништа не пречујем у њему
ни цијук царића
ни прхут коса
ни дашак ветра

у смрти је ништа на потезу
ја хоћу присојем да шетам

НЕПРЕБОЛ

Како болу наћи лека
кад је нелечит од памтивека

стискајући му на брекло виме
измузли смо тмине

јадом сите тмине
дале болу име

ЖИВОТОПИС

Ој животе где си где си

товар брига с главе стреси

кад га стресеш сан потражи
у зују пчеле и боји ражи

у прстену плавог неба
њему хрли лет јастреба

ој животе где си био
пре него си се расанио

МРАК НЕ ВИДА РАНЕ

Свуда маске свуда скаске

за час их породи мрак
мрак не вида ране
брише свему траг

у грлу мрак самује
у дну је ноћног рама
са звездама кампује
у слепој ноћи лумпује

тамним се коритом ваља
уходи све што стигне
води нас у поноћ игре

НОЋНА ПРИЧА

У твоје мисли увире моја сега
како је рањива превићеш је брижно
гледај да је ничим не повредиш

сега је најфинији кристал
иште да јој будеш брусач
уз дуге ноћне приче

МЛИДИЈАХ ЖИВЕТИ

Сети је завичај у нутрини

тамо сеје зебњу и страх
увек заклон тражи у тмини
иако живети млидијах

у овој дубокој тмини
стално озарје јутра звах
ево корачам ка нигдини
иако живети млидијах

кад низ ливаду ширну кренем
заволех тишину и цветни прах
ускоро ће да згасну зене
иако живети млидијах.

ДУГЕ НОЋИ И ЦРНЕ ЗАСТАВЕ

9.

Кнез Лазар се родио у Прилепцу, утврђеном граду који је заједно са Призренцем штитио богате руднике Новог Брда и насеља око њих. Било је то 1329. године, педесет и седам лета је прошло од тада и Лазар се сећа мало тога везаног за време проведено на властеоском имању Хребељановића. Његове успомене више су везане за Немањићи двор где је његов отац Прибац Хребељановић обављао поверљиве послове логотета а затим и Душановог пехарника. Била је то скромна служба, и није носила са собом онолико части и угледа како је то на први поглед изгледало. Логотет јесте био човек у служби једног цара, логотет јесте живео на двору, пио најбоље вино и носио најскупље свите... Али и поред свега, његова звучна ромејска титула, била је параван. Он је и даље био само боље одевени и боље васпитани слуга. Па иако је на повељама издаваним од стране Стефана Душана, вољом Божјом благоверног и Христољубивог цара Србљем и Грком, често стајао потпис *Pribez Logofeto*, Лазар, који је још као дечак блажен преимућством да одраста на двору, знао је да жели много више и иде много даље од свог скромног и послушног оца.

Ипак, баш за Душанове владавине, десило се нешто небично. Једног од својих логотета, који је добио монашко име Јоаникије, цар је поставио за архиепископа. Ако се један слуга може Божјом милошћу и царском вољом успети на престо Српске цркве, зашто онда и један други

слуга не може пожелети мач, златни појас и велики посед да њиме влада?

Прибац Хребелјановић је до краја живота остао логотет, или, како су га чешће називали – Велики слуга.

Велики.

Слуга.

Његов син га је као угледни дворјанин заменио на сличном месту. Душан га је узео за ставиоца.

Никада нећу бити слуга. Ником. Бићу господар или ме неће бити.

Са том мишљу кренуо је Лазарев успон након што га је Урош, несигурни и владању невични Душанов наследник отпустио са двора. Истог оног двора на коме је одрастао, на коме је верно служио Душану и који се изметнуо у легло завера и сплеткарења. Знао је да Урош, за кога се увелико причало да је *млад смислом*, упркос томе што је изданак једне светородне лозе, неће дуго потрајати. Баш као што је знао да ће похлепне, слаткоречиве велможе покидати и развући његову земљу као што чопор вукова разграби комад меса. Али то га није спречило да и он себи приграби парче. И то велико.

Је ли то била издаја?

Да ли се на тај начин одрекао верности Немањићима? Погазио заклетву дату пред будним оком Христовим? Да ли се одрекао оног дела себе који је на двору попут доброг мача био искован од части и покорности?

Зашто је то учинио?

Зато што није хтео да буде *слуга*.

Зато што је хтео да буде *велики*.

То га је прогањало све више како су године пролазиле. И мучило га јаче и болније након што су Мрђавчевићи заробили Уроша на Косову, и након што је мученик умро тог истог злокобног децембра 1371. Баш у време када су

Алтомановић и његови пси покушали да убију њега, кнеза Моравског, у међави подно Рудника.

Управо због свега тога је препустио царску титулу Твртку иако је на њу имао право јер му је жена Милица била од Немањића. Иако је лако могао да приграби круну. И да је одбрани челиком.

Некако је увек знао да та издаја неће проћи некажњено, и да ће неко, добри Бог можда, или демон из адских дубина доћи да наплати дуг.

Испоставило се – ни један, ни други, већ агаренски принц и његова војска из далеких пустињских земаља.

Олуја се приближавала и Лазар је могао да је види са прозора своје личне одаје у Крушевцу. Док је стајао тако загледан у даљине, имао је утисак да се само небо спушта низ обзорје и косине планинских венаца, као да и оно хоће да поведе неки свој рат.

Кнегиња је седела у дрвеној столици иза њега и читала књигу, Лазар јој се обрати гледајући и даље у призоре у даљинама.

"Видео сам га... јуче."

Кнегиња подиже главу са манускрипта пред собом.

"Кога?"

"Нашег сина."

"Не разумем."

"Видео сам га, Милице...", кнежев глас је благо подрхтавао. "Видео сам Добровоја. Стајао је на улазу у придворницу. Носио је исти онај кавад што си му ти сашила... онај са извезеним лавом."

Милица устаде и приђе му. Благо положи длан на његово раме.

"Добровој је мртав, Лазаре. Седи са десне стране Господа. Чека на нас. Не брини... не мучи себе. Био си у грозници... причинило ти се."

"А шта ако није?", био је упоран кнез. "Шта ако је то заиста био он?"

"Ако си и видео нешто... То се само нечисте силе играју са тобом. То те ђаво искушава."

"Ђаво?", упита Лазар и окрену се да своју супругу погледа у очи. "Или онај кога сам издао?"

"Онај кога си издао?"

Лазар се насмеши, осмехом пуним тужне беспомоћности, и кратко прозбори:

"Бог."

10.

Милошу Обилићу се чинило да му је глава тешка попут ковачког наковња. И сваки звук у гостионици, земљани крчаг који уз тресак пада на сто, гласан смех војника за столом поред, лавез паса пред улазом, одјекивао му је болно у ушима као да неко чекићем удара по том истом наковњу. Његовој глави.

Прво је отишао до места на које га је упутио Топлица. Бацао коцке са људима који су смрдели на свињску маст и коњску балегу. Ту је оставио тридесет перпера. Попио доста вина. Онда се спустио ниже низ улицу. Ту су се неки мудријаши такмичили у бацању ножем. Падале су велике опкладе на оне који су највичнији. Тамо је повратио тридесет перпера које је изгубио на коцкама. И добио још тридесет. Попио још вина. Један од губитника му је нешто замаерао, морао је да му покаже шта све зна са ножем сем бацања. Двојица Срба из Ужица су му се придружила и одвела га на трбушни плес. Гледао је до зоре неку персијску лепотицу како се увија попут змије док јој одблесци ватре шарају голе груди. Дао јој је свих шездесет перпера које је имао. Попио још вина. Двојицу Ужичана оставио је

да спавају испод стола у крчми и кренуо назад, на починак. Није више имао ни пребијеног динара.

Косанчић и Топлица седели су са њим за столом и гостили се печењем.

Он није могао ни да га погледа.

"Изгледа да си се лепо провео ноћас?", упита га Топлица, речи су му одјекивале.

"Може и тако да се каже...", са муком је мрмљао Обилић.

"Јеси ли имао среће на коцки?"

"Не баш..."

"Овдашње варалице ставе другу коцку на длан и сакрију је палцем. Онда је приликом бацања замене. Требало је да обратиш пажњу на то."

"Да сам знао да то раде...", срицао је Обилић с муком речи. "Одсекао бих им обе руке."

"А, не... То не можеш, Милошу. Запамти... Ти си обичан трговац. Невичан борби."

"Да... то сам заборавио...", рече он и зарони главу у шаке. "Пробали су да ме опљачкају у једној улучици..."

"Шта се десило?", упита Косанчић.

"Сетио сам се да ипак нисам трговац."

"Колико их је било?", упита Косанчић.

"Тројица."

"Да ли је бар неко остао жив?"

"Не знам...", вртео је Обилић главом. "Био је мрак."

Галама у крчми намах престаде. Два снажна човека била су на улазу и погледом тражили неког у одаји.

"Господо...", рече Топлица. "Надајмо се да ова двојица не траже пијаног трговца који је посекао тројицу њихових другова и отишао на заслужен починак."

"То су она двојица од јуче.", рече Косанчић. "Нису овде због нас."

Тако је и било. Крчмар се појавио и буквално клекнуо пред њима. Нису много обраћали пажњу на његово преклињање, један га је ударио ногом у стомак док га је други зграбио за косу и исукао нож.

"Ниси платио трибут за прошлу седмицу.", рече човек са ножем. "Упозорили смо те."

"Реците Порфириону да сачека још који дан...", преклињао је крчмар. "Платићу двоструко!"

"Не.", био је јасан човек са ножем. "Знаш правила. Ако немаш да платиш у злату..."

Човек погледа иза крчмаревих рамена где је стајала његова кћи.

"...плаћаш у крви."

Он заобиђе крчмара и приђе детету. Мало плавокосо створење гледало је у њега без речи. Он је дограби за руку и дете стаде да вришти. Нико од гостију у крчми није се ни померио, нико није рекао ни реч.

Човек са ножем подиже дете у висину свог рамена држећи је за зглоб леве шаке, као касарин који намерава да одере јагње.

"Кажи јој да не вришти толико...", обрати се крчмару хладно. "Одсећи ћу јој само један прст."

"Пусти дете."

Човек се трже на ове речи. Није их изговорио убоги крчмар чију се кћер спремао да осакати. Није их изговорио ни пратилац кога је капетан послао заједно са њим у крчму да наплате дуг. Није их изговорио нико од гостију лево и десно од њега. Изговорио их је трговац у јефтиној одежди тамне боје који је са још двојицом истих таквих људи седео за столом право, при дну одаје, крај загашеног огњишта. Трговац није остао само на речима него је и устао, што човек са ножем схвати као неописиву дрскост.

Кратко су се гледали у очи, а онда трговац понови свој захтев, овога пута на латинском.

"Пусти... дете."

Човек са ножем се насмеши. Онда показа свом пратиоцу да оде до стола за којим је био трговац.

Све се десило брзо. Човек обријане главе пришао је Милошу, исукао нож, али се већ следећег тренутка срушио када му је овај разбио врч са вином о главу. Милош је одбацио комад грнчарије који му је остао у рукама и кренуо ка човеку који је држао девојчицу. Када му је пришао, овај је пустио девојчину руку и замахнуо ка њему. Обилић је то спремно дочекао, избегао ударац, сачекао да нападач изгуби равнотежу, а онда га дограбио, изврнуо му руку, мало се нагнуо и притиснуо целим телом. Човекова рука пуче као сува грана и он паде на колена вриштећи. У Милошевој шаци остаде дуги, добро наоштрени нож од доброг челика.

"Ти си мртав човек!", вриштао је први нападач који је разбијене главе лежао на земљи крај стола.

"Шта кажеш?", упита га Обилић.

"Ти си мртав! Мртав! Порфирион ће ти извадити црева и даће ти их за вечеру!"

"Опрости... не чујем те добро.", рече Милош и дограби човека са сломљеном руком за уво.

Овај болно застења када га Милош привуче ка себи а онда се то стењање претвори у продоран врисак кад му Обилић једним потезом ножа одреза уво.

"Ево ти...", рече Обилић и баци уво у крило човеку који је лежао на земљи. "Понеси ово свом господару и поручи да ћу и њему учинити исто ако се буде појавио овде."

Човек устаде и притрача свом другу, подиже га и заједно одгегаше из крчме.

Обилић се врати назад за сто.

Погледа у Топлицу, затим у Косанчића.

"Шта сте се смркли вас двојица?", упита. "Хајде... дајте вина да попијемо. Прошла ме је главобоља."

11.

Асад бегу је тога дана на двору указана необична част. Седео је на миндерлуку у башти у султановим личним одајама, а са њим су била оба принца. Сам начин на који су били одевени емирови синови говорио је о њиховим различитим личностима. Јакуб је на двор свог оца дошао у градској одећи, беспрекорно обучен, док је Бајазит био у војничкој одори, наоружан сабљом и ножем.

Султан се појавио у пратњи дервиша кога су звали Едхем, следио га је у стопу попут сенке и ништа није говорио. Бајазиту се није много допадао тај загонетни црномањаст човек и зато је одмах рекао оцу:

"Још увек са собом водиш овог сихирбаза?"

"Едхем није никакав чаробњак или вештац...", смирено му одговори емир седајући преко пута њих. "...већ уман човек који заслужује твоје поштовање."

"Поштовање...", фркну Бајазит. "Када буде забио сабљу у нечији трбух заслужиће моје поштовање... макар је забио у свој сопствени."

"Опрости мом сину на његовој војничкој неотесаности, Едхеме.", обрати се Мурат дервишу. "Он је груб човек, сувише времена проводи са својим људима, а премало на двору..."

Едхем хтеде нешто да каже али се предомисли када се суочи са Бајазитовим продорним погледом.

"Зарад крви коју су просули ти моји груби и неотесани људи ти можеш на двору гостити своје умне људе..."

"Бајазите, мислим да...", огласи се Јакуб.

"Нико те ништа није питао, брате!"

"Обуздај се сине...", рече Мурат смирено. "Много је беса у теби."

"Зашто си нас звао?"

Мурат уздахну. Волео је свог сина, и волео је његову ватрену нарав, али му се никад није допадало то што није знао да је обузда. Био је превише горд и превише брз, његов Бајазит. То је имало свој учинак на бојном пољу, сав тај бес и та неукроћена снага, због ње је и добио надимак Јилдерим - Муњевити. Али у временима мира, све то је постајало бreme, Бајазиту као да је било потребно дати у правилним размацима по парче рата, парче клања, парче пљачке, како би демони које носи у себи изашли напоље, како би бес ишчилио из њега, јер у противном... Чинило му се да би тако срдит и необуздан могао да запали сва царства света само да би их гледао како горе.

"Крећемо у поход на Румелију...", рече Мурат.

"Ми већ јесмо у Румелији, оче."

"Не, нисмо, сине. Европа је много више од Бугарске, Македоније или Ромејских земаља..."

"Ти желиш Европу, дакле?", упита Јакуб.

"Да, Јакубе. Желим да вас двојица, заједно, једног дана будете принчеви Беча и господари Млетака. А да би се то десило... морамо прво узети Лазареве земље."

"То неће бити много тешко.", рече Бајазит.

"Зашто си толико сигуран?"

"Па нису се до сада баш претерано показали на бојном пољу, зар не? Сатрли смо их код Черномена. Оно што је преостало јесте неколицина обласних господара који се међусобно мрзе. Можда Лазар јесте најјачи међу њима, али нама није дорастао."

"Не бих тек тако потцењивао Лазара и његове вазале.", огласи се опет Јакуб.

"То је зато што си кукавица, брате.", подругљиво се насмеши Бајазит.

"Како се усуђујеш...", процеди Јакуб гневно гроз зубе.

"Тишина, вас двојица!", прекиде их Мурат. "Сазвао сам вас да вам кажем како је Али Паша већ код Сердике са десет хиљада људи."

"Шта?", био је изненађен Бајазит. "Отпочео си поход а нама ниси рекао ништа о томе?"

"Сад вам говорим..."

"Зар ту част да први удари на Лазара није требало да добије неко од твојих синова? А не Али Паша."

"Заборављаш се, Бајазите... Али Паша је велики везир а не неки санцак-бег. Не брини, оставиће ти довољно каура да их ти и твоји војници посечете."

"Али ће зато сву славу приграбити за себе."

"Теби је до тога, сине? До славе?"

"А до чега другог му је икад било?", рече Јакуб.

Мурат показа на Асад бега који је све време ћутке седео поред Бајазита. Бег је био необично млад човек, на прагу своје тридесете, имао је дугу црну косу шишану у паж и уредну браду која му је уоквиравала пуне, меснате усне. Изгледом је више подсећао на Ромеја него на Османлију, опет, био је потомак једне од најугледнијих Туркоманских породица и као такав веома цењен и на двору и међу војсковођама.

"Шаљем Асад бега сутра ујутру у Али пашин табор. Биће му саветник. Асаде, објасни мојим синовима како намеравамо напасти Лазареве земље."

"Али Паша ће се из Бугарске пребацити у Србију долином Нишаве.", започе Асад бег. "Прво на удару му је незнатно утврђење у Арвуну... тај град Ромеји зову Пиргос, а Срби Пирот. Посада у њему није велика, можда три стотине људи..."

"Шта ће нам уопште тај градић?", ишчуђивао се Бајазит.

"Он ће бити одлична полазишна тачка за даљи напад. Када га узмемо, ту ћемо направити свој главни табор. Султан ће нам се затим придружити са главнином војске, и тада ћемо кренути узводно до Ниша. То је јако утврђење, кажу да је већи и богатији град од Крушевца, неки га називају Лазаревом ризницом... други кључем Лазаревих земаља. Срби мисле да је неосвојив. Уверићемо их у супротно."

"Ти си се оно беше некад већ сусрео са Србима, Асаде?", упита га Бајазит.

"Јесам."

"Ако ме памћење не вара, то се баш није завршило добро по тебе?"

"Не.", рече Асад тврдо. "Није."

"Не мари, не мари...", смешкао се Бајазит док га је тапшао по рамену. "Ако ниси могао да им дођеш главе сабљом... убићеш их саветима..."

"Бајазите...", султан је већ губио стрпљење. "Пошто већ немаш ништа паметно да кажеш, онда зачепи губицу."

Мада невољно, Бајазит послуша свог оца.

"Кратак је пут којим течемо, децо моја...", рече емир замишљено. "Наше време је прах, крв и вода... Наши животи безвредни. Наша дела... незнатна, ако не служе вољи Алаховој. Наша снага... не постоји ако нам не долази од Бога самог. Упамтите то."

Мурат тада устаде са миндерлука, његови синови и Асад-бег учинише исто. Он климну главом и њих тројица кренуше ка излазу из баште.

"Бајазите, сачекај...", рече емир.

Принц застаде. Мурат га добро осмотри, његов проницљив поглед Бајазит је осећао како додир нечег врелог. Знао је какво питање следи.

"Опет си пио вино?"

"Нисам!", одврати овај увређено. "Везири и чауши ме опет олајавају?"

"Везири...", насмеја се емир горко. "Увек је него други крив, зар не?"

"Шта желиш од мене, оче?"

"Желим да се понашаш достојно једном принцу.", при-тајени гнев осећао се у султановом гласу. "Желим да будеш достојан царства које ћу ти једног дана оставити. А да би га био достојан, мораш живети као истински муслиман. Мораш поштовати правила."

"Правила...", промрмља Бјазит. "На овој несветој земљи? Какви смо ми то муслимани оче? Док ходамо Румелијом и осећамо да има нечег нечастивог у њој, нечег што неће зауздати ни пламен ни железом?"

"А чиме си ти то одлучио зауздати нечастивог, сине? Вином и курвама?"

Бајазит рашири руке и слегну раменима.

"Толико сам неверничких глава скинуо са рамена... ваљда ће ми Алах прогледати кроз прсте."

"Хоће ли, сине?"

"Сам си рекао, оче... Наше време... је прах, крв и вода...", принц нехајно одмахну руком и крену стазом низ башту, у правцу велике капије.

"...А понекад и вино."

(Одломак из необјављеног романа)

ГЛАД

Када немамо шта друго, једемо своје прсте.
Прво палац, кажипрст и средњи на десници,
зато што држе кашику. Мислимо да глад је
у кашици, а не у нашем празном погледу.
Једемо затим кашику, па цијелу руку
којом је до наших уста приносила глад.
Појели бисмо и другу руку, ко зна шта још,
да нас не зауставља жеђ. Кад немамо шта друго,
пијемо мајчино млијeko које се задржало
у непознајним окрајцима нашег памћења.
Сити и напиту, када немамо гдје другдје,
лијежемо у постељицу коју, невидљиву,
носимо на себи од рођења. И спавамо затим.
Спавамо тако уљуљкани све док нас нова глад
не поведе ка палцу, кажипрсту и средњем прсту
руке у којој се лукаво смјешка празна кашика.

НЕСАН

Када немамо с ким, сами са собом легнемо
у хладан кревет, у Прокрустову постељу,
па сами себи, и с горње и с доње стране,
подрезујемо мисли, поткрађујемо трептаје душе.
Покаткад, у заносу, не знамо зауставити руку
у којој шкљоцају гладне маказе, па послије,
у оковима несна, развлачимо мисли и душу,
да надокнадимо што смо подрезали.

ЉУБИМО САМИ СЕБЕ

Када немамо кога другог, љубимо сами себе.
Своје љупке руке на којима не видимо жуљеве,
своја кољена, ножне прсте док смо још млади.
Горњом усном љубимо своју доњу усну,
језиком своје зубе, њежно додирујући каријес.
Онда почне да нас нагриза љубомора. Осјећамо
како онај изван нас, што љуби, сурово мач
зарива у срце оног који је заробљен унутра
и не може да љуби. Осјетив иглице мржње,
тај што је унутра трга са себе окове љубави,
дохвата мач и сијече све пред собом, не би ли
доспио до оног што је изван њега, не схватајући
да сам себе сасијеца. Кад обојица клону,
онај у нама и онај изван нас, опет почнемо
да љубимо сами себе, ако немамо кога другог.

ЗАПЈЕВАЈ САМ СА СОБОМ

Ако немаш с ким другим, запјевај сам са собом.
Громогласно. Нека се заталасају језера и мора,
уздрмају планине, обруше стијене са литица
и преграде ријеке. Нека на све стране из вулкана
до неба шикне стега ослобођена ужарена лава.
И не страхуј да ћеш тиме другима нанијети зло.
Јер, језера, мора, литице, планине и спутана лава
у теби су и само их пјесмом можеш истиснути.
Зато, ако немаш с ким другим, сам са собом
запјевај. Осјетићеш како се све руши и како те,
почев од ножних прстију, обузима блажени мир.

СВЈЕТЛЕЋА ЗРНЦА

Када нестане дањег свјетла, дубоко
у себи пронађи свјетлећа зрнца.
Не одустај ако одмах не засвјетлуцају
пред твојим трећим оком. У неком
скривеном кутку тијела које никад
нећеш спознати, оставили су ти
та свјетлећа зрнца преци, да у њих,
као у рој августовских свитаца,
зарониш кад наступи свеопшта тама.

КИША

Пада киша. Данима, мјесецима, годинама
пада киша. По сјенокосу и стрништима,
по главама оних који не знају да побјегну
од пљуска. По гробовима предака, по стопама
потوماка који ће тек доћи, по пресјеченим
грлима младића који нису дочекали нови вијек.
По погледима обезнађених пада киша.
Док спавамо, док се будимо, док вољенима
шапућемо ријечи које ћемо сами касније
обесмислити, док у залагајима гутамо
сопствене мисли о будућности по којој се
већ хвата патина прошлости – пада киша.
О, докле ће из нас и по нама да пада,
и шта ће бити с нама када престане киша?

ЈЕДНА СЈЕНКА

Једна сјенка корача градским тргом,
споредном улицом, приградским сокаком,
грабиком изнад града, падином планине
која задржава олује да не поруше град.
Кад се умори и изгладни, враћа се у шетача.
Халапљиво исисава из њега снагу, па опет
шета градским тргом, споредном улицом,
приградским сокаком, грабиком изнад града,
планином која подупире небо да се не обруши
на град. Посљедње што видиш, јесу
њена блиједа стопала по стаду облачака
расутих сводом изнад збуњеног шетача.

РУКЕ

Када сам открио да сам цртач, учинило ми се да је цео свет мој и да ћу целог живота имати шта да радим. Тада сам био много млад и није ми падало на памет да ће ми то бити животни позив. Цртање. Дивно цртање. Њиме сам могао баш све. Не стигнем ни да одаберем шта бих, али рука сама шара, не престаје. Испод ње откривам читав свет, као да сам тек рођен, као да га бивајући и растући изнова, у неком новом животу, сам стварам. Да ли бих то смео тако да назовем? Не бих да будем горд, да се поистоветим с неким од кога сам далеко, ја, грешни ништавни човек који ипак има више живота. Верујете ли у то? Ја нисам веровао, али цртање ме демантује. Покушајте, лепо је прећи границу.

Моје руке постају нешто друго. Задивљен посматрам тај преображај. Због њега сам срећан, иако ми се отима, иако ме опомиње да не могу све да разумем. Моје руке изгледају исто као пре, али из њих извире нешто и оставља трагове кад узмем туш и перо. Гледам у линије које обликују нову васиону или у постојећој бележе нешто што не знам. Госпoде, на који пут ме воде моје руке и шта желе да ми кажу? Препуштам им се целим бићем, откривам непознато, пратим сопствене стазе и дође ми да загрлим свакога кога сретнем на њима. Да ли је ово мој живот? Помало стрепим. Који је ово од мојих живота? Да ли сам ово ја или је то можда мој одраз? Један од њих. Да ли ћу моћи да се вратим у своје биће, у своје право лице? Знам ли које је право? Знам ли колико их има?

Под пером искрсавају нова пространства, тамо где ћу једног дана заиста отићи или можда она у којима сам већ био. Руке стално граде и посматрам чаролију увек распет између дивљења и страха. Тај страх утврдио се када су они са цртежа ту дуже опстајали него у мом стварном животу. Ако знам шта је стварно. Над папиром, с пером у руци, остваривало би ми се све што пожелим. Био сам усхићен. Откривао сам тајне – неке које су се скривале у пределима моје душе за које нисам ни знао да постоје. Да њих нисам открио, тајне би умрле и окамениле се као под вулканским пепелом. Долазиле су и откривале се саме. Надао сам се да због њих нећу заборавити оне старе без којих не бих могао бити обичан. Онај који не зна да буде обичан, не уме да буде необичан. Сада то знам иако о необичности никада нисам размишљао. Она ме је затекла, не више него што нас затичу обичне животне ствари, мада неспремност за њих оставља далекосежније последице. У то сам се више пута уверио, због тога сам много патио. Ако је то била патња.

Колико је дуг тај пут и шта ћу још открити о себи, питао сам се. Хоћу ли моћи? Толико тога о себи обичном нисам знао. Како ћу с две непознанице? Ипак, само сам цртао, и цртао. Већ сам се толико оголио пред самим собом да сам се плашио да ћу се смрзнути. Ледила ме је космичка промаја, дувало је однекуд. Да ли је требало да се плашим или да се радујем? Та хладноћа указивала је на отворен пут, али и на то да сам тако наг увек као тек рођен и да никада нећу достићи зрелост да имам сопствену децу. Или су моја деца моји цртежи и могу их стварати само тако наг и млад... И тако сам...

Онда сам цртајући открио њу. И био сам уплашен. Њена лепота отимала се мом перу. Увек је била лепша од онога што сам могао да замислим. Мој страх се увећавао. Шта ако проговори? Нисам то хтео, али руке ме нису слу-

шале. Њен поглед и њено лице израђали су из цртежа, опомињали ме да нисам довољно добар, јер ми се лепота отима. *Лепша сам него што можеш да ме замислиш. Твој ум не прати твоје руке*, као да је говорила. Помисао на то да говори плашила би ме више него песма сирена. *Ти не можеш да докучиш лепоту, ти је не разумеш*. Ледиле су ме такве опомене. Не бих знао шта бих с њима. Чему служе? Да ли можда најављују неку трагедију или мисле да су моје екстазе болесне, зато што увек цртам само те очи и само то лице? Можда их мој ум не прати, али прати их моје срце. Из њега су настајале. То је уметност, мислио сам. Да ли ја заиста знам шта је то? Да ли могу да знам? Ко то може знати ако не онај који ствара? Из ког је света могуће видети?

Док сам цртао, посматрале су ме њене очи, из свих углова собе. Пратиле су ме и улицом, бделе су нада мном док спавам. Осећао сам благост. Њен поглед ме је грејао тада. У тој топлоти бих заспао. Увек су биле ту. Ипак, делић сваког мог сна припадало је само тим очима. То је оно парченце због којег нисте сасвим заспали, део сна који вам се не да као линија којом бисте сасвим били задовољни и после које бисте заувек оставили перо. Знали бисте да је савршена тек кад би била лепа под вашом руком исто толико као у вашој машти. Не лепша. Не заборавите то. Уколико није тако, онда лепота јесте један од највећих људских удеса, како у литератури пише.

Трудио сам се да не буде лепша него што ми то машта каже, али није ми се давала. Како да јој одузем лепоту? Нисам то умео. Ко зна како се то ради! Моје ме руке нису слушале. Цртао сам је изнова и изнова, увек је била лепша него што сам могао да је замислим. То ме је плашило, то ме је чинило несрећним. Она се сама исказивала, нисам јој био потребан, као што нисам био потребан својим рукама.

Нисам више ништа друго могао да цртам. Моје руке нису хтеле. Она је морала увек бити ту, изгледа да сам морао с тим да се помирим. Пробао сам да је сместим у неке друге светове, да испитам њихове могућности када је она у њима. Они би, нужно, постајали предивни, постајали би савршени. Нисам то хтео. Желео сам да све тече, желео сам да она бар мало остари, да знам да је права, или да нагрди сопствено лице; тако би ми била дража. Ја нисам могао.

Било јој је добро ту, под мојим пером и мојим прстима. Није хтела да ме напусти. Плашио сам се сопствених руку и сопственог пера. Ако је под њима све постајало исто и само једно, шта их нагони да и даље шарају? Шта их нагони да и даље постоје? Уметност не трпи истост, бар не предуго. У животу је то можда могуће, али он зато није уметност, наравно, уколико изузмемо тренутак рађања.

Свуда су ме са зидова гледале њене очи. Опомињале су и претиле. Више нису биле топле. *Мислио си да ћеш читавог живота имати шта да радиш?!*, као да су говориле с подсмехом. Одзвањали су гласови. У глави их се наројило много. Сви су ми нешто казивали. Као да су се надгорњавали. Почео да виђам удвојене слике. Бацио сам перо. Нисам могао више, јер није било смисла. Био сам заробљен, а стварати се може само кад сте слободни. Ја више нисам био.

Плашио сам се да приђем столу. Нисам чак смео ни да га погледам. Изгледао ми је као црна језива аждаја која ће ми одгрести руке уколико покушам да дохватим перо и нацртам нешто друго, нешто што није савршено и у својој савршености бесмислено. Нисам ни знао требају ли ми руке. На улици су почели да ме поздрављају људи које сам некада цртао. Посматрали су ме с подсмехом. Чини ми се и да су се дошаптавали. Као да су створили тајно друштво.

Пожелио сам да им кажем зашто их више не цртам, али помислио сам да је то сувишно. Обесмишљава се све када покушате да објасните шта сте или нисте хтели. Знам колико је тешко пустити дела да говоре. Она вас издају и у тренутку настајања. Још тада желе да вас забораве, као људи којима сте помогли када им је било најтеже и који вас мрзе јер знате све њихове слабости и сва њихова лица или пак као људи који су рођени леви и који знају да за њих не важе правила зато што им све, без обзира на њихову гордост и безобзирност, иде у сусрет.

Не цртам више. Мрзим цртање и мрзим оног себе који је цртао. Забога, не желите ваљда да овај свет постане галерија, да потпуно обескрви?! Зар вас и у најлепшим светским галеријама и музејима не заболи глава после само три сата разгледања цртежа и слика највећих мајстора?! И какве везе њихова дела имају с вашим животима? Какве имају с њиховим? Какве везе су имала док су настајала и чим су настала? Купићете само скупе проспекте и монографије на неком од „светских“ језика, проверићете накратко, уз кафу после разгледања, своје смешно знање о уметности, као и о неком од „светских“ језика – па шта и да је велико! – а онда ћете све то сахранити на некој полици.

Знате ли нешто о рукама старих мајстора? Да ли су их слушале? О чему су мајстори маштали? Да ли су баш то о чему су маштали нацртали или насликали? Јесте ли сигурни? Ко би то, забога, могао да вам каже осим њих самих?! Њихове руке сада су мртве. Чак и кад бисте их могли видети, ништа не бисте сазнали. Сада је стварно доста! Престаните да се понашате као у спомен-парку, да саосећате са жртвама о којима не знате ништа! Као и о њиховим породицама! Јесте ли се икада распитали о њиховој причи? Јесте ли пробали да је замислите? Нисте? Е па пробајте!... Или престаните!

НЕКА РАСТЕ И КОПНИ У ЗЕМЉИ

Шкрипну гвоздена старинска капија. Бетонска стазица смештена међу ниско поткресаном живицом, пружа се мом лаганом кораку. Преко зеленила живе оградице, извијају своја танана, трновита тела, баштенски манекени, руже пузавице. Мирисне лепотице емитују своје боје ка небу и дарују их сунцу, своје слатке, помамне ароме несебично разоткривају мојим чулима. Рубин црвена је најупорнија у интензивитету свога колорита, ни невино розе лепотица не одриче се пажње коју заслужује, жута пркосница је поносна, бледо црвена ненаметљивица је магијски смерна. Измамише ми чежњиви, покајнички смешак: “Ружице, лепотице, другарице, не љутите се на мене, у игри вам кидах лати, да их међу длановима протљам и сањам, не љутите се на ме, дете сам била несташно и осионо... Ружице, сунца и песника миљенице! Не љутите се, дете сам била, када шарена лопта падне на ваша стабла крхка, како сам могла знати... да може болети, како сам могла знати да и цвеће иште додир и љубав, светлост и воду, ваздух! И сан! Када увече погнете, скупите своје главице за починак, а ја вам прстима, детињим, незграпним реметим сан, у жељи да миришете као и дању. Опростите ми, лепотице... нисам могла знати зашто ме бака грди када вас додирима сламам, опростите ми на детињем инату, на вражјој игри, на машти без краја! Носио ме ветар распусни, младост ме запаљива понела и угасила у трену... Када напуним руке латима вашим, и бацам их по себи машта-

јући, замишљајући да сам Дороти на путу за чаробњаков Оз!"

У мислима сам молила руже за опрост, и била сам чудно сетна. Корачала сам кроз ходник, који је миомирисао на моје детињство. Онда угледах своју чукунбабу, она седи на трonoшцу са малом мотиком у руци, окопава руже.

– Баба Радо!, мој усклик је прену из мисли... ко зна каквих. Баба устаде хитро, као да јој сто и кусур није: "Ех, дико моја, ти си код бабе твоје дошла! А зашто си, ружо моја, косу одсекла?"

Баба ме загрли, како више никада нико није.

– Бако, то је сад у моди.

– Ако, ако, 'ћери, И ја сам моду терала! Ех, да ти знаш, каква сам ја девојка била! Плетенице до задњице, па кад се ја у коло у'ватим, све се момци отимају до мене ко ће!

– Не сумњам бако, запањују ме твоји животни полети, без обзира на сребро у коси!

Она се насмеја, али жал у питању и навикама старачким, пробија се нотама носталгије. Испливавају стари албуми са фотографијам, питања без краја: Да ли ће неко отворити моја врата? Ова река живота где се улива?

Али, ћути, осмехује се, радује се због мене и за мене. Говорим јој да сам кренула на права, бићу судија када порастем, као и већина фамилије. Баба се радује, каже да дочека моју диплому, па мирно да умре. Ја слажем да јој не причиним бол... неће разумети зашто ми се срце отима, по некад, када до зоре пишем поезију... а права ме одбијају попут хладног, непријатног леда. Зато не говорим са њом о својим књигама, зна она довољно, мило јој је... она је неписмена, али зна. Зна, али ме вероватно неће подржати.

Вероватно ћу и ја тако, ако будем имала деце. Нарачито ако буде била девојчица. Научићу је да огруби своју слободу, да не крије самоћу у својој души, и не храни порок дубоке емотивне боемштине у срцу! Знам и сама, није лако будити се уморан и певати песму коју не слуша нико. Давати младост и летети ка зажареној звезди! Устајати, опет падати, и тако... потроши се младост слатка. А након слатког, сви осети су кисели или горки. Али баба зна да има своју срећу, има нас... има некога ко ће отворити врата када затреба... пружити руку, захвалности.

- Ето, ћери, нико мене није хтео да да у школу. Удали ме са шеснаест, а учила би! ја школу, важно је то! Зато ти учи, љуби књигу! А знаш како, окренеш књижицу, па доле, доле у задњицу је пољубиш, е баш тако!

Ја се насмејам наивно, младалачки. Нисам схватала тада, шта значи "књигу љубити у задњицу". Али, она је знала, једноставним и лаким реченицама, народским, мудрост изговорити и то велику. Док ја тражим одговоре за све. И лутајући ужасним лавиринтима грешака и изговора, кључ не налазим!

Ко је то рек'о да време лечи? Све и да сам стена.... Али бабин топли осмех не даје места мојим тугама.

– Баба Радо, руже су прекрасне!

– Више их не могу неговати као некад, али чучнем овако на столочицу, па их залијем, окопам, не дам корову да их гуши!

Гледам је, схватам значај и лепоту животних војевања. И седећи, цвеће се може неговати.

– Набраћу ти кад кренеш после, да ти мирише ђул у соби."

– Не, баба, то никако! Оне овде најлепше миришу!, помислих. Доста сам их черечила, нека живе куд им је намењено, нака расту и копне у земљи!

Уђосмо у приземну кућицу, увуче ми се под кожу, познати мирис дуња, ораха и шербета.

Прабаба Мица, пуши и пажљиво прати сапунску серију на телевизији.

– О, дошла си!, пољуби ме, и окренута ка телевизору додаде: Само да се заврши серија, па ћу поставити да се руча.

Баба Рада искористи ситуацију, знајући да је за сада нико неће прекидати:

– Али, иако ни дана школе немам, зарадила сам пензију. Прабаба се насмеја иронично, и не окренувши се: "То је било друго време, могао си и без школе да добијеш пензију! Не учи дете погрешно!"

– Не вантаризгај! Ја сам радила у Застави, у Војној фабрици, велвореле сам правила! А пусти мој Грујица, Бог да му душу прости, вуцарао се са оном циганштуром...

– 'Ајде, баба, шта је са тобом, куку мени, шта траскаш пред дететом, револтирано је прекида кћерка, моја прабаба, бабиним речима звана Црна Мица.

– Па јес' тако је било, нисам ништа слагала! Грујица отишао, са Циганком Вуком, рекли ми људи. Ја га грдна чекала пет дана. Више ни 'ране у кући нисмо имали, дете ми плаче гладно... ја не знам куд ћу и шта ћу. Помислих, идем код свекрве, тетка Спасеније, да јој се изјадам. Спасенија ме дочекала у авлији, ех... каква је то жена била... 'ајдук!

– Баба не досађуј детету, има оно своја посла, опет је прекида кћерка.

Баба се направи да није чула, па настави: Спасенија била некако посебна жена, ргна жена, пробијала се кроз живот. Не овако као ја... ја била мирна, тиха, млада, нисам ништа знала к'о дудук! Шта ћеш...

Мене ухватио некакав унутарњи напад смеха, али није ред да се смејем, једва се суздржах да је питам шта јој значе те речи: вантаризгати, ргна... али схватих из контекста.

Када је прабаба изашла на кратко, да донесе слатко од дуња, баба Рада из унутарњег џепа црне, вунене блузе, дрхтавом руком извлачи новчаницу, замотану у ролницу:

– Узми ово, сакриј, да не види Црна Мица... себична је, размазила сам је, јединица ми је, све загледајући бојажљиво око себе старачким, водњикавим очима.

Увек су то мале суме, за два сладоледа, можда карту за биоскоп, али, значило је више од тога, и њој и мени.

– Баба, и шта се десило када си се обратила Спасенији за помоћ?!, радознала сам да чујем њену приповест.

– Да, све је било тако, бога ми, Спасенија ме дочека у авлији...када ме угледа са дететом у наручју, плачем ја, плаче дете, ко' да је знала. "Је л' Радо, мој Грујица пусти?" Ја плачем, суза сузу стиже, види она шта је по среди, те ме уведе у кућу, на'рани мене и дете. Ћутимо обе... Спасенија видим, гризе се за језик, да не куне рођеног сина: "Јес' мој, али не ваља жуту банку! Нагрдићу га ја само да ми падне шака, ух, дабогда се... Не секирај се ти Радо, ево, ја ћу да ти пратим нешто пара да имаш... немам сад ништа у кући бога ми!

Спасенија ми даде један цачић брашна и тикву да печем. Вучем онај цак и тикву, а тешка ко тучак, а дете за руку, а запело ми у грлу, не знам шта бих са собом. Ал', да се живи мора... Не прође ни три дана, кад ево га Радојица, јадан онако глув, једва ми објасни да га послала тета Спасенија... да хитно дођем код ње.

И тако... ја стигох тамо, она ме дочека одевена као за некакву светковину, па рече:

"Радо, не секирај се више ништа, ја сам све средила. Била сам у Застави, испричала људима ситуацију целу, по недељи, ти ћеш на Грујицином послу да радиш, а њега ће да избаце као последњу манџуку."

Кад то рече, ја умало не падох са столице. Она то виде: "Радо, он јесте мој, али ја ћу њега да се одрекнем преко новина! И ништа му не дам више, ни ову кућу, ни ону дедину њиветину, ни ону кућерду у селу. Нек' пропадне вала, нек' сам грешна, али све ћу да препишем твом детету! Сутра идем, све то да кажем у перо адвокату Драгољубу, а он нека га, нек' се вуче са којекаквим, белосветским..."

Њена прича ме вратила у време поштовања високо постављених етичких стандарда, неговања традиције и корена, као што баба рече: "Знао се некакав ред... а ово данас, да бог сачува! Од дрогоша и марифетлука. Кад их видиш, не знаш да ли је мушко или женско, ја сам кику носила, а момци данас каче минђуше к'о девојке. Некад се знало ко вози трактор, а ко отвара капију!"

Размишљајам о њеним временима, у моди су биле плетенице, румен на образима, везене чарапе и нетакнути девојачки јелек. Чедна и наивна душа, вашар и коло да се вије, кабеза и кибицовање момка из далека. Момак није смео

бити бећар или музикант, песник не дај боже! На девојку без преслице или плетива анатема је пала, на ону што много чита и сањари демонска рука. Та, која се у "врзино коло"* ухвати, тешко се спасе, осим помоћу некакве басме или утука. Зато правим сулуде, непотребне паралеле између бабине и моје младости. Понор непремостиви, потонућу ако наставим. Понор дубок читав век. Ипак, уз "добру намеру" и "лепу реч", као животне лајт мотиве којих се моја баба придржавала, све се некако "преко плећи превали".

Као да ми је прочитала мисао, за ручком баба направи малу дигресију. Између залогаја сарме са љутом паприком, и гутљаја домаће грашевине, рече као за себе: "Важно је бити човек."

*Врзино коло – израз потиче из народног сујевејја. То је игра вила и вештица. Користи се да означи збрку, метеж, зачарани круг. Такође, када се каже: "Та је била на врзину колу", мисли се на девојку која много чита или пише.

Миленко Д. Јовановић

ОРФЕЈ НАД ПЕСНИЧКИМ ТЕКСТОМ

По јутру се позна дан, Еуридико,
(Окренух се, и Ти замакну у таму)
А песма шепури се првим стихом
Ко пешак кад се праметне у Даму

Неке песнике кад читам
Ухвати ме дремеж лак
Духовном напору упркос
Да песма загребе мозак

Али, широка је улица!
Не морају се гурати на уском тротоару
Песници са више лица
Газити у исту бару

Је л` појање болест излечива
Или још Гвадалкивир тече
Пред сунчев залазак а рука нечија
Гази по диркама и већ пада вече

ДЕМОНИЈУМ

(гласови издалека)

ПРВИ ГЛАС:

Нико те не гони да пишеш.
За ту болест смо чули
Да се тешко лечи.

ДРУГИ ГЛАСОВИ:

*Ено га – веле – тера кера
Дању ко заливен, не отвара уста
Куцка неке јаде посвуноћ
(Зар још није изумрла та животињска врста?)
Цабе троши струју
Светло му гори до зоре
И онако
Нема довољно струје
Људи се мрзну
Тамо на Косову, ако читате новине
А он, боженассачувај, набада са два прста*

ТРЕЋИ ГЛАС:

Можда су у праву његове драге комшије
Које не знају за песника
Иако живе под истом кукуљицом
Пуне три деценије и више
Ако се одузме количина смрти 1999,
Кад се није живело.

ЧЕТВРТИ ГЛАС:

Тачно. Не гањају га, ни људи ни авети
Од овоземаљских деспота, да
Исто, кад би терали човека да полети
А он пузи, само пузити зна?

ХОР:

Писање је лични чин и добровољно ропство
У власти демона, да знаш, радознали свете...
Уосталом, питајте Гетеа
Ако знате ко је? (Johan Wolfrang Goethe –
28.8.1749. Franfurt na Majni – 22.3.1832. Weimar).

ПЕСНИК:

Кад би сте знали, кад би знали
У журби векова где се изгубио сан
Човека који није желео да плаче, јер
Имао је идеју весело да проћерда дан
С ружом на реверу и смешком на усни.

ГЛАС ОЗГО:

Ал` љубав беше отров, ноћ душманин
Ноћ што му одузе говор и речи обеси о клин.
Бескрил, без РЕЧИ – ни да полети, ни усни.

ГЛАС ОЗДО:

У отрцан свет варавог сјаја и дреке
Упутио се леп и млад да сазна
Између наде и очајања оштрио свој дух
На камену ужареним ког лижу похотне реке
Мучио нежни мозак – никако да се сети
Да треба пуно незнања па живети
Као што позни Валери каза.

ПЕСНИК:

Ко данас за другог има развијен слух?
Зар не чујете да нико не чује никог?
– *Тишино, ти си налепише што сам чуо,*
Од Пастернака на некој забави чух.
(С кровова московских гађао Немце базуком).
Вреба ме помисао да од експлозија речи
Борис је имао проблема са слухом

ГЛАС ИЗ ТАМЕ:

Девета година је у великом пропцу
Откако око зури у недостижни идеал
Јер нема довољно речи, нема речи
Од бољке несазнајне да одбрани, да излечи
Дух на издисају, у самртном ропцу
А вал се за валом ваља, за валом вал.

Доња Горевница – Београд 2009.

MODUS VIVENDI

Ноћ замиче стрепећи пред налетом хладног зимског јутра. Бежи у свитање, у белину која боли. То је кулиса главне сцене, на којој, по ко зна који пут, треба да отпочне представа.

Текст непознатог писца писан је за два глумца. Девојчицу која никако не успева да каже свој добро научени текст и Епизодисту. Режиер, обучен у широки џемпер, који је почео да се пара, покушава да објасни сцену у којој Глумац држи један крај, а Глумица други крај џемпера. Вуку петље свако на своју страну, а некада их је тај меки џемпер грејао у зимским сутонима.

Свако се са свог краја сцене труди да брзо направи што веће клупко. Ужурбано мотају и крећу се сценом ка Девојчици. Она, уснула од умора, немирно спава покушавајући да у сну дохвати своју нит, како би исплела џемпер за лутку свог детињства. Тамну боју конца, који јој Глумац и Глумица додају, боји пастелним бојама љубави. Не разуме режиера који им је уделио тамне нијансе и заплака у дубини сцене.

Глумци, пуни гнева и разочарани што све тако дуго траје, траже нову нит. Нит за коју ће се заједно ухватити. Све им је преко главе. И улоге им представљају све већи бол. Истина постаје питање опстанка. Али, која то истина, изречена ове ноћи, може донети олакшање Девојчици која сања своју лутку?

Глумац одбија да говори текст, решен да саопшти Режиеру да више не жели ту улогу. Глумица не жели да се одрекне главне улоге, која је за њу написана. Познаје

сцену, простор, време... осећа мирис трајања... не жели ништа да мења...

Епизодиста, који све време представе чека свој тренутак, бива све нервознији.

Огледало обасјава сцену. Глумци се огледају. Леже се од својих одраза у огледалу, који им се уливају у тамне очи, стиснуте од тескобе... А гледали су се, гледали даноноћно... Огледало гласно пуца од превеликог бола.

Режисер никако да развуче завесу и отвори сцену. Плаши се да ће рам од огледала пасти на два клупка, која су већ надрасла просторе догађања. Кренуће као лавина на публику, које нема.

Глумци схватају да је за лутку, коју Девојчица сања, потребно имати петљу. Режисер би да од глумаца направи прваке у плетењу пурпурних лутки.

Епизодиста, љубоморан на главне глумце, мрзи Режисера. Читавог живота чека улогу у овој представи. Представи коју нико не гледа, а која, изгледа, никада неће бити скинута са репертоара. Зато и плаче.

Глумци говоре свој текст. Дијалози, претворени у монологе. Нико никога не слуша и не чује. Свако мота своје клупко, исцрпљено ходајући по сцени.

Све ће остати исто, слути Епизодиста. Само да се Девојчица пробуди са лутком на узглављу. Свиће, Режисер је одлучио да Глумац и Глумица доживотно играју ове улоге, без алтернативе. Девојчица ће сањати своју пурпурну лутку док за њу не буде написана главна улога. Добиће своју нит. Ако буде хтела, исплешће нов џемпер за своју лутку.

Епизодиста је напослетку задовољан, јер је у овој представи одиграо улогу свог живота, улогу Епизодисте. Заспао је срећан, сањајући Девојчицу која плете пурпурни џемпер за лутку.

У МНОГО ЧЕМУ НАШ СТАРАЦ ВУКАН НИЈЕ БИО У ПРАВУ

О том седмом Божићном јануару када је мала Миљана стигла у наш дом није било дана а да нас неко од укућана не присети на тај догађај. Кад год би прича о томе кренула мајка Нада и отац Сава увек би прстима брисали сузе са лица. И све је тако било док Угљеша и Коса нису Миљану почели чешће да доводе, па и да је остављају старој и старом на чување. Тако је то ишло у почетку тешко, а касније постало је уобичајено и лакше.

У то време Катица и ја смо се вратили из Новог Града у Горњаник, убрзо након мог дипломирања. Са игуманом Тироном сам причао у вези нашег пресељења у завичај. Обојица смо знали да наш повратак кући неће бити лак после толико година. Али сам увек волео да се посаветујем са оцем Тироном кад год би ме живот силно повукао према било којој страни. „Па шта радиш, куда ћеш, мораш натраг. Време је тешко“, говорио је отац Тирон. Разговор са игуманом ми је тада много значио, као и сваки претходни.

Наши први дани повратка у Горњанику Катици и мени су били ужасно тешки. Кућа у којој смо раније сви живели била је изнова изграђена и реално је припадала мом најстаријем брату Угљеши. А у старој, деда Вукановој кући, мајка и отац су живели са братом Добрилом који није био ожењен. И свима у кући се чинило да то никада неће ни бити.

Како Катица и ја не бисмо на било који начин реметили живот брату Угљеши који је тада имао и дете и жену,

брзо смо средили стару слободну собу у деда Вукановој кући и прикључили се животу мајке, оца и брата Добрила.

Мој брат Добрило је тада имао тридесет и једну годину. Био је старији од мене две године, а исто толико млађи од брата Угљеше. Добрило је био добар и побожан човек. Чини ми се да је од свих укућана био највољенији. Радио је у једној расинској школи као професор географије и живео у кругу наше куће веома повучено. И мени самом изгледало је као да немам два брата већ само Угљешу. Толика је тишина и повученост брата Добрила била у односу на Угљешину гласовитост. А волео сам га неком вишом љубављу и поштовао много више него брата Угљешу. Мислим да га је и Катица исто тако волела.

У завичају смо се Катица и ја полако привикавали. Корак по корак и живот нам је долазио. А и трудили смо се да никог у кући не ометамо нашим начином живота. И наш живот у Горњанику временом је почео да добија смисао. Катица је у кући стално нешто радила, а ја сам држао спољне послове. Иако ми је отац Сава говорио „ма пусти, синко, ја ћу то“. Нисам га у томе слушао. Моје искуство живота у манастиру извежбало ме је за све сеоске послове до те мере да су се и отац и мајка у кући чудили шта се то са мном издогађало. Јер ја раније од свега тога ништа на селу нисам радио. Чини ми се да се највише чудио брат Угљеша.

Катица и ја смо чекали на запослење. И то је тешко ишло. Катица је, такође, била образована. Надали смо се бољитку и нисмо хтели да дангубимо у Горњанику док не добијемо посао.

Са Угљешом се и нисам често виђао од како смо се Катица и ја вратили. Он је скоро сваке ноћи остајао код Косе у Крушевцу, а и морао је због детета. Но један давни разговор који смо били обавили Угљеша и ја остао ми је

урезан у памћењу јер је био сличан са разговором који нам се десио након мог повратка. Био је то један од оних разговора када смо нас двојица заборављали на забрањену границу и прелазили је без милости. Разговарали смо тада о нашој фамилији, о нашим рођацима. Сложили смо се у томе да нас не воле онако како би то требало бити међу рођацима. Већ нас киње и оговарају по целом Горњанику и даље. Наша им кућа нечим боде очи, а ништа им не тражимо, нити било чиме од њих зависимо. Живимо свој живот. А они сви нас не воле како би то иначе требало да се чини међу ближњима. Закључили смо те ноћи Угљеша и ја. И у томе даље ништа није било спорно. Проблем између нас двојице је настао када смо поменули нашег покојног деда Вукана.

Што се тиче деда Вукана, он је био вредан човек веома незгодне нарави. Кућио је он кућу и одржавао је колико је могао. Имао је он свој посао у граду, а није се ни једног посла на селу стидео. Против деда Вукановог рада нема никаквог говора. Али оно што му ја као унук кроз замерку памтим јесте то што није веровао да ми, деца можемо постати људи. Већ се и он исувише наивно придруживао поменутој фамилији и држао строгу реч против свих нас у кући. Једино против Добрила није могао да се усмери. А ко је и могао против такве доброте.

Чим смо поменули деда Вукана Угљеша се променио. Јер је мој став и у првом и у другом нашем разговору гласио да наш старац Вукан у много чему није био у праву. Када смо први пут Угљеша и ја причали о нашем старцу Вукану ставови су нам приближно били исти. Након деда Вукановог упокојења, тј. у нашем другом разговору Угљеша је почео у свему да хвали Вукана, чак и у оним стварима где смо обојица знали да се деда Вукан грешио.

При самом крају деда Вукановог живота ја сам и тада боравио у манастиру Светог Архангела Гаврила. Када сам се у једном позиву јавио мајци Нади сазнао сам да је старац подигао руку на себе. Но на срећу Божију нож којим је старац покушао да прободу свој део стомака није био довољно оштар, тако да није успео у свом плану. И брзо после тог лудачког потеза деда Вукан се и упокојио. Угљешин став о деда Вукану се променио оног дана када му је наводно на самртној постељи старац изрекао неке речи које су Угљешу подигле до те промене. Биле су то речи и те ноћи при Угљешином и мом разговору када сам се са мојом Катицом вратио у завичај. Те речи које је старец упутио Угљешу говориле су о томе да док је Угљеша жив на нашем огњишту ће бити нешто од наше куће. И мој брат Угљеша је чврсто поверовао тада у деда Вуканове речи. А исти тај наш деда Вукан целога живота нападао је Угљешу као и нас остале и у много чему нам није давао мира.

Те ноћи пукла је граница између Угљеше и мене. И немилост нас је повела у свађу дубоко кроз ноћ. Болела ме је та неравноправна улога Угљешина када је покушао да је преузме у целости. Као да је хтео да све нас у кући потчини. Мислио је да само он паметно руководи животом у кући. И те ноћи сам му отворено и жустро објаснио сопствене бриге за наш дом. И ако ништа друго бар сам га продрамао да схвати да сам жив и да не може да се у кући понаша тако као да је он једини сведок наших љутих рана. Угљеша се није сложио са мном, али верујем да су у његовом слуху моје речи данима одјекивале.

Нас двојица смо се неспорно волели. Но први наши духовни разлази кренули су још од мог првог боравка у манастиру. Угљеша се у томе са мном није слагао. Мислим да ме тада уопште није ни разумео. Некако је више полагао бригу за наш социјални статус и углед међу људима. А

много мање на то како се ми у себи осећамо. Мислио је да су он и његова финансијска страна највеће жртве у нашој кући. Морао сам да му те ноћи бар иоле скренем пажњу и на друге у кући. Да му његове грешке никада нисмо пред очима и ушима отварали. А могли смо, но ћутали смо. Нисмо хтели да му и ми бушимо жуљ на срцу и души. Довољно смо сви били рањени и ломни и није било потребе да се међусобно гордимо. Док нам је у то време цео свет изван дома већ гордо невидљивим рукама савијао кичму.

Бајо Предраг Луковић

ЊИВА КОСОВСКА

Трње рађа у сред њиве
И плодови црног глога
Место жита, место шљиве –
Демон плеше место Бога

Све у болу, сви у грчу
Свезане нам руке беле
Ђаволова деца срчу
Из последње наше зделе

МУКА СИЗИФОВА

Уморан од доба
Одвећ зујим муком
Као ос притешњен
Између два стакла

Млатара рукама
Батргам се, хуком
Дижем над пламеном
Што лиже из пакла

И наизглед кад сам
Умако од јада
Нагло склизнем опет
У жив огањ падам

КРУЖНИ ПОГЛЕД

Загледан у таму
Видим како гори
Језгро од кога се
Пола света твори

Погледом из таме
Оно друго пола
Угледах како се
Ковитла од бола

ПЕСНИК

Иде песник
Ослушкује
Све што му у уво уђе
Кроз звучно просејава сито
Једна кад остане
Реч
У темељ бићу је меће
Као квасац
Из ког ће
Надоћи песма

МОЖДА

Кад нас не буде више –
Кад подвијемо шипке
И кад се затвори круг
У нама и изнад глава

Кад престане да дише
Биће наше а своје пипке
Почне да пушта страва
Остаће можда нека плавет
Неки нечујни звук
За одабрани вид и уши
Твориће мрежу у којој авет
Од лепоте се гуши

УСПУТНИ ЗАПИС

октобар, 1982.

У Новом Саду заседа Председништво Друштва књижевника.

Разговара се о међународној сарадњи, о потреби смањења путовања у иностранство у оквиру економске стабилизације земље, о протеклим књижевним сусретима у Кањижи, али права расправа почиње тек када је поведен разговор о међурепубличкој сарадњи, пошто смо претходно чули од Ђорђија Трипуновића Чочета како је лоше прошао на Дечанским књижевним сусретима.

Чоче вели да је у Метохији у Дечанима био седам дана и да је пре времена, својевољно, напустио сусрете јер је читаво време био изван дијалога, практично онемогућен да наступа као писац. За то време, под оквиром књижевних тема, групице шиптарских писаца водиле су разговоре са саркастичним примедбама о стању на Косову, негирајући постојеће међунационалне проблеме. Књижевника из других република беше мало, а хрватско и словеначко удружење нису ни послали представнике.

Чоче је желео и да разгледа културно-историјске споменике, па му је од организатора стално обећавано да ће му се то омогућити следећег дана, али је остало само на обећању (сутра! сутра!). Беше, каже, принуђен да се довија како зна и уме.

Једне вечери писци су седели у овећој групи у ресторану и певали различите песме на различитим језицима. Кад су запевали песму о Стјенки Разину, коју је Чоче запо-

чео, пришао је милиционар, Шиптар, и забранио даље певање. Чоче се узбудио, јер је сматрао да нико нема право да у Југославији забрањује руске песме.

Осетио је, каже, ако остане дуже у Дечанима, да ће довести у питање свој физички интегритет: може да плане и да буде малтретиран. С друге стране, незадовољан је учешћем и својим (не)доприносом сусретима, па је одлучио да следећег дана напусти Косово и Метохију. Одговорали га организатори, али нису успели, па су му обећали ауто и превоз од хотела до аутобуске станице у селу. Међутим, у време кад је требало да крене, аута није било. Чоче онда “запуцао” пешке, све трчећи. На станици пита шофера аутобуса на српском језику да ли је то аутобус за Пећ, а шофер, Шиптар, обречну се и одговори у стилу: Па ваљда знаш да читаш, видиш да јесте!

Кад је стигао у Нови Сад, Чоче је написао писмо председнику Покрајинског комитета Косова Синану Хасанију и Друштву књижевника Косова. Од Хасанија је добио одговор, брз и “фер”, а од председника косовских књижевника није добио ништа!

Предлажем, након Чочетовог излагања, да наше Председништво упути кратак допис Друштву књижевника Косова у стилу: наш писац и члан Председништва је био на сусретима, али му није омогућено да се изрази као писац, те сматрамо да у будућој сарадњи треба више пажње посветити организацији таквих сусрета.

Развија се, међутим, бурна дискусија.

Бошко Ивков, Вујица Решин-Туцић, Гион Нандор и други беху против мог предлога, са мотивацијом да је Чоче емотивно реаговао, да би наш допис подигао “температуру” код књижевника Косова, да тиме не бисмо добили оно што очекујемо, и на крају (Гион) да ми немамо право

да се мешамо у начин организације сусрета на Косову, јер тамошњи писци имају своје удружење!

Реплицирам, тврдећи да имамо право да се мешамо по читавој Југославији ако сматрамо да нешто није добро.

Споменух и најновију сеобу Срба са Косова у централну Србију, њихово бежање отуд, али се преко свега прелази са благим осмехом.

На моје помињање контрареволуције на Косову, Ивков саркастично и омаловажавајући рече: “Ма каква контрареволуција, какво исељавање!”

Тражи се, на крају, од Чочета да се сам изјасни да ли тражи подршку и интервенцију нашег Председништва, а он одговора (паметно) да је то ствар Председништва. Он је рекао што је имао.

Већином гласова Председништво потом одлучује да се писмено не реагује, већ да наш председник Ђура Лаћак о свему усмено обавести Председништво Савеза књижевника Југославије, када буде на заједничкој седници. Мним: појео вук магарца¹

*

Под тачком “разно”, Туцић помиње проблем београдског песника Гојка Ђога, Херцеговца, који лежи у затвору због збирке “Вунена времена”, која је од политичара оцењена као антидржавно дело. Сазнајемо да је Председништво Савеза писаца Југославије, на иницијативу Мире Алечковић, упутило допис и нашем Председништву да се да подршка за аболицију казне песнику и Ђогу пусти из затвора. Наводно је неко из Председништва СФРЈ сугерисао да би захтев могао да се уважи.

Ђура Лаћак је након такве иницијативе задужио секретара Драгана Попновакова да усмено или телефонски кон-

тактира са члановима нашег Председништва: девет чланова (већина) се изјаснило за подршку, нарочито када су људи чули да Ћого болује од туберкулозе бубрега и да има двоје (или троје) мале деце.

Онда се, како сазнајемо, десило следеће: пре слања потврдног телеграма, група чланова Председништва (Лаћак, Попноваков, Гион и Ивков) отишли су у Покрајински комитет Војводине на консултацију. Тамо их је примио Жика Берисављевић и променио им мишљење. Наводно, два велика разлога су против: а) Ћогове антисоцијалистичке и антидруштвене песме објавила је и емигрантска четничка штампа, б) у Хрватској и на Косову писци такође леже у затворима због својих антидржавних дела, па ако се ослободи Ћого, требало би ослободити и њих.

Гласам за подршку Ћогу и кажем: а) ако сутра четничка штампа узме песме неког од нас, мимо нашег пристанка, и штампа их, да ли то значи да нас треба ухапсити?, б) зар не постоји разлика између писаца на Косову који су затворени као сепаратисти, који желе да отцепе Косово и да руше Југославију, и песника који је сам, који иза себе нема никог, никакав антидржавни устанак нити оружану побуну, а пева у алегорији применљивој на сва времена? Да ли ће сутра ухапсити и нас ако користимо алегорију као књижевни метод? И да ли друштво треба да писце затвара или да изриче књижевну и друштвену критику?

На једној страни смо блиски у схватањима Вујица Решин и ја, на другој, супротстављеној, – Гион, Лаћак и Ивков. Они, та друга страна, сматрају да писац, конкретно Ћого, треба да одговара за своје песме.

Вујица Решин-Туцић поставља питање ко је овластио ову групу да иде “по мишљење” код Берисављевића и да ли то значи да је важније Жикино мишљење за одлуку Председништва од мишљења чланова Председништва?

Зашто је председник Лаћак послао телеграм Председништву Савеза књижевника Југославије у коме каже да наши ставови нису усаглашени и да се не може дати сагласност за аболицију казне, кад случај Ђого уопште није стављен на наш дневни ред? Зашто Лаћак није накнадно затражио верификацију свог телеграма?

Лаћак одговара неуверљиво.

Признаје, делимично, грешку.

Пошто на крају немамо довољно чланова Председништва за кворум, остаје да се све доведе до краја на следећој седници.

А мним: опет ће опстати прича о вуку и магарцу.

*

Са књижевницима Давидом Кеџманом, Зораном М. Мандићем и Фрањом Матарићем путујем у Осиек, у оквиру сусрета културе пријатељских градова Осиек-Сомбор-Суботица.²

Организација, по старом обичају, лоша, мада овакве сусрете градови одржавају већ тринаест година. Учествују све институције културе, од музеја, преко архива до ликовних галерија, библиотека и сликарских и књижевничких удружења

Уместо аутомобила добијамо за превоз (откуд?) издрдан и неугодан комби. Са секретаром Самоуправне интересне заједнице за културу (СИЗ) Марком Тасићем, мршавим, усуканим глумцем, нашали се пре поласка испред

² За разлику од Д. Кеџмана и З. М. Мандића, који тада беху познати као књижевни ствараоци, Ф. Матарић, Буњевац, професор књижевности у сомборској Гимназији, писао је песме не много запажено. Умро је релативно млад, без веће књижевне заоставштине.

Кронићеве палате неко од нас: “Јесу ли то кола којима путујеш на састанке у Нови Сад?”

И одмах додаде шалозбиљно, да се оправда: “Кад могу политичари, могу и писци у њих.”

У Осијеку нас у СИЗ-у културе, у центру града, не могаше обавестити где ће бити књижевно вече! Нико ништа не зна, али знају да се одржава „Тједан културе“. Нађосмо некакав примерак писаног програма, што нам помаже да се оријентишемо где нас и шта чека, па одосмо у Студентски центар. Стигосмо, ипак, први, чему се нисмо надали.

Касније дођоше домаћини (Јосип Цвенић, Анто Гардош и други) и Суботичани (Петар Вуков, Славко Матковић).

Седимо у кафани Студентског центра, пијемо сокове и аперитиве, ћаскамо, па крећемо у салу где треба да се одржи књижевно вече.

Тамо од публике ни трага ни гласа.

Стигао само понеки домаћин–организатор.

Види се одмах да је организација не лоша, него да је и нема. Као да је организатор све чинио преко воље, да се тек каже да постоји сусрет „братских“ градова.

Шта да радимо, него да поново ћаскамо. Трошимо време у причи чија је једина сврха да се оправда наше окупљање. Стари проблеми су опет на дневном реду: како организовати сусрете да имају смисла и шта чинити да се не бирократизују. Различито мислимо. Предлажем више конкретних и осмишљених акција. На крају се сложисмо да предложимо руководством наших градова да се повремено штампа зборник радова са књижевних сусрета и да се сваке године додељује књижевна награда за најбољу књигу из сва три града. Жири да буде јединствен. Именовасмо и

Акциони одбор за детаљније формулисање предлога: Кеџман, Цвенић и Вуков.³

После разговора свако чита неколико својих песама.

Као, кад смо већ ту, да бар нешто књижевно радимо.

Да сами себе слушамо.

Матковић, висок и дугообразан, најопширнији је и у дискусији и у песмама. Воли да се истиче, да је у центру пажње и да буде хваљен. Склон полемици и кад аргумента нема. Мени, пак, не много интересантан јер оцењујем да је експериментатор кратког даха.

Воде нас потом Осијечани натраг у кафану на скромну вечеру. Овде друштво брзо постаје весело. Јело и пиће чине своје. Разговор се наставља у пријатељском и толерантном тону.

Вратисмо се у Сомбор по магли, ноћу, преко Дунава и Богојева, досадно се труцкајући у скаламерији од возила, слушајући невезан монолог Зорана М. Мандића, уверени да овакви сусрети немају будућности и да никуд не воде.

(Одломак из већег рукописа)

³ Наравно да од усвојених предлога није било ништа. Трла баба лан!

Владимир Бјелановић

ПОЕМА ЈЕДНОГ ЗЛАТНОГ ДАНА

I

Увреде... Снови...
Неки тренутци
Стварни и нови...

Праве рез...

А лишће пурпури.
И крв ври...
Стапам се са лишћем...
Рука дрхти...
Нестајем...

II

Куда да кренем ове јесени..?
Коју стазу листну
да следим?
Где да се скријем,
Да рањена крила свијем...
Да не бледим...

Страх ме зиме,
Страх ме сваке исписане
Риме...
И...
Опет ме адови ломе,

Кидају...
Опет ми вране ране
Видају...

Пресек... Рез...
Мождане свити,
Танак а тежак вез...
Без... сна...

Ш

Туга...
Јесењи извештај
Срчаних и можданих...
У златастом варљивом дану...

Дуга је стаза...
Не видим јој крај...
И душа ми прска...
А тело...
Тело као ломљива трска...

Туга...
А сањао сам ти име,
И очи су ти сијале
Јесењим зовом...
Још један лом,
Још један престао сан!

Све је туга...
И обичан златаст
Јесењи дан!

НАША ВОЋКА

Пред кућом у родном селу
клека, донета из присоја.
Засађена је са кореном
у бусену,
да истраје дуже
од памћења.
Клека је овде воћка,
чај, водњика,
мирисна мученица
и колац.
Тамо где не расте храст,
клека је и Бадњак,
сећање на Постање,
на Сина
кога је створио
Творац.

КОЛАРАЦ

Ресторан са душом,
крај срца престонице,
носи име задужбинара.
У њему академици крепе вијуге
и растресају неосвојена знања;
разлажу белосветску
политику и историју,
кроје национални програм.

Каткад, као сад, залутам
међу званичне умове и
помешам у етру своје мисли
са јekom њихових гласова.
Умислим да сам важан
пошто седимо у истом диму,
пијемо исто пиће,
волимо исту земљу
и чинимо једно национално биће.
Дарујем скроман дар
просеку година
академских.
Овде смо сви
национални хероји;
дајемо заједнички
допринос
потврђивању
закона кафанских.

СТРАНАЦ У НОЋИ

Возим кроз
градску ноћ
с вртлогом у турбини,
брзином изнад сто на сат.
Возим брзином
коју закон брани,
а радио ми пева
Strangers in the night.
Претичем, јурим,
бржи сам од брзих,
журим да стигнем

циљ који немам.
Френк праћен
оркестром кочница
и гума
неуморно пева
Strangers in the night.
Јурим као оне ноћи
када сам јурио к теби
у малом домаћем ауту.
Возим без циља,
јерсада сам
овом граду
странац у ноћи,
на бескрајном
ноћном путу.
Strangers in the night.
Право, десно, па лево...
Асфалт гумама милујем.
Тражим загубљену улицу
и изгубљену драгану.
Једак бол расплињујем.
Тражим нестварно,
док куца
трећи јутарњи сат.
Сан ми обара очи и зато
позивам уредника програма.
Молим да се заустави
Strangers in the night.

НА ГУВНУ

Снажан храстов колац,
Углађен, ушиљен, убоден,
Торним маљем ударан,
Утучен,
До пола у земљу увучен –
Тек тада постао стожер.

По прогуљеној земљи,
Остатку згажене ливаде,
Коњски шестар исписује
Спиралу;
Ознојен ат мисли о газдином моралу
И под копитама, на гувну, ломи зрневље.

А она, једра, зајапурена,
У ознојеној белој блузи,
Врела,
Са траговима класја преко тела,
За коњем подвикује, спиралу размотава.

Низ долину, између брегова груди,
Клизе слане капи зноја
Жене;
Она око стожера кружи, кришом гледа мене
И брише плеву са снажних бедара.

Оливер Милијић

ВИРУС. ЈЕЗГРО. ИКОНА: ПРЕДИГРА

Вавилон – Google претрага
Резултати 1-10 од око 1.130.000 за Вавилон
(0,09 секунде/и)

Нови Вавилон за мегаломане!
„Вавилон“ опасан по здравље!
Нови Вавилон Recycle Bin!

(око 600. године пре нове ере)

Жанр: драма
Трајање : 142 минута
Земља порекла: САД, Мексико

Адреса: Варешка 4/2
Место: Београд (Вавилон – Жуте стране)

У следећа три дана, у ковинском биоскопу
можете погледати остварење Вавилон:
што ето такое?
Strategic game with real time battles
(готова к експлуатацији)!
Центарот за деца и млади!
Греси Вавилона (нови видео Марчела) биће
разоткривени. Шта мислите?

II

Welcome to our world of senses!
One of the most exclusive nightclubs
of the world – Babylon, Klagenfurt!!!
Бацао је цигле и мешао малтер, слушајући
вавилонски дискурс: неимар, стари Мандла
био је Немац („Швабо“), његов први
помоћник, чика Пишта, Мађар, други
Павлењак, Словак, а домаћин,
ауторов деда Вељко, је ли, Србин.
Po pytekite, utupkani ot studentski podmetki,
se vslušvah v ezičite i narečijata.

Немачки археолози спасавају
Пословно – тржни центар Вавилон
је наша судбина.
Он није константа, он се мења.
Креће се. Узима другу форму.
Making your dreams reality:
Вавилон Мобајл оператор сотовој свјази
в Републике Тад жики стан
(babylon-i.com)
Добро дошли, гост. Препоручите овај чланак.
Ово је умјетничко дјело
краљевског луксуза.
Улогуј ме.

* hidden track

Божја капија.
Звездана мапа (Вавилон гори)
у трци за Златни глобус.
Висе^ките градини (Babylon official site)
Истекает знает город из нас

Трећи Вавилон је ту (Darkwood Dub MP3).
Виртуелни град. Very easy to use
Babylon.com

РЕЧ - Google претрага
Резултати 661 – 661 од око 948,000 за реч
(0.40 секунде)

Добро дошли на презентацију „Српске речи“ :
Je jazyk a řeč jedno a to iste.
Ked hovorme o jazyku, маме на myslі reč, а наорак.

Ово је Моја Реч – А и □

Син

Савладар

Спаситељ

Градитељ

Владар

ОТКРИВА СВОЈ ЖИВОТ

преко пророчице Габријеле, Wurzburg
(жиро - рачун : 666 – 2377 – 96669)

Кључна реч је ХРАБРОСТ (Laibach – Игнорисати успо-
мене)

www.porboks.com/intervju/laibach.shtml-35k

Драги читаоци,
позивам вас да будете не само читаоци,
већ и слух моје лепе животиње.

Убијање животиња: смрт људи.
На путу ка Европи
(Реч директора): Убрзани процес. Тест.
Прим. мр. сц др С. Тошовић
(Поводом новог броја часописа „Реч“)

ИЗ ДНЕВНИКА

Субота, 8. децембар, 1984.

После масовног тровања гасом у индијском граду Бопалу, где је живот изгубило око 2.000 људи а више десетина хиљада је унесређено, страх од еколошке катастрофе проширио се светом. Масовни протести, забране, гласни и категорични захтеви да се стане на пут немару, спрече сличне трагедије и све безобзирније загађивање и тровање наше планете.

*

Пеђа Нешковић добио прву награду из фонда Ивана Табаковића који је основан при Српској академији наука и уметности.

*

У Љубљани Друштво естетичара Словеније организовало је дводневну расправу о авангарди од 1910. до 1930. године. Према речима Алеша Ерјавца:

„О словеначкој авангарди до сада се једва понешто знало. Изузетак је књига поезије Сречка Косовела *Интеграли*. Словеначка авангарда је део словеначке културе, али потпуно запостављена. Љубљана није била никакав центар, већ периферија авангардних збивања. Али та збивања имала су значајан утицај на словеначку културу. Авангардни утицаји долазили су, пре свега, из Париза, Прага, али и из Београда, посебно од *Зенита* Љубомира Мицића и зенитизма уопште. Нарочито је видљив Мици-

ћев утицај на Косовела, а у ликовној уметности на Едварда Стипанчича.”

*

Најснажније зубе на свету има „Херкул” Џон Масис (рођен као Вилфрид Оскар Морбе, 1940. године у Белгији). Он је 19. марта 1977. у Француској успео да зубима подигне тежину од 233 килограма на висину од 15 сантиметара.

*

Д. К. ме обавештава телефоном да је добио, пре недељу дана, неки зборник годишњак од Waldenira Dias Pina из Бразила у коме је објављена визуелна поезија Марине Абрамовић и моја. Вероватно репродуковање из старих бројева „Сигнал” које Пино има.

*

Према истраживањима француских естетичара (R. Escholix, Henri Focillon) енформел и ташизам могли би своје корене да пронађу још у Виктору Игоу који је имао обичај да проспе неколико капи кафе или мастила на папир па да их онда с' правом стваралачком страшћу размазује.

*

„Песма је природа створена од стране песника.”
„Тело је велика песма.”
„Песник је свештеник невидљивог.”
„У свету речи имагинације је једна од природних сила.”

(Волас Стивенс)

*

Ручак у ресторану „Загреб”: супа, пљескавица са грашком, сутлијаш и парче хлеба. (188 дин.).

*

(Сан)

Тмурно, прохладно вече. Помало прска киша. Осећа се притисак у ваздуху, као да ће невреме.

У приградском насељу тражим човека по надимку Чиф. Не познајем га. Немам његову тачну адресу. Знам му само надимак и да живи овде. Речено ми је да га морам хитно пронаћи.

Насеље је велико, са низом једноспратних већ оронулих зграда. Улице неуређене, пуне блата, тешко проходне. Трагајући за Чифом нервозно лутам. Све је пусто. Куће и ретке продавнице затворене. Улице празне.

Одједном, тик иза мене, створе се два човека. Огромног су раста, обучени у црна одела са дугим кожним јакнама. На десном боку виси им по велика месарска сатара. Из њиховог гласног разговора (као да желе да их што боље чујем), сазнајем да је прошле ноћи овде, у насељу, извршена серија грозних убистава. На свиреп начин искапаљене су читаве породице.

Док ово причају моји пратиоци се смеју, изваљују неумесне шале на рачун побијених, као да уживају у детаљном описивању сцена злочина.

Уплашен, убрзавам ход и скрећем у прву улицу с намером да их избегнем. То ми не успева. Онда потрчим. Напуним плућа ваздухом, затегнем мишиће, замахујем рукама, одвојим се од земље и полетим.

У почетку паничан и грчевит мој лет убрзо постаје миран и сигуран. Више не видим своје пратиоце. Уживам лагано летећи изнад насеља које све више тоне у таму.

Среда, 12. децембар, 1984.

ЛИКОВНА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
Загреб, 10. XII 1984.

Драги Мирољубе,

Најприје Ти желим захвалити на свему што си нам послао, сада имамо о Теби и Твојим акцијама много комплетнију документацију, него што смо имали раније. С посебним сам интересом прочитао књигу Твојих полемика (ШТЕП ЗА ШУМИНДЕРЕ) у којој, осим изванредно духовитих анализа и коментара, има и корисних података о сигнализму итд. И све остало ћу, током времена, пажљиво прочитати! Сада бисмо се могли нешто договорити: било би добро да нам пошаљеш Твој текст о сигнализму, написан за *Речник књижевних термина*, допуњен новим подацима и можда нешто више концентриран на ЛИКОВНУ димензију и дјелатност покрета. Наравно, ми ћемо настојати да Твој текст ускладимо с нашим лексикографским нормама, но најважније је да се у њему нађу сви релевантни подаци, године, акције, имена, публикације, изложбе и сл. Надам се да ћемо на тај начин, заједничким снагама, доћи до објективног (енциклопедијског) приказа покрета којему стојиш на челу... Ми не можемо имати посебне натукнице *Сигнал* или *Сигналистички документациони центар*, па Те молимо да све то споменеш у оквиру јединственог чланка. Са што више конкретних података, година итд. Такођер, појам *Mail-art* спомињемо у чланку о концептуалној умјетности (у ширем смислу), па га нећемо посебно обрађивати. Према томе, ако је могуће да нам пошаљеш текст СИГНАЛИЗАМ, учинит ћеш нам услугу и помоћи у раду. Можеш ли то учинити негдје до 1. III 1985. за сада нам то није хитно? Вјеројатно ћеш се сложити с нашим приједлогом, па Те срдечно поздрављам и унапријед захваљујем на свему што ћеш (за нас) још учинити.

ЖЕЛИМ ТИ УСПЈЕШНУ

(СИГНАЛИСТИЧКУ) 1985. ГОДИНУ!!! СРЕТНО...

Жељко Сабол

*

Јуче у „Графосу” узео прелом „Дана на девичњаку”. Исправио неке грешке које сам прошлог пута пропустио. Данас враћам. Књига ће можда пре Нове године.

*

„Десетог децембра 1948. Генерална скупштина Организације уједињених нација у Паризу, у палати 'Шајо', усвојила је Декларацију о праву човека, па се тај дан у многим земљама, чланицама ОУН, слави као Дан права човека. Ова Декларација представља један од извора из којег национална законодавства црпу основна начела о праву човека и садржи 30 чланова који се односе на грађанска, политичка, економска, социјална и културна његова права. Важно место у Декларацији заузимају грађанска и политичка права људи – право на живот, слободу и личну безбедност. Право да човек пред законом буде признат као личност, да има свуда подједнаку законску заштиту, право на ефикасну правну заштиту, заштиту од произвољног хапшења, притварања и протеривања, право да буде сматран невиним док се не докаже кривица итд. – Од 58 чланица Организације уједињених нација, за Декларацију је гласало 48, два представника су била одсутна, док се осам држава, међу њима и Југославија, уздржала од гласања. Наша земља се уздржала јер у Декларацији нису у довољној мери разрађена права човека у социјалној, економској и културној области друштвеног живота. Али, и поред тога, Декларација се у нашој земљи сматра општим извором међународног права и Југославија се на њу позива у својим спољнополитичким активностима.”

*

„Значај и утицај универзалне декларације о људским правима данас се више него икада осећају јер све већи број

људи постаје свестан својих урођених права и инсистира да се она поштују поручио је генерални секретар Уједињених нација Перес де Куљеар поводом дана људских права десетог децембра. 'Творци декларације', каже се у поруци генералног секретара, 'имали су пре свега на уму потребу за заштите појединца и да обезбеде неке основне предуслове за гарантовање вредног и достојанственог живота. Међу овим предусловима је најважнији право на живот слободан од свирепости и угњетавања.'

'Наша је прва дужност', наглашава Перес де Куљеар, 'да учинимо све што је у нашој моћи за обезбеђење људског живота и спречавање физичке и психичке свирепости'. У том смислу генерални секретар је оценио као један од значајних међаша у историји светске организације усвајање конвенције против мучења.

Перес де Куљеар је изнео да је 'слобода мишљења и изражавања, религије и веровања света за сваког појединца. Он је, исто тако, поручио да се не може оправдати неправда потекла из мржње и класних разлога. Не смемо, најзад, нагласио је генерални секретар да заборавимо глад и сиромаштво који уништавају животе и шире очајање и несрећу. Перес де Куљеар се на крају поруке заложиио за увођење учења о правима човека у школске програме."

*

„Најтиша просторија на свету налази се у склопу лабораторија концерна Бел-телефон у САД. Та соба, величине 10,67 x 8,50 метара, такорећи је потпуно 'глува' и нема одјека, јер се 99,98 одсто рефлектованог звука пригушује специјалним изолационим материјалима. Она служи за разновразне експерименте."

*

У УКС-у састанак Статутарне комисије. На састанку расправа око прилагођавања Статута Удружења новим законским прописима. Посебно се водила дискусија око укидања постојећих секција.

*

Широки *загрљај*. Животиње. Животиње. Бићеш крај и *почетак*. Сањач историје. *Ars poetica*. У писму *видовитог* бесконачно праскозорје. Из мајчинске унутрашњости. *Јед-ров сок*. Струјање протоплазме. То је твоје *рођење*. Сјај говора. Над песком пустиње. *Устрептао*. Звездан. *Слушаш*. Кужну олују.

*

Ако се мисао отеловљује у речи у спољашњем говору, према Виготском, реч умире у унутрашњем говору рађајући мисао. Унутрашњи говор је, за овог психолога, „мишљење чистим значењима”.

*

„Свест се одражава у речи као Сунце у малој капи воде. Реч се односи према свести као микрокосмос према макрокосмосу, као жива ћелија према ортгаинзму, као атом према васиони.”

(Виготски)

Субота, 15. децембар, 1984.

Састанак са Алеком у кафани „Стари град” и договор да коначно раскрстимо с' „Београдском књигом”. Шаљемо препоручено писмо. У понедељак ћемо писмо сличне садржине однети у општину и Окружни привредни суд.

ТРЗП БЕОГРАДСКА КЊИГА
Београд, Панчићева 8

Обавештавамо ТРЗП „Београдска књига” да више не желимо да фигурирамо као њени оснивачи. Стање у „Београдској књизи” последњих месеци више је него озбиљно. Напомињемо да до сада нисмо уопште обавештавани о раду Трајне радне заједнице, посебно о њеном пословању. У међувремену посумњали смо да „Београдска књига” послује супротно законским нормама и оним начелима због којих је основано. Не желећи да сносимо ни материјалне ни моралне последице таквог пословања, на које, то још једном наглашавамо, нисмо могли никако да утичемо, одлучили смо да повучемо своје потписе са оснивачког акта ТРЗП „Београдска књига”

У овој својој одлуци обавестићемо СИЗ културе Општине Стари град и Окружни привредни суд у Београду.

У Београду
15. XII 1984.

Алек Вукадиновић, књижевник
II булевар 107, Нови Београд

Мирољуб Тодоровић, књижевник
Гаврила Принципа 25, Београд

*

Из Москве вест да је у 92. години умро Виктор Шкловски.

*

Прво лично име, које нам је остало забележено, јесте – како се тврди – име једног прединастијског краља Горњег Египта, који је живео око 3050. године п.н.е. Његов хијероглиф представља шкорпиона и вероватно се звао Сенен.

*

„Најскупљи рукопис коштао је 2,2 милиона фунти (око 536 милиона 'нових' динара). Толико је, наимае, децембра 1980. године платио мултимилијардер, успешни посредник између капитализма и социјализма и мецена Арманд Хамер, за 36 страница манускрипта, тзв. 'Кодекс Лестер', дело Леонарда да Винчија, насталог 1507. године.

*

Мејл-арт Поштанске штедионице у мојој обради:

*

„Председништво Удружења књижевника Србије издало је јуче следеће обавештење:

‘Редовна седница Председништва Удружења књижевника Србије, одржана на дан 7. децембра 1984. године, грубо је прекинута упадом двојице милиционера, што представља случај без преседана у целокупној досадашњој историји Удружења књижевника Србије, а вероватно и у историји целокупне књижевне организације Југославије’

Председништво Удружења књижевника Србије одлучно протестује против оваквог начина мешања у послове једне легитимне књижевничке и друштвене организације и захтева да се инспиратори овог нечувеног поступка именују и у најскоријем могућем року позову на одговорност.”
(„Политика”)

*

Био до Бандића, однео му „Нокаут”.

*

После подне послао књигу Благоју Глозићу који ће је вероватно приказати у „Народним новинама”. Истовремено Денису Понижу поред „Нокаута” послао сам и „Сигнализам у свету”.

*

Највећа уметничка галерија на свету јесте Зимски дворцац и суседни Ермитраж у Лењинграду. Да би се обишле све 322 галерија ваља препешачити 24 километра, а да би се макар погледали сви експонати – и укупно их има три милиона – ваљало би потрошити много времена. Ако се сваки предмет загледа само једну секунду – посета изложби би нон-стоп трајала преко 35 дана!

*

„Нужда је метода за истраживање истине ствари.”
(Декарт)

*

„Али ко сам ја? Шта ми даје право да судим о стварима?”
(Жан Жак Русо)

*

„Па шта је уистину ствар, уколико је ствар? Кад тако питамо, хоћемо ли упознати стварност ствари?”
(Хајдегер)

Петак, 21. децембар, 1984.

У среду био с' Адамом и Слобом Павићевићем као члан Статутарне комисије Удружења књижевника, у Социјалистички савез на састанак с' врхушком због измена у Статуту. Три сата седео у једној од топлих прегрејаних просторија прекосавске зграде популарно зване ЦеКа и слушао испразна лупетања људи који су се невероватно извештили у томе. Оно најстрашније у целој ствари је то што ти већ поодавно професионолизовани причаоци оди-ста уживају у својим фразерским каскадама.

*

„Највећи број духова, утвара и приказа бележи се сваке године – наравно – широм Велике Британије. Како пише једна публикација, посвећена тим појавама, ни духови нису бесмртни, већ им је век трајања око 400 година. Изузетак од овог 'правила' су духови неких римских легионара, који и након 19 векова и даље редовно марширају кроз подруме једне грађевине у Јорк Минстеру!”

*

„Сугестопедија је нов начин учења, нарочито страних језика, којим се учење убрзава и до пет-шест пута. Метод је потпуно оригиналан, а користи посебно 'алфа стање' у које ученика доводи музика. Уз умирујућу класичну музику (Моцарт, Шопен, Брамс, Чајковски итд) сугестијом: 'Опустите се и мислите само на музику коју слушате! ', ученици се доводе у такозвано алфа стање. Реч је о поспаности с прелазним стањима између будности и сна, односно стању приликом буђења, пре потпуно будног стања. Тада се лако учи, односно брже се памте стране речи читане тихим гласом. – На Међународном симпозијуму у Вашингтону, Руси су приказали метод сугестопедије примењен у једној школи за стране језике у Москви, где се за два часа рада дневно запамти већи постотак нових речи. Нормалним учењем дневно се у просеку упамти по двадесетак. У питању је подсвесно запамћивање, јер се под утицајем музике, кроз створено алфа стање, општи са подсвешћу и тако ослобађају нове способности за учење. – У истом стању су могућна и психотерапијска деловања и излечења лакших неуроza. Курсисти сугестопедије су на крају курса изјављивали и да се одлично психички осећају, опуштенији су и емоционално уравнотеженији.”

(„Политика”)

*

„Јуче после подне је са познатог космодрома Бајканур лансирана у васиону аутоматска међупланетарна станица 'Вега 1', чиме је обележено једно од несумњиво најинтересантнијих достигнућа у космичким летовима без људске посаде. 'Вега 1' ће облетети планету Венеру средином јуна идуще године и тамо спустити најмодерније научне инструменте за изучавање атмосфере 'јутарње звезде'. Затим

ће 'наставити пут' ка 'најзагонетнијој од свих комета' са којом ће се сусрести у марту 1986. године. (...)

Први пут та комета је поменута у летописима из 240. године пре наше ере. Занимљиво је да је појава описана у разним поднебљима увек на исти, застрашујући, начин. Примитивни и неуки човек је у том стравичном пламену на небеском своду видео неку кобну претњу и зато је описивао као 'реп змије', искривљену 'божју сабљу' и слично.

Шта ће се догодити у марту 1986. године? Сценарио је тачно записан и непроменљив. На 150 милиона километара од земље и 10 до 30 хиљада километара од језгра комете сусрешће се два небеска тела – природно. Халејева комета и вештачко 'Вега 1', која је јуче после подне успешно кренула у васиону. Узајамна брзина у трнутку сусрета ће износити 80 километара у секунди. Научници напомињу да при таквим брзинама зрно прашине има продорну моћ артиљеријске ракете ако у нешто удари. Сва нада је у томе да тамо нема прашине!

Пре овога сусрета у васиони мајушна 'Вега 1' коју је смислио немирни човеков ум путоваће тачно 440 дана и налазиће се од језгра комете 'само' 10.000 километара, што је мереноастрономским цифрама веома близу. У том шеснаестом делу секунде, колико ће 'сусрет' укупно трајати, сви годинама припремани апарати на 'Веги 1' радиће 'пуним паром'.

Познати совјетски стручњак В. Ребров објашњава шта ће они све записати у том, ако се тако уопште може назвати тренутку. Одредиће структуру језгра комете, тако добијене карактеристике ће објаснити цео састав 'Халеје' и природу њеног понашања, испитаће се хемијски састав прашине и гаса које комета избацује, установиће се састав честица које окружују језгро а оне су до сада спречавале да се сазнају многе тајне ...

Као 'узгредни посао' посао 'Вега 1' ће помоћи људима да схвате и шта се у ствари догађа на 'јутарњој звезди' – Венери. Ту ће се у јуну идуће године, аутоматски, спусти, посебни апарати падобраном, испуштени из 'Вега'. Они ће прикупити узроке површинског слоја и 'направити анализе'. Тако ће научници приморати и 'јутарњу звезду' да открије део свог загонетног вела, јер на земљи венера је, као што је познато увек из необјашњивих разлога подстицала на голицава размишљања."

(„Политика”)

*

Живан сакупио у књигу све до сада написане текстове о мени и покрету и назвао је „Сведочанства о сигнализму”.

Како ме је обавестио „Сведочанства” обухватају: „Сигнализам данас и овде”, („Летопис”), „Простори поетског” („Венац”), „Поезија и акција” („Књижевна реч”), „Цхинесе еротисм” („Поља”), „Сигнализам драж заумног” („Борба”), Гејак гланца гуљарке по други пут” („Венац”), „Сигналистичка поезија – нова песничка дисциплина” („Књижевност и језик), „Мејл-арт уметност комуникације” (Зборник), „Сигнализам у свету” (приказ), „Иронија и поезија” (приказ „Нокаута”) и „Сигнализам и књижевна критика” (дужи текст са симпозијума дат „Књижевности” још пре годину дана). Књижица има око сто страна. Видећемо да ли ће успети да нађе издавача?

*

Највећа дубина је забележена на Пацифику, 1959. године. Совјетски научноистраживачки брод „Витјаз” је ултразвуком измерио да од површине до дна има 11.033 метра. Израчунато је да би металној кугли од 500 грама требало 63 минута да са површине додирне дно.

*

„Ред и веза идеја јесу исти као ред и веза ствари.”
(Спиноза)

*

„Истина је, дакле, више у стварима него у уму.”
(Тома Аквински)

*

Кошница у *пчелињаку*. Сива мачка. Пустиш да *побегне* дан. Па га опет вратиш. У *дом*. У знак. Онај што се крије. *Девица*. Положајник. Сади *млечику*. Ако хоћеш. *Можеш сам*. У подкарпатским шумама. Ричу *говед*а. Јелени и маслине. Ти си змија. *Запалим* шуму. Спасиш се њеног заградаљаја. Влажан гроб. Ниси *тело*. Сабласна си енергија. Пали *анђео*.

Субота, 22. децембар, 1984.

Покушао да држим неку дијету с' интензивним гладовањем и конзумирањем само поврћа и воћа. После три дана мучења одустао. Не дај боже да дођем у ситуацију да немам шта да једем, или да морам да једем оно што, иначе, не једем.

*

ШЕСТИ КВАРК

„Из године у годину наша слика микросвета постајала је све сложенија. Тако је почетком шездесетих година овог века већ било познато преко 100 елементарних честица и античестица. Из тих разлога 1963. године Гел-Ман и Цвајг постављају хипотезу о кварковима, субелементарним чес-

тицама. Убрзо ова хипотеза постаје експериментима потврђена, да би касније била проширена са 3 на 6 кваркова. Завршни 'акорд' овог сагласја представља откриће шестог кварка, тзв. 'истинитог кварка', које се десило недавно у ЦЕРН-у крај Женеве.

После епохалног открића интермедијалног вектор бозона W^+ и зед-нула честице (Z^0), које су учинили физичари ЦЕРН-а помоћу свог гигантског суперпротон-синхротона, исти научници установили су постојање шестог кварка на заиста задивљујући начин.

Први корак представљало је убрзавање протона и антипротона до енергије од 27 милијарде електрон волти. Овако убрзане честице 'чеоно' се сударају и притом стварају кваркове и антикваркове. У неким случајевима ови се сједињују и граде W -честице. Ове честице живе неко време, 10 – 17 секунди, а затим се распадају на електроне (или мионе) и неутрино честице. Догађај се одвија под будним 'оком' циновског детектора УА састављеног из различитих детекционих система, који су у стању да препознају врсту емитоване честице, да одреде њену енергију, време емитовања итд.

И тако је примећена 81 W -честица. Од ових 6 честица је претрпело радиоактивни распад у коме су научници открили присуство 'истинитог кварка'. И ово откриће као и претходна два до којих је дошло у ЦЕРН-у направио је велики тим научника, њих 151!

Захваљујући последњем увиду наша слика микросвета постала је изузетно једноставна и складна. Ми сада знамо да 'опеке Природе' чине две групе честица – 6 кваркова и 6 лептона. Да ли ће и ова слика бити привремена, показаће нови експерименти на високим енергијама.”

(„Политика”)

*

Wlademiru Dias Pinu авионом карта с' молбом да ми пошаље *Boletim Diario* (подебелу књигу-каталог) у коме објављује једну моју и две Маринине визуелне песме.

*

Postcard и Холанђанину Ruudu Jansenu у којој тражим да ми пошаље свој информативни билтен „Там”.

*

Најспорији копнени сисар је тропрсти лењивац (*Bradypus tridactylus*), који обитава у тропском делу Америке. Његова просечна брзина кретања варира између 1,93 и 2,44 метра на минут (0,109 до 0,158 км/час). Када успе да се лагано попне на неко стабло, он нагло убрзава и може да „јури” и са 0,272 км/час.

*

Из Ниша стиже пакет са два примерка „Градине” број 11, у њему мој полемички текст и одмах затим одговор Драгољуба Јанковића. Редакција (читај С. Х. Танчић) ово оправдава месечним излажењем листа (да публикум не чека). Колебам се да ли уопште да одговарам, да једноставно одћутим, или проширим полемику на редакцију (односно С. Х. Танчића) М. Миленковића и друге. Начин на који је пласиран текст и ранија искуства с' овом редакцијом говоре ми да ћу имати силне перипетије ако се одлучим за ову другу варијанту.

*

Амерички астрономи тврде да су посебним телескопима открили прву планету изван Сунчевог система. Према њиховим проценама ова планета је нешто мања од

Јупитера, (највеће планете у Сунчевом систему), удаљена је од своје звезде 972 милиона километара а температура на њеној површини износи 933 °С.

*

„Јутро се помаљало из окана, оловно, проклето јутро зимског дана, када сам најзад легао у постељу, поневши собом своју одлуку. Али при самом, на самом рубу свести пре сна, за тренутак блесну преда мном онај чудни одељак у књижици о степском вуку у коме се говори о бесмртнима, а на њега се одједном надовеза сећање да сам се понекад, ето, још недавно, осећао толико близак бесмртницима, да сам у једном такту старинске музике искусио сву њихову хладну, јасну мудрост, која се тако неумољиво смешила. Искрело је то преда мном, заблистало и угасило се, а сан се спустио на моје чело, тежак као планина.”

(Херман Хесе)

СМРТ МАШИНОВОЋЕ ПЕТРА МИХАЈЛОВИЋА

Петар је био тих, неупадљив момак и, као такав, водио је скроман и повучен живот. Његова мајка је рано остала без мужа па, немајући куд са својим сиромаштвом, чим је Петар доспео до пунолетства, дала га је да учи за машиновођу. Он се није много радовао али се, како и доликује, није супротстављао мајци. „Биће шта мора да буде“ – мислио је онда. Или, чак, ништа ни мислио није. Једноставно, шта ће.

У то време било је још доста заната на располагању, али се некако задесило да баш тада машиновође поново буду у моди. Разлог је лежао у томе што су након другог светског рата готово све пруге биле обновљене па су, у време Петровог пунолетства, биле изузетно велике навале на место машиновође међуградских релација. Међутим, Петар је имао срећу! Његова мајка, госпођа Љубица, скромна и поштена, игром је прилика врло добро познавала једног од главних чланова комисије за избор кандидата којима потом остаје једино да успешно положи курс (а то, верујте, није захтевало бог зна какав напор) те је, ако се већ дотле дође, готово немогуће било не постати славни машиновођа. Наиме, Петрова мајка је имала рођеног брата, старијег скоро две године, који је, још од детињства, био и остао нераздвојни пријатељ Милутина, човека углађеног и надменог и човека чија је реч готово свуда била пресудна. Петар се приликом избора није баш најбоље показао, али је реч остала реч! Милутин је обећао!

Петру је радикална промена прилично годила. После више од годину дана курса и некаквих додатних компликација у вези са видом, он се коначно запослио. Звуци пиштаљке, брујање металних точкова по прузи, разна нова лица путника, пијаних кондуктера и плаве униформе железничара у великој су мери пријале Петру. Притом, његово је држање остало готово исто, мирно и тихо, али је у дубини свога бића осећао неку неизмерну топлину, некакву неизрециву радост, по први пут у животу, Петар је имао осећај важности и чинило му се како свет више не може без њега па да је, којим случајем, у тим тренуцима помислио на смрт, засигурно би више био срећан но тужан, уображавајући како за његовим ковчегом корача хиљаду људи док јецајући марамицом бришу сузе... Ипак, смрт је у сваком погледу тада била далеко од њега и он је осећао како у њему кроз хиљаду пора кључа живот, како тражи да се испољи, да се радује што је ту – што је овде. И што је сада! Мноштво нових пријатеља и испеглана плава униформа били су разлог Петровог поносног буђења изјутра. Свако ново јутро, Петар је дочекивао са необјашњивим полетом духа, увек другачијим и новим, а увек истим! Све оно лепо у животу ишло је раме уз раме са Петром а оно ружно га је, неким чудом, великим луком мимоилазило. Петар је живео свој сан! Прве три године све беше као у бајци – ниједан несрећан случај, ниједан инцидент, неколико нових пријатеља и најважније – љубав Петровог живота! Почетком априла на релацији Београд – Ниш, негде на пола пута, надомак Лапова, дошло је до квара воза и он је привремено морао да се заустави па су, готово сви путници, укључујући и велики део запослених, разоноду пронашли у оближњим сеоским кафанама. Иако није имао обичај, да би

прекратио време, Петар је са колегом засео у некој мало подаљој кафани под називом *Стари храст*. Власник кафане, који је у том селу био веома цењен, спадао је у ону групу људи који су волели да своје столове прекривају простим карираним чаршавима флекавим од кобасица и вина, да пиво служе искључиво хладно, да каче кич слике по зидовима на којима су се углавном налазили некакви јесењи сеоски мотиви, као и да цео тај амбијент допуњују једним свакидашњим сеоским гостом и једним малим радио апаратом.

... не може се више овако. Цео ми се живот свео на издавање карата разним путницима. Никада нисам код куће, миран, да седнем ко човек па да гледам како ми деца расту. Стално негде идем. И стално негде треба да стигнем! Е мој Петре, ти си млад па немаш тих брига. Него ај да си ми жив и здрав – рече му један од кондуктера, а затим се куцне са Петром и испи добар цуг. Слушајући те речи, Петар је посматрао жену која је седела сама за столом. Звала се Ружица и носила је лаку, пролећну белу хаљину чији су крајеви падали нешто изнад колена и, кад год би померила своје укрштене ноге, хаљина би јој лаким покретима миловала глатко бело колено. Њена густа црна коса, укроћена пунђом, откривала је белину њеног прелепог врата и, кад год би се извила, грациозност лабуда би се, код маштовитих духова, јасно читавала. Петар је то јасно опажао и, као никада до тада, он код себе ухвати једно потпуно ново осећање опседнутости и смирености те, потпомогнут њима, одлучи да се, по сваку цену, макар упозна са тим предивним бићем које је неким чудом у свом својем сјају седело ту, у сеоској кафани, за суседним столом, свега неколико метара далеко. Када се некако ослободио присуства колеге, Петар је још неко време остао сам за својим столом чекајући да му се, из космичких висина, јави прави

тренутак, тренутак када ће устати и, уз божију помоћ, упознати један предивни, нови свет! Извините ако Вам сметам. Ви путујете? – упита Петар дрхтавим гласом, помало неспретно. Да – одговори му она слатким, предивним гласом у коме се откривало некакво чудно, искрено рајско блаженство – али воз је изгледа у квару, ако сам добро разумела – додаде она. Да, да, тако је. Отказао је један део мотора али није то први пут. Не брините, квар ће ускоро бити отклоњен – рече самоуверено Петар. Како знате? – зачуђено ће она. Дозвољавате ли да седнем? – нестрпљиво упита Петар. Она мало размисли а затим му покретом главе да потврдан знак. И ту се разговор одужи – Петар јој је рекао како је он машиновођа већ пар година, како му је отац страдао, затим су разговарали о њој те се испоставило да су обоје из Ниша и да чак познају неколицину истих људи. Затим су говорили о времену, о новцу и возовима и Петар је, потпомогнут неком силом, на њу оставио један неизбрисив траг, као да је какав печат утиснуо име Петар негде дубоко у њеној распламсалој души. Судбина се често тако игра! За то време, на терену, механичар Радослав је, засуканих рукава, чинио све што је у његовој моћи...

Сунце. Месец. Киша. Снег. Вода. Дрво. Ништа више није као што је било! Петар је волео! По први пут јако. Искрено! У њему се нешто ломило и, кад год би покушао да то поново састави, наилазио би на другачији облик једне исте ствари. Петар се мењао! Своју срећу је, неосетно, са железнице пребацио на Ружицу. Био је срећан на сваком месту али је, неким чудом, посао обављао веома траљаво. Стално је као на иглама чекао да заврши смену па да отрчи Ружици. И колеге су то приметиле. На почетку су избега-

вали разговоре на ту осетљиву тему али, после неког времена, просто више нису могли да издрже. Говорили су – „хе хе, погледај Петра како се узврпољио. Све му нешто не ваља, час седиште, час људи, па му не ваља киша, па сунце... хе хе, наш се Петар баш зацопао – говорио је полупијани кондуктер Синиша свом колеги. Ма пусти то – одговори му овај одмахујућу руком – ако, нека се воле. Ко зна – можда постане и озбиљно. Можда се и узму, не знаш ти... – додаде он, покушавајући да умири свог раздраганог колегу. И заиста – није прошло ни шест месеци а они су се нашли пред олтаром! За то време, у приличној су мери упознали једно другог, шетали су, разговарали, делили мед и жуч. Она је чак у више наврата и путовала са њим, наводно до рођака у Београд. Једноставно, кад год су имали прилику – они су је користили како би били заједно!

Да – рече Петар, и тим чином започе нову етапу свога живота.

Свадба је прошла мирно и скромно. Обе породице су се, што није био обичај, договориле да позову само најужи круг људи. У том се духу беше и свадба одвијала – педесетак људи, махом блиски рођаци и добри пријатељи Ружице и Петра, правили су одличну атмосферу и из свег су се срца радовали њиховом венчању. Богдан, Петров најбољи пријатељ, пијан, неколико је пута држао здравицу младенцима. И те су здравице биле пуне духа, шаљиве и пријемчиве. Када је у једном тренутку Богдан извадио пиштаљку која се користи при железници, дунуо у њу и пожелео младенцима да им све лепо *крене*, сви су се од срца насмејали. Дакле, било је ту свега – и песме, и шале, и плача а, богами, и назнака неких нових љубави.

... Смрт! То је оно чега се свако боји – говорио је Синиша свом колеги кондуктеру стојећи наслоњен о прозор кабине за машиновође. Јао боже – зајаукну други кондуктер – зар мораш стално да говориш такве глупости. А бре, ако ти смета кад пијеш – батали, мајку му! Је л’ видиш да више не могу да те слушам? Једног дана ћеш да умреш, другог ћеш да даш отказ, трећег ти недостају деца... ни ти сам не знаш шта хоћеш и... добро, добро – прекину га Синиша. Пусти сад то... него... Пе... – мало се загрцну – тре... како ти је жена? Је л’ се породила? А? – трабуњао је припити Синиша. Их, па неће то још богами – одговори Петар врло смирено, не скидајући поглед са пруге – тек је у петом месецу. Ма да бре, нема потребе да журите нигде. Све то само дође. Море Петре, тебе чекају муке још мало. Дете је то, знаш... нема ничег важнијег од тога – говорио је Синиша наслоњен о прозор, а затим је повукао добар цуг клековаче. Синишин ефекат био је прејак јер, Петар је, чувши те речи, одлутао у снове. Замишљао је како је добио сина са именом Лазар, јаког, здравог и племенитог. Он ће бити понос породице – људи ће га поштовати због његове племенитости... да, биће племенит човек. Засигурно ће то бити... – Петар је сада у све то укључио и Ружицу и беше је већ далеко отишао у машти, кад, одједном, можда стотинак метара испред њега, ко утвара нека, искочи на сред пруге некаква жена гледајући право у кабину из које је управљао Петар, не померајући се! Хеј, Х Е Ј – пар секунди касније Петар је чуо урлике кондуктера и истог се трена освестио. Брзином светлости, он и кочница посташе једно, метални точкови кренуше да цвиле по прузи и језиви крици као да испунише ваздух. Путници се узнемирише, трење је давало све од себе да заустави огромну металну машину али жена

се не помиче и, воз ју је, не успевши да се заустави, готово самлео точковима. На све стране само крв и делови тела. Од јаднице готово ништа не остаде...

Петар је занемео! Неколико секунди, чинило се, време као да није постојало. Није могао да мисли... све је било празно, бесмислено... Иако је око њега све било исувише динамично и усплахирено, Петар је само непомично седео и гледао у једну тачку, негде, у даљину... када се мало освестио, сетио се свога оца и у свести му исплива један далеки дан, дан када су отац и он у једном парку играли нешто налик на фудбал. И њему би тешко. Он покуша да заплаче али му некаква сила то не дозволи и, сувих образа, он брзо искочи напоље, одгурне неколико људи који су стајали са стране, проби се до места несреће и нађе се у чуду – на кљуну воза стајала је некаква мрља, а делови тела и крв могли су се наћи готово свуда. Петар се згрозио и, да није нагло окренуо поглед према шуми, засигурно би повратио. Њему су старије машиновође причале о овоме и Петар је врло добро знао да ће се то кад тад догодити те да ни њега, као ни друге, то зло неће заобићи, а, ипак, он је то потпуно сметнуо с ума јер, негде дубоко у себи, Петар је ипак веровао да ће га таква судбина, ко зна због чега, прескочити. Ужаснут и згрожен, да несрећа буде већа, њему, одједном, до свести допре мисао, *убица!* Побогу, па ја сам убио човека – помисли Петар. Немогуће, ја нисам крив – помисли затим. Међутим, мисао да је убио човека га је све то време кљуцала и било је само питање времена када ће да пробије, када ће, јадник, да попусти... Увиђај је по Петра прошао на најбољи могући начин. Установило се да је учинио све што је било у његовој моћи да спречи несрећу и

да је јадница очигледно имала намеру да изврши самоубиство. Међутим, Петра је нешто тиштило јер, и поред тога што су оба кондуктера (која су се стицајем околности затекла у његовој кабини) потврдила да је Петар реаговао максимално савесно и поред истог таквог исказа и њега самог, он је, ипак, врло добро знао да то и није било баш тако. Убио сам жену и лагао на увиђају – помислио је – какав сам ја то човек? Након пар сати увиђаја, воз се поново покренуо и Петру као да би лакше. Он се свим силама трудио да тај немили догађај одмах потисне и сакрије негде на дно самог себе, у неки мрачни бездан у који никада неће прогвирити и, у први мах, он је у томе успео. Синиша и други колега, Марко, од тренутка од када је воз поново био у покрету, само су једном поменули несрећан случај, на самом почетку рекли су нешто налик на „ма бре то се дешава. Кад је неко решио да се убије он ће и да се убије и нико ту није крив. Немогуће је зауставити воз. Немогуће.“ а затим су се пребацили на сред Дунава, расправљајући који је најбољи начин за хватање сомова. Слушајући их, Петар и сам одлута на сред неке реке, на неко острво мира, спокојства и самоће и убрзо видно промени расположење. Поново је био свој, мислио је на Ружицу и дете а на несрећу је беше потпуно заборавио... Већ у првом најближем граду у коме се воз зауставио, Петра, иако је било још доста до краја смене, замени колега, Славко, машиновођа у годинама са животним и радним искуством. Он, онако бркат, кршан човек, стисне Петру руку, потапша га по рамену и у само неколико речи успе да га придобије и утеши. Чувши да ће добити три дана слободно, Петру некако лакне и он се још више умири.

Када је у вечерњим часовима коначно стигао у Ниш, у своју кућу, испричао је Ружици све до у детаље. Она је седела скамењена, сва у чуду. Пуне четири године има

како њен муж држи конце у својим рукама, а сад ово. Ипак, она се некако дозове себи и успе да са Петром поразговара мирно, нормално, породично. Када су тај проблем наизглед решили, Ружица је отворила нову тему – ускоро ће дете, треба свашта припремити Петре – рекла је – четири месеца није тако много...

II

Ујутру већ, после мирно проспаване ноћи, Петар се у потпуности осећао као да се ништа није догодило. Несрећа је нестала са некаквом необјашњивом лакоћом и, готово цело преподне, Петар је са Ружицом састављао некакав списак на коме се налазило мноштво неопходних ствари за будућу принову. Пелене, колица, дубак, флашице, креветац – то су били појмови који су се готово два сата вртели у круг по неправилно распоређеном редоследу. Како је време одмицало, Петру је та тема постала помало напорна и, штавише, изузетно досадна и бесмислена. Ипак, он је на сву срећу успео да је се отараси. Његова мајка, својим доласком, успела је да спасе сина тих досадних тричарија али и да, на несрећу, отвори дубоко закопану тему. Ипак, Петар је успео да се одбрани и да, за врло кратко време и врло вешто, покаже да се ту ништа више не може урадити те да је просто глупо разговарати о нечем тако тужном и непроменљивом. Након таквог Петровог објашњења, она је спустила главу, сасвим мало, као када се неко каје или моли. Петар је схватио да тиме хоће да каже : „знам, погрешила сам. Извини“ те је, брже боље, упита за новац и здравље. Иако је тај скок деловао крајње вештачки, она га је радо прихватила и разговор природно склизну у некакав сасвим други ток. А тај разговор, верујте, уопште није вредан помена. Уосталом, шта могу да разговарају мајка и син, а

да то не буде већ унапред наслућено и досадно? Када се посета завршила, Петар је још неко време остао у кући а затим је, физички узнемирен, изашао да мало прошета. Није било више од седамнаест сати и није шетао ни пола сата када је срео Милутина, ту, надомак тврђаве. Када су се довољно приближили један другом, Милутин му стегне руку и рече – чуо сам шта се догодило. Жао ми је Петре... Ниси могао да реагујеш, зар не? Нисам – одговори Петар. Била је исувише близу. Било је немогуће зауставити воз. Хм... – промрља Милутин. Петра ово мрмљање мало зачуди. Убрзо, Милутин настави – не знам. Хм... не знам шта бих ја на твој месту... можда је требало збацити воз са шина? У истом тренутку, као да је на сред бојног поља, Петра ова констатација у форми питања погоди свом силином и он поклекне, готово као да ће да падне, а затим се некако усправи и, прешавши руком преко чела, као када неко на превеликој врућини уклања зној, промрља нешто, потпуно нејасно. Молим? – упита Милутин, очигледно указујући да ништа није разумео. Петар једва успе да изустити реч „ризишно“ и Милутин, иако није презао ни од кога нити је икога жалио, из некакве учтивости, ипак, признаде то као одговор, утеши га још мало на себи својствен начин, стегне му руку и изгуби се у даљини. Петар је још неко време остао на истом месту борећи се са једним посве новим и непознатим, необјашњивим осећањем кривице који је, као какав демон, незаушастављиво продирао у његову душу. Увиђајући сву силину тог продора, он је, делимично још увек разуман, покушавао да схвати шта га је то у Милутиновим речима толико погодило. Одједном, његову душу испуни страшна мржња према том човеку, према том злотвору који му је нашао посао и који је, самим тим, крив за његову несрећну судбину, судбину за какву само убице и силоватељи знају! И велика бујица мисли крене да осваја

Петров простор свести. Да би тај очигледни налет лудила некако ублажио он брзо начини један корак и ноге саме започеше пут у непознатом правцу. Поражен, Петар је шетао тако готово један сат и тад запази да је, потпуно несвесно, доспео у улицу у којој живи Богдан. Схвативши значај таквог увида, он постаде неизмерно срећан и таква му промена беше још више помутила разум. Убрзо, нашао се испред Богданових врата и позвонио. Нико није отварао. Након другог звоњења, врата се отворише и Петар угледа Станоја, Богдановог оца, који му рече да је Богдан негде изашао, ваљда да поправи неки лустер или тако нешто. Петар се захвалио и кренуо даље. Разочаран, лутао је улицама и, одједном, све му се учини тужно. Људи и куће, улично осветљење, тврђава – све је било тужно, меланхолично, језиво! Иако је време било врло лепо (што је за мај и уобичајно), Петру је све изгледало другачије. Он помисли како му није добро и уплаши се за своје здравље. Сео је. Почео је да се чешка и да грицка нокте а у свести су му навирале хиљаде наизглед бесмислених, неповезаних мисли – Богдану је боље. Он је бољи од мене, кућа му је срећена... дете, мали Лазар... он ће прославити свога оца... глупи Милутин... разроки надувенко... показаћу му ја...да је само стари Славко жив (отац му се уствари звао Славољуб)... како ли се звала она жена... – и, у том тренутку, он на нокту откиде живац и, тресући главом, јаукну. Обрисао је нокат о образ, а затим га погледао. Хтео је да плаче. Међутим, некаква промена погоди Петра и он се потпуно умири. Опет је себе видео као важног, као врло стабилну и одлучну особу, особу од поверења. И снага и самопоуздање поново посташе део његовог бића! Уображавајући како та промена долази од самог Бога, он реши да, не губећи време, одмах оде кући, својој Ружици која га, бесумње, нестрпљиво чека.

Безобзирност, себичност, глупост! Ружица је била бесна! Викала је, не могавши да верује да је Петар тек тако, без њеног знања изашао из куће. Петар се трудио да је умири а она је, млатарајући рукама и корачајући на релацији кухиња-соба све време понављала како се уплашила за њега и како је то што је урадио веома глупо. Некада ми просто ниси јасан Петре – рекла је. Као да си дете а не човек. Њему би криво што је тако поступио и, с обзиром да је успео да најпре смири себе, убрзо је смирио и ситуацију. Све се изгладило и, не дуго након тога, они улетеше у сан. Она је сањала реку!

Ноћ!

Воз са упаљеним фаровима стоји усред шуме, у огромном брисаном простору. Не чује се ништа до хук сова. Крошње дрвећа повремено заталасају под ветром стварајући звук каквог човека који тешко дише! Никога нигде! Месец обасјава кабину машиновође из које се пружа језиви поглед ка шуми. Одједном, на сред пруге, веома далеко, он опази силуету девојчице, врло нејасно, готово сабласно. Она стоји не мичући се. Чује се једино шума. Он гледа ка њој, али не успева да види јасно! Одједном, руке му се пребацују иза седишта и нека му сила, попут магнета, не дозвољава да их помери. Петар, збуњен, покушава. Узалуд! У једном тренутку, девојчица, полако, креће ка возу. Петар покушава да виче али му глас остаде нем. Она корача ка њему. Све је ближа. У руци носи некакву лутку са полуразбијеном главом и без једне ноге. Готово је дошла до кабине и, без речи, отвара врата и улази код Петра. Он,

слуђен, не могавши да учини ништа, све време гледа ка њој. Она својим малим ручицама обухвата његов врат и почиње свом силином да га стеже. Петар се бори за дах. Девојчица не попушта. Када је Петар готово био на издишају, она начини један врло чудан смешак и, намигнувши му, рече : „Чекам те!“.

Собу испуни језиви урлик и Ружица се нагло трже из сна видевши Петра у бунилу. Иако се пренуо из сна, Петар још увек није знао где је. И Ружица, из страха, не толико од Петра колико од ноћи, почиње да јеца и да преклиње Петра да се смири. Међутим, агонија се наставља и Петар, обузет неком вишом силом, уображава како је дошло „његово време“! Да Ружица, коначно, није упалила светло и полила га водом, ко зна шта би се све ту издешавало...

Подне је! Ружица седи сама за кухињским столом. Једну је руку положила дуж ширине стола а другу је налактила наслонивши образ на њу. Седела је непомично и гледала према чесми. Није размишљала, осећала је. Осећала је како се нешто за трен потпуно изменило, нешто је чудно, сабласно, потпуно другачије... шта је са Петром – помислила је. О боже, шта је са Петром? Шта нам је ово требало? Боже, у твојим је рукама моћ. Ти учини нешто...

Од те страшне ноћи прошло је готово пуних месец дана. Све се некако заборавило и поново је све кренуло својим уобичајним током. Каткад, Петар би помислио на ону јадну жену али тек онако, узгред, као када неко помисли

како ће киша или како је на селу, рецимо, здравија храна... Дакле, то је сада било ништа друго до једна безначајна ситница. Уосталом, Петар и није имао времена да о томе размишља. Ближи се дете, посао чека а и кућу је требало притегнути и припремити је за зиму већ сада. Људи су и даље путовали, а Петар је и даље возио. Све је било уобичајно. Међутим, једнога дана, на некаквој ванредној седници радника железнице ради договора о евентуалном штрајку уколико не буде дошло до повећања плата, један човек, отправник возова, који је, из неких само њему знаних разлога гајио потајну мржњу према Петру, одвуче Петра у страну са једним конкретним, врло јасним циљем и они започеше овакав разговор – је ли, Петре, никако бре да стигнем да те питам – је л’ истина да ћеш ускоро добити сина? Петар се на ово питање обрадова. Јесте, мој Иване, истина је. Е па онда – рече Иван – од свег срца, ја ти унапред честитам! И они се ту изгрлише и изљубише као браћа која се нису видела двадесет година и која не знају шта пре један другоме да кажу. Међутим, када је та намерно изазвана радост спласнула, Иван пређе на ствар – него, Петре, пријатељу мој, је л’ тачно оно што се прича, оно, да си прегазлио некакву жену? Ово питање Петра није претерано изненадило и од свих осећања, њега спопадне само један мали осећај нелагодности. Јесте – одговори он – истина је. Покушао сам да укочим, међутим, узалуд... Страшно – промрмља Иван. Не дај боже никоме! *Па још и трудна...* ужас један... Петар у први мах прелете преко тих речи јер није очекивао да ће сазнати ишта што знао није али, када је заправо схватио шта је чуо, био је потпуно затечен... Молим? – изустио је. Да, да, Петре, тако је... ужас... – поновио је Иван. Ма не питам те то и не прави се луд – рече Петар. Него, како то мислиш, *трудна*? Иван је ово једва чекао – Па тако. Трудна! Пети месец. О боже – изу-

сти Иван глумећи жалост – па теби то нису ни рекли? Један мој пријатељ из милиције ми је све то испричао. Шта знам, јадница нека, муж ју је, пијан, скоро свакодневно пребијао на мртво име и, једнога дана, изгледа, мученица је решила да себи прекрати муке. А замисли, носила је сина... страхота једна. Него, Петре, извини али ја сад просто морам да идем. Мислио сам да си знао, иначе ти ово никада не бих испричао. Остај ми добро до следећег виђења. И Иван се убрзо изгубио. Петар, једноставно, није знао шта да мисли. Онако збуњен, стајао је непомично и некакав осећај апсурда као да је, одједном, некаквим меланхоличним бојама осликао цео његов живот. Њему би тешко. Он полако изиђе на улицу, седе на плочник и, угледавши неку децу на љуљашкама преко пута зајца у свој својој беспомоћности. Он више није ни знао за каква је осећања способан. Једино што је знао јесте да цео његов живот, једноставно, нема баш никаквог смисла!

III

Од тог тренутка, ништа више није било исто. Пар месеци је остало до доласка малог Лазара на свет а Петар се понашао, готово све време, као да је потпуно мимо тога. Узалуд је Ружица покушавала да некако допре до њега, да га бар мало пробуди. Ништа! Он је све време био као ван света, укочен, успорен, некакав. Често је седео сам за кухињским столом и, попут Ружице оног страховитог јутра, гледао изгубљено у једну тачку. Када бисте га нешто упитали, он би углавном ћутао. Тек би упитан по други пут нешто одговарао, више себи у браду. И са послом је једва излазио на крај. Радио је на граници избацивања и да се Милутин, на Ружичину молбу, поново није zaloжио за њега, он би свакако остао на улици. Нико од његових пријатеља и поз-

наника није могао да га препозна и сви су се сложили како не памте ниједног машиновођу који се због неког несрећног случаја толико потресао да је, једноставно, постао неко други, туђин и себи и свету. Нико није разумео да је Петар у тој, некада трудној, несрећној жени, видео живо биће које је патило, трпело, радовало се, размишљало и говорило. То није била само проста несрећа на послу већ нешто много више од тога. То је била породична трагедија коју је једна жена у потпуности преузела на себе. И Петар, нажалост, сада више није могао да пређе преко тога. Али није само то погодило нашег јунака. Он је годинама у себи носио неку неизмерну тугу и очајање. Петар је био тих, неупадљив момак и, као такав, водио је скроман и повучен живот. Али зашто? Зашто је један млад момак, пун снаге, био миран и тих. Зашто је Бог дозволио – питао се Петар – да му, још као малом, умру два најдража бића, два бића која је он толико волео! Када је имао седам година добио је брата и био је бескрајно срећан због тога, стално га је пазио, трчкарао око њега, плазио се – једном речју – брат му је био све! Међутим, једне зиме, када је њему било десет а малом Николи три године, земљом је харала масовна упала плућа и, мали Никола, погођен њоме, није преживео. Узалуд су се лекари борили за његов живот, узалуд га је мајка превијала, узалуд плакала. Никола је напустио овај свет пре него што је и стигао да га упозна! Петар дуго није могао да се опорави због тога и таман када су ствари кренуле набоље, три године касније, његов отац, Славољуб, погине у рату. Од тада, Петар се све више и више повлачио у себе. Једини људи са којима је имао присније односе свих тих година, били су само Богдан и мајка. У школи се није много дружио са осталима и важио је за доброг, али чудног дечака. Тек га је железница мало истргла а онда, коначно, и сасвим дотукла. Једне вечери, када је

Ружица била негде дубоко у сновима, Петар је, по обичају, седео сам за кухињским столом али овог пута чврсто решен да, једном за свагда, заврши са свим мукама и понижавањима које је претрпео на овом свету! Одједном, окупиран том мишљу, Петар се сав најежи од страха, јер га у агонији беше обузела једна посве нова мисао. Седећи тако, њему, тада, по први пут у животу, доспе до свести мисао како он никада није имао оца! И Петру, одједном, постаде неизмерно криво што није имао оца који би га волео. Он је увек био равнодушан према мени – јавило му се тада. Никада ме није грдио, нити ме је хвалио када урадим нешто добро. Никада није имао времена за мене. И поново, Петар се сети оног парка и сети се једног дана из детињства када је помагао оцу да закуца некакав ексер на дасци. И он, потпуно бистро, схвати да је то готово све што о њему зна. Ко је он уопште био? И где је сада мој отац – зајеца Петар попут детета, ослонивши главу на сто. Све му се ускомешало и, у свом том уображењу, све време, у ваздуху је кружила једна страшна мисао. Потпуно свесно, Петар је знао да је смрт у близини и да је та ноћ засигурно његова последња. Он није више знао ни где је, ни ко је, ни зашто је и, након непуног сата, последњег сата који је Петар провео у страшном душевном расколу, он узе пиштољ, наслони га уз око и, опали! Ружица се трже из сна...

Тако је завршио Петар, скроман и частан момак, момак који није могао олако да пређе преко баналне свакодневице у којој нема ничега другог до чемера, смрти и јади! Његова сахрана је протекла готово нечујно. На њој, због самоубиства нису певали попови а због кише није било више од десетак људи. Само су две жене плакале...

Живко Николић

ДРАГИ ТРЕНУЦИ

Сад сам се сетио, и одмах ме је заболело:
како се грамофонска игла на плочу спуштала
и како је дуго на њој шетала и цијукала
када се руба докопала. Тај кућерак је давно
претворен у прах, није ни једна цигла остала,
али како су се врата отварала, како је данима
на њу соба мирисала и како је музика као зрак сунца
на наше дисање падала, заборавити не уем
и нећу, никада! Где је стајао сто, како се искривила
столица, како је завеса подрхтавала,
како се њен длан у моје раме утапао
и како је буђење било траума. Јер сан је био
наша домовина. То је и сад живо,
то и сад постоји: бели, ољуштени зидови,
цигарете пале на под и црвена блуза на гомили књига,
њен повик, њен заразни смех на крају,
од кога су прскала огледала.
И та игла која по плочи до лудила крстари,
и ти дивно расклимани и разбијени прозори,
све ме то сад, после много година, походи.
Како да заборавим како њени прсти
испод јоргана вире и дозивају? Давно је то било
а још увек није престало. У мом сећању пулсира.

22. 9. 2007. – 28. 6. 2009. Београд

НОВИ ДАН

Волим кад, лежећи уз мене, праменом косе окрзнеш ми чело. И пољубац који потом следи, на то окрзнуто место, и стисак руку у блажени загрљај, и шапат, и уздисање. Све ми се то покаткад у сну јави: црвени патлиџан, лале и љиљани, булке у зрелом житу, помешане с твојим уснама, са оним што си нервозно говорила.

Тај ковитлац ми и сада осмех краде.

Видех ти једном на дојкама птице, видех како летиш на тиркизном облаку, видех и не заборавих како си ме љубила у оној шуми, на домак извора, из кога румено сунце искаче да вас цели свет пробуди.

Волим да се крај Тебе будим, твој лакат у моје слабине урођен волим. И оно блажено протезање, и речи да смо од сна начинили наш нови дан. Али ми је сада мучно да докучим у ком ћу пределу остати будан. Дим тек запаљене цигарете одређује смер.

12. 5. 2008. – 28. 6. 2009. Београд

САН ЈЕ ПРАМЕН ПАУЧНЕ

младеже и све друго
што ти се у кожу урезало
љубим у мислима
иначе
с једне на други крај
пресељавам зидове
и копам јаме

у којима ћу затомити уздахе
твоја бедара не престају
у мојој глави да играју
сан је прамен паучине.

6. 2. – 9. 8. 2008. Београд

ПОГЛЕД ЈЕ ДОДИР

поглед је додир чудесна незнанко
ма колико разиграно безубо је моје око
хтео сам боју осмеха да ти упамтим
зашто се тако нарогушена окрећеш
када се у истом смеру
различитим странама приближавамо.

20.10. 2001. – 29.10.2004. Београд – Копривница

КОПРИВА НА МОМ ГРОБУ

Ишчилеће сјај и сећање.
Шибље и дивљи цветови:
купина, тратинчица, лобода
на мом гробу нек израсту.

У пределе у које смо некада одлазили
само се боја нашег погледа уткала,
све друго има да нестане,
и укус радости и тешки уздаси.

И ништа неће сведочити о нашем сну,
као да нисмо ни један траг за собом,
сем тог убогог шибља, оставили.
Зато не дирај, нек расте коприва,

нека се вијоре перуника и калопер
из мог чела напуклог, из мог длана стиснутог.
Кад видиш како се на ветру повијају,
сети се да ти то ја радосно довикујем.

26. 1. – 29. 6. 2009. Београд

КАО ПСИ

ћутке сам гледао како то раде пси
признајем да је у том погледу било заноса
слатка ми је јабука у грлу застала
и нека си проклета руко сломи се
која си их снажним замахом раздвојила

22. 1. – 28. 3. 2003. Београд – Копривница

ПЕТ ПЕВАЊА ПРЕД МОРАВОМ

1.

Прими ме Мораво да приморавимо
Зов за даљинама, да заборавимо
Далека острва, мора и мраморја
И светла градова испод звездогорја,
Да по врбацама звезде љубакамо,
Да с јатима врана над водом гракамо.

2.

Прими ме Мораво стих да жуборимо,
Из тајних дубина жубор да зборимо,
Да кроз језик претка до твог дна ронимо,
Па да са звоника брдских зазвонимо
На сва звона да још јеси она славна,
На сва звона да још јеси водоплоавна.

3.

Прими ме Мораво овде где сја трска
У просјају треја, где с јесени прска
Грозд опијен сунцем међу чокотима,
Нека будем овде и нека ме има
У тим пределима који су се стисли
Пред ветром што ломи трску која мисли.

4.

Прими ме Мораво да се дотичемо
Воденичког точка и да протичемо,
Кроз вирове снагу да распирујемо,

Кроз тишаке жудњу да примирујемо,
Дане да дужимо ноћи да краћамо
Да у круг кружимо и да се враћамо.

5.

Прими ме Мораво да се још волимо
Са купачицама, да се разголимо
У чулности лета, у светлости млађа,
Нек ври мрестилиште, нек се живот рађа,
Да се обновимо и разборавимо,
Прими ме Мораво да се моравимо.

ЧИСТИЛИШТЕ

Оно што треба да цвати цвати
Оно што треба да вене вене
Рђаво рђа златно се злати
Природа ради у све три смене

У шуму опет ходочастим
И печурком се у њој храним
Јагодом свежом себе частим
Тако се чистим, тако се браним

Од отпадака, пластике, шута
Од опиљака и опушака
Од смећа које водом плута

Све црне мисли, налик врани
Спакујем брзо, за пет минута
И окачим их на првој грани

THE STORY ABOUT „THE LITTLE DOORSTEP“

Буђење је било грозно. Са мучнином. Гађењем. Од киселог воња у устима и грлу. Од бола у слепоочницама. Надирајућег. Пулсирања у мојој глави.

Покушавам да се подигнем, а изгледа као да се вучем. Из смоле. Блата. Из нечег лепљивог што ми је стезало удове и притискало главу. Вукло ме доле. У дубину. Мрачни бездан. Где су и капци тешки. Претешки. Две црне птице. Злослутне. Никако да се склоне, да отпрхну, да ми дозволе да отворим очи.

Ипак сам се некако пробудила. Отргла из чудног стања, које у том моменту нисам могла да дешифрујем. Као што нисам знала ни где се налазим, нити које је доба дана. Боље речено, моје мисли стигле су из неког дубоког бунара. Лутале су по околном простору, изгубљено, аветињски, и тек након неког неодређеног времена, које је мени било вечност, а можда се радило о свега неколико минута, спојише се са мојим омлитавелим и утрнулим телом препознавши га као своје. Разрушени склад враћао се у нормалу, авети у своје топло гнездо.

Пурпур неба надирао је у ту непознату собу и мешао се са белином, као у магновењу. Нисам била сама. Мушкарац, који је стајао надомак кревета и чијег сам присуства само упола била свесна, као да и јесте и није ту, одједном постаде стваран. Нисам се уплашила. Исувише сам била уморна и безвољна. Превише је био далек пут са кога сам се враћала.

Тај присутни, над мојом главом, поче да ми се уноси у лице, пипа чело. У почетку сам констатовала само наочаре,

а затим и врео, помало знојав длан. Понављао је као робот КАКО СТЕ, прво на грчком, затим на енглеском, а онда на неком смешном руском са грчким акцентом. Све то ми није значило ништа, шта више само је повећавало кошмар у коме сам била. Удови су ми били хладни, отуђени, глава врела, и по свој прилици сам била будна, мада још увек нисам била сигурна у то. Питања су надлазила и ударала у затворена врата мога сећања. Грозно. Пливала сам кроз ружичасту светлост са нагоном на повраћање, и то је било све.

Жива сам, проструја ми кроз главу, али се ниједна реч не откиде са мојих усана.

Човек се подиже и, тек пошто се усправи поред кревета на коме сам лежала, видех да је у белом мантилу, тамно-пут, просед, и да је највероватније лекар. Гледали смо се нетремице. Имала сам осећај да у простору око мене нема довољно ваздуха и да се гушим. Онда он беспомоћно слеже раменима и загледа се у боцу са инфузијом, коју дотле нисам ни приметила. Црево је било прикопчано за моју леву руку преко дебеле пластичне игле, али је и тај део мог тела, као и све остало, био млитав, обамро и безо-сећајан.

Сега, сега, доктор је мрмљао устаљену кипарску фразу, затим је превлачио руком по своме челу, онда опет по мојој глави, од косе, преко чела, до образа, поново ме гледао испитивачки, да би на крају једноставно слегао раменима и рекао на грчком да ће доћи касније. Речи нису биле упућене мени, већ сестри која је стајала у довратку и коју ја тек тада угледах. Плавуша одгледа доктора љубазним погледом. Међутим, чим он нестаде, љубазност склизну са њеног лица и претвори се у хладан поглед којим је одмерила све предмете у соби и на крају мене. На сву срећу она није ништа питала и убрзо је и сама напустила собу. Бат

њених корака се изгуби и ја напoкoн oстaдoх сaмa, зaтр-пaнa бeлoм нeпoкрeтнoшћу сoбe кao лeдoм.

Прeдмeти oкo мeнe пoстaдoшe јaснijи. Фрижидер и велики телевизијски екран, беспрекорно орибани подови, мали сто, две фотeљe сa кoжним прeсвлaкaмa у тaмнo-бoрдo нијaнси. Ентeријeр је пoтврдиo мoјe прeтпoстaвкe и oнo штo је сaдa вeћ билo oчиглeднo – нaлaзилa сaм сe у приватнoј бoлници, нaјвeрoвaтнije oнoј штo сe зoвe “Игиa“, али oткуд јa ту, нијe ми билo јaснo, и мaдa сaм сe трудилa дa рaзбистрим свeст oсетих кaкo пoнoвo тoнeм у прeћaшњи бљутaв сaн зa кoји тaкoђe нe мoгу дa прoцeним кoликo је трaјao, нити штa мe је трглo, прoбудилo, кaд сaм сe у сeкунди рaсaнилa и пoчeлa дa сe сeћaм свeгa.

Кoд мoг слeдeћeг буђeњa у сoби нијe билo никoг другoг oсим мeнe. И тo је билo дoбрo. Нaпoљу је биo дaн. Чулo сe oглaшaвaњe брoдoвa у пристаништу. Јeдaн сивкaсти гoлуб је шeтao пo прoзoрскoм симсy и кљуцao кoмaрник нa прoзoру.

Буљилa сaм у прaзнe зидoвe и пoчeлa дa прeтурaм пo свoмe сeћaњу. Кao дa лутaм пo Пaндoринoј кутији. Трaжим дeтaљ oд кoгa је свe крeнулo. Прoнaлaзим јeдaн, други, трeћи. Oндa схaвaтим дa у ствaри имa мнoгo пoчeтaкa, и дa сe свe нeкaкo прeплићe: пoчeтaк – крaј, пoчeтaк – крaј. Филм сa бeзбрoј рoлa. Прeвишe глумaцa, a нe знaш кo је глaвни, кo спoрeдни.

Зaустaвљaм сe нa Пeтру. Oдвлaчим гa oд oстaлих. Зaтвaрaм у мaглoвиту шкрињу свoгa мoзгa. Мoждa тa кутијa пoмaлo пoдсeћa нa oну у кoјoј је Афрoдитa држaлa зaтвoрeнoг Адoнисa.

Пeтaр, или тoплo Пјoтр, кaкo гa зoвy Руси. Oштрo, нaлик убoду, Питeр, зa Енглeзe. Или Кaмeни, зa Гркe, јeр пeтрa нa грчкoм знaчи кaмeн.

Тог, као од стене одваљеног, како је за крупне људе умела да каже моја баба, Петра, Пјотра, Петроса, или Питера, свеједно, срела сам једне од оних среда када не радим у Михалисовом ресторану, и понекад одем да чувам децу код Кирјакидових. Као и обично, када сам код њих у вили, остала сам сама са децом, трогодишњом Фросом, чије су очи два црна угарка, шестогодишњим Јоанисом, код кога су угарци још црњи и сјајнији, а пут блеђа, на мајку, и седмогодишњим Андреасом, чије је лице најбољи могући склад кипарско-енглеских црта, али је зато нарав ужасан спој очевог цинизма и мајчине хиперактивности.

Октобарски миран дан, један од последњих у месецу када се већ назире реп туристичке сезоне и када је на улицама све мање гологузих Рускињица, а све више пегавих маторих Енглеза.

Проводили смо поподне у дворишту. Фроса је јела сладолед и покушавала да ухвати малог камелеона који је био у травњаку. Јоанис и Андреас су вриштали у базену, где су се наводно купали, а изгледало је као да желе да удаве један другог. Седела сам на лежаљци поред базена упорно покушавајући да Андреасову и Јоанисову пажњу усмерим ка сладоледу на столу, а Фросину потрагу за гуштером и мување по хибискусу зауставим предлогом да одслушамо Кокинелу. Кокино је црвено, Кокинела је Црвенкапица, а бајку је требало да прича медведић у моме крилу. Тај смеђи плишани меда, у чијем се крзненом телашцу крије механизам са батеријама, почео би причу оног момента кад притиснеш део који представља палац на његој шапи. Довољно је само једно тап па да оживи баршунаст глас мушкарца који почиње да описује малу кућу, забринуту мајку и девојчицу дивих коврца са необичном црвеном капом. Затим се прича прекида, али чим дотакнеш следећи прст медине шапе, пријатан глас наратора настави припо-

ведање. Он сада описује густу шуму у којој ће бити много изазова за малу, радозналу Коकिनелу. Меда има осам прстију, прича има осам делова. Сасвим довољно да Фросо поједе своју порцију сладоледа и задрема у моме крилу, а док и браћа уживају у својим омиљеним послastiцама са пистаћијем и ванилом, ја ћу моћи да затворим капке и препустим се блаженству умилних зрака јесењег сунца.

Уместо тога Фросин пискутави глас и узвик да неко стоји на капији, покрену пажњу свих нас ка човеку који је управо улазио у двориште. Висок елегантан господин је, како сам одмах претпоставила, био менаџер из хотела *Four Seasons*. Сетила сам се да су ми Кирјакидови рекли да ће доћи човек задужен за кетеринг који је требало да буде испоручен следеће недеље у част Фросиног трећег рођендана.

Незнанац је опуштено прилазио. И пошто се Рекс, златни ретривер Кирјакидових, пробуђен из лењег поподневног дремуцкања, створио крај њега, гост је прво њему посветио пажњу. Чешкао га је по врату. Пас је у знак захвалности придошлом лизао ципелу. За то време деца су се смирила, а ја сам имала времена да устанем и поправим наборе на својој лаганој цветној хаљини.

Тада сам сазнала да је то Петар. Пошто му рекох ко сам и у ком својству се налазим тога дана у вили, Петрово дугуљасто лице поприми замишљени изглед. Поновио је тихо моје име и након пар секунди упитао:

„Твоје кратке приче објављује *Cyprus Weekly*?

„Да“, насмејох се. Било ми је симпатично то спонтано прелажење на ти и драго што сам налетела на једног од ретких који чита рубрику о култури у овдашњим новинама. Хтела сам да кажем да и ја знам ко је он, јер се по острву непрестано препричавају његове догодовштине, али

не рекох ништа. Опрез и неповерње према људима, које сам стекла последњих година, саветовали су ми да ћутим.

О том момку српско-руског порекла се много причало и мало знало. Био је познат као бармен из *Four Seasons*-а, са различитим интерпретацијама свога имена у зависности од тога која нација о њему говори. Исти хотел има шест барова, али када се помене бар везан за име тог канадског гиганта, онда се увек мисли на онај који гледа на тропску башту и чији ресторан у виду сојенице чучи на зеленкастомодрој води. У сезони, из разлиснатог тропског растиња у башти ресторана, уместо музике, галаме папагаји јарких егзотичних боја, док за столовима обедују бешумни Енглези. Они ту могу, уз своје двопеке, чизкејкове и паучинасте омлете, да сатима испијају чај, читају литературу за плажу, или, једноставно седе и зверају у рибе, трбушасте, пљоснате, листовике, које пливају у базену испод њихових столова. Ресторан се, у ствари, налази на самој површини огромног базена, а под је урађен тако да се између унакрсно постављених дашчица види вода.

Управо у том бару, који оставља привид раја, се у зимском периоду, када оду туристи, тек, да луксузно здање не зврји празно, организују најбоље журке у граду. Месецима након тога острвом колају приче о најлуђим пијанкама и најневероватнијим коктелима које справља овај плећати момак због кога на Кипру пуцају бракови, а крупнооке енглеске богаташице се враћају у домовину с јадом у срцу и врелим успоменама у своме међуножју.

Пошто је разгледао двориште и направио план за будућу свечаност, прихватио је мој позив да мало одахне од сунца и испод тенде, поред базена, попије чашу лимунаде.

На моје изненађење био је прилично ћутљив за некога ко говори четири језика. Одслушао је са Фросом Кокинељу,

разменио пар реченица на грчком са дечацима, а мени поставио она тривијална питања у стилу колико сам дуго на острву, где живим, чиме се бавим. При том је остављао утисак некога који више пита из разлога што жели да разбије тишину, него ли што га занимају сами одговори. Тако сам киксирала још на првом сусрету, јер Петар је професионалац у извођењу лажне незаинтересованости. У ствари, он и те како пажљиво слуша саговорника, а све што пред њим поменеш, чак и кад је скроз пијан, у његовом мозгу остаје забележено за вјек и вјеков.

Моји су одговори били глупи, као и увек када ми је непријатно, смех неприродан. Онда сам ја њега питала да ли му се свиђа Кипар. Није одговорио ни да ни не. Причао је о томе како га излуђује лењост, неодговорност, површност и кашњење Кипрана, али му у истој мери смета и енглеска морбидна уштогљеност. Забављала га је кипарска мржња према Турцима. „Они и турску кафу зову грчка”, смејао се, ”или византијска, а личе као браћа близнци“. Имао је коментар и на рачун несрећености и неприступачности неких културних места. „Погледај само *Афродитина купатила*“, мислио је на водопаде на Тродосу, „мора да је ноге поломила ако је тамо ишла на купање“.

Поподне се претворило у опуштено, готово пријатељско, ћаскање.

Тако смо почели да се дружимо, ако би се наш однос уопште могао назвати таквим именом. Боље речено размењивали смо књиге, чули смо се с времена на време телефоном, отприлике једном у месец дана изашли бисмо на пиће и, као по правилу, увек се разбили од алкохола. Разговори које смо приликом тих пијанчења водили били су крајње интересантни. У почетку, током првих неколико пића, то су биле занимљиве дискусије о смислу живота, љубави, пролазности. Чак и онда када су нам мишљења

била опречна, а то се дешавало често, у тим нашим полемикама никад није било никаквих непријатности. Разлог томе је највероватније било то што смо апстраховали теме о којима смо причали и никада нисмо једно другом претурали по интими и прошлости.

Међутим, у фази поодмаклог пијанства, тематика свих наших прича сливала се у једну широку, неисцрпну тему. Како год да почнемо вече, причање о сексу је било његова завршница. И мада смо и ту били врло опрезни у изношењу детаља, апстракција је све више уступала место конкретним предлозима с његове стране и константним одбијањима са моје. Он је сигурно знао зашто то чини, али ја пред собом нисам имала право образложење. Петар је био апсолутно мој тип. Тога сам била свесна и када сам била љута на њега, и када је и сам за себе говорио да је кретен невоспитани, правдала сам га тиме да је он усамљени чудака, стидљиви дечак заробљен у кожи четрдесетогодишњака, лудак и боем, неко коме се јебе за све, а при том је искрен у својој суровости, неискварен у својој сујети.

Јапанци имају изреку да је истрајност једина људска особина која импресионира. Била сам импресионирана, заиста. Читав тај однос почео је да ми окупира пажњу, а Петар се постојано увлачио у моје мисли и снове.

Очаравала ме је још једна Петрова особина. Од свих које познајем он је био тај са најбољом и најистанченијом интуицијом за људе. Без грешке је увек звао, или се појављивао у правом моменту, и то је до те мере прецизно да почињеш да се питаш да ли са њим сарађује бог, или ђаво.

Тако је било и тог петка. Тринаестог, у мају. Слушала сам јутарње вести иако ме није нимало занимало да ли су фламингоси, чија су многобројна јата населила слано језеро поред Ларнаке, донели на острво птичји грип. Пеглала сам униформу и мислила на сестру којој је, тога

дана, негде тамо далеко, био рођендан. Знала сам да ће га прославити у кафићу где смо некада седели до зоре. Окупиће се цело друштво. Сви, осим мене.

Било је рано јутро, а напољу је већ увелико урлала туристичка сезона. Брујали су моторни чамци. Момак из ресторана у приземљу зграде где станујем је још од свитања трескао уловљене хоботнице о стену. Требало је умекшати њихове жилаве пипке и претворити их у сладак мамац за гладне туристе. Савидис је преко мегафона оглашавао да је почео да ради параглајдер. Лет изнад воде, за једну, а може и две особе, по истој цени.

Сваке године иста срања. Иста намештена љубазност. Није се знало да ли су ме тог јутра више иритирали разгађени туристи који пристижу у хордама и због којих ће до краја сезоне да ми пукне кичма, или префригани Кипрани, што су неколико пута подигли цене за исте ствари у шоповима, и поново измишљају света места.

Тада се огласи мој мобилни телефон чији ме је звук обавештавао о примљеној поруци. Пошиљалац – Петар. Питао је хоћу ли да изађемо након посла. Прихватила сам, и искрено речено била сам му бескрајно захвална због његовог трећег ока за моје патње, немире и кризе. Наравно, у старту сам знала да му сестрин рођендан нећу ни поминути.

Чекао ме је у шест. Тамо, на углу, где се из туристерије излази на авенију *Sea front* и где Кипранка Хара продаје јефтине гипсане сувенире. Афродита стоји на отвореној шкољци, Афродита излази из пене, Афродита плеше, игра са венцем од цвећа... У хиљаду варијанти: „Best regards from Cyprus.“

Видела сам га чим сам изашла из ресторана. Због висине, плећатости.

„Е Петре, Петре, шта ли ти тражиш на овом јебеном егзотичном острву?“

Причао је са Харом и правио се да не примећује да му идем у сусрет. С обзиром да смо се виђали већ месецима, а он је и даље то радио, нисам знала да ли да његово понашање тумачим као безобразлук, игру сујете, или несналажење у међуљудским односима.

Хара одлази пре него што му приђем. Богиња у цепном издању, врца спремна да заведе и монаха. Иако се не окрећем, знам да нас посматра из шопа.

Неважно, јер док му прилазим, моја љутња нестаје. Постајем неваљала Црвенкапа у потрази за опасним вуком. Размишљам да ли сам лепа. И то је позитивна промена, јер значи да сам поново жива. Мислим и о томе како ћу једном да му кажем да ми се свиђа што никад не улази у Михалисову таверну да ме гледа како конобаришем. Увежбани осмех, очи без живота и *Have a nice day* док узимам бакшиш и гурам га у кецељу која, колико год да је перем, једнако, као и пре, мирише на мусаку и сувлаки, на цацки прелив и Михалисове масне бркове.

Пошто сам му пришла, леви крај његових усана развлачи се у смешак. Осмех који говори да зна колико ми је стало до њега. Кажем му *здраво*, и покушавам да наслутим израз у његовим очима, али све што видим су тамне наочаре за сунце. Намћор и циник.

Крећемо низ „Sea front“. Он брзо хода и моје штикле једва држе ритам његових корака.

Имам тазе офарбану косу, супер блонд, и добро прикривене подочњаке. Течни пудер је чудо. Лепршава аквамарин хаљина остаје непримећена.

А само неколико минута пре тога скоро да сам била задовољна собом. Све је било како треба. Исцртала сам танке линије сивом оловком изнад капака. Тужно небо у

мојим очима је постало светлије. Пробуђени дан после летњег пљуска. Ставила сам сјај на усне. Боја свежег меса. Посматрала сам их у огледалу задовољна њиховим обликом. Покушавала сам да се сетим кад сам се последњи пут љубила. Нисам успела.

Угледавши ме, како на потпетицама белих елегантних сандала излазим из тоалета, Михалис ме је гутао очима. Кобац олињали. Кревелјио се трљајући брчине на свом задриглом лицу. Гледала сам да што пре нестанем из његовог видокруга.

Идемо више од пола сата уз „Sea front“ и ћутимо. Онда Петар проговори први. Каже да ме води на једно мало, необично место. Мисли да ће ми се допасти. Већ знам да је то нека кафана са карираним столњацима, једна од оних, у старом граду, какве туристи заобилазе, а унутра седе матори Кипрани и играју тавли. Била сам у праву. Два камена степеника и мала просторија са свега неколико столова. Обичан, мали кафе. Власник је неки Енглеz. Једино нема табле са тавлијем. Неколицина типова, наших година, прати утакмицу преко екрана у углу и коментарише на енглеском.

Атмосфера је пријатна. Говорим Петру да ми се свиђа његов избор. Питам га како се зове кафић.

„The Little Doorstep“, каже.

“Одлично“, коментаришем одушевљено, „написаћу причу, и зваће се баш тако. Јер је читав живот само мали праг...“.

До тог дела се сећам свега, остало постоји у моме мозгу као мозаик, дивље слике у кратким резевима. Чаше које пристижу обећавају луду ноћ. Не сећам се више шта се десило са људима који су седели, ни да ли су отишли, или су и даље били ту. Сећам се само конобара и тога како долази и одлази. Превише пића и цигарета. Петар пре него

што испије наручено пиће већ тражи друго. И ја пијем већ четврти коктел, иако сам припита још од другог. Осећам опори укус текиле на језику. Онда опет дупли Johnnie за њега, и још једна Маргарита за мене. Комадићи леда који се топе на моме језику, со на уснама и дрхтави немир у срцу. А десиће се оно што мора, и што је Усуд записао у својој књизи и пре него што смо се срели.

Занимљиво, али не причамо ни о чему посебном те вечери. Не отварамо никакве озбиљне теме, не мудрујемо над животом, и што је још чудније, не причамо ни о сексу. Примећујем да је другачији, а не делује ми да није заинтересован за мене по том питању.

Пијемо с таквом неутолјивом жеђи као да нам је то последња пијанка. Он ме гледа одсутним плавим погледом. На његовом небу нема сунца. *Можда га никад није ни било*, размишљам. Седим у грчу. Иде ми се у тоалет, а нисам сигурна да ћу погодити степенике. „The Little Doorstep” се врти у мојој глави попут изгубљеног чамца на подивљалој пучини. Никако да осетим чврсто тло под ногама, или да Петрова крупна шака пређе на моју страну стола.

Изненада, он крајње озбиљан, каже да не треба да спавам са њим. *Какав штос*, помислим, и почнем да се смејем. Њега мој смех збуњује, а мене то још више засмејава. Говорим му да је провидан.

„Променио си тактику“, кажем, и додајем да је смешан, а при том се све више смејем и све је више ствари које ме засмејавају.

„Не смеш да дозволиш да се то деси“, шапуће с истим озбиљним изразом на лицу. Не знам који то виски говори из њега, нити која се по реду Маргарита смеје из мене.

„Чак и ако будем наваљивао, немој никад да пристанеш“, говори промуклим гласом, „повредићу те“.

Не могу да се уозбиљим, мада се трудим да престанем да се смејем. Не желим да изгледам као луде пијане туристкиње. Концентрисана сам на спиралне степенице које воде до тоалета. Силажење успевам вешто да изведем, а онда се погледам у огледалу и схватим да ми је све и даље смешно, и да тај смех долази негде изнутра. Нисам сигурна у ствари шта је прави разлог те моје изненадне среће, али се не трудим ни да одгонетам. Треба сачувати тренутак.

Враћам се. У кафеу слушају Сантану. „You are my kind“. Неки тип тамне пути, у хаваји кошуљи и кинеским пластичним папучама, који се појавио у међувремену, прича са Петром пријатељски. Представља ми се и ја се сетим да је то Фарук, Бангладешанац. Знала сам га из Петрових прича. Њих двојица радили су заједно већ годинама. Момак је потрчко у кујни, али су надређени у хотелу покушавали да га, као и све обојене, што више експлоатишу. Петар га је бранио, трпео последице сукоба са неким колегама. Зато је овај црнопути младић гледао у њега као у бога. Поверавао му се. Причао му о своме селу, браћи и сестрама. Открио му да не зна тачан дан свога рођења, да има болесну мајку, вереницу, која ће бити његова ако скупи новац за кров над главом. Много је радио, али је био далеко од зидања.

Он упита Петра да ли иде на тренинге. Нисам имала појма о каквим тренинзима се ради. И тек онда сам схватила колико ја у ствари о Петру не знам ништа. Нити знам шта тренира, нити шта ради у слободно време.

„Она је мој тренер“, рече му.

Бангладешанац је гледао у мене очима припитомљене пуме.

„Да, тренирам му живце“, одговорих. Одмах пошто сам то изрекла исто ми се учинило као глуп фазон. Ако је неко некоме од нас двоје тренирао нерве, онда је он мени.

Неке ствари морају да се десе. Зацртано је то још кад се родиш, и где год да се сакријеш Усуд ће те пронаћи. Научила сам то од бабе док ми је бајала, скидала са мене зле чини, терала Урок у гору и у воду, болести и несреће низ путеве и потоке. Знам да на модром скуту неба моја баба баје и сада.

„Хајдемо“, кажем му чим је Фарук отишао. „Где?“ пита. „Било где. На плажу, у хотел, код тебе. Бирај.“ „Јеси ли сигурна?“ „Апсолутно“. „Добро, онда у реду“.

Он зове конобара. Плаћа. Оставља богат типс. Сада се и сам осмехује сумњичаво загладан у моје лице. Ипак, гаси тек запаљену цигарету и гура паклицу и упаљач у џеп.

Има ноћи које се никада не заврше.

Излазимо на улицу. У моме сећању не постоји ни врева пролазника, ни бука аутомобила. Као што не постоји ни време. Умрло је све што је било пре и заћутало оно што ће бити сутра. Полазим да га ухватим под руку, али је његов загрљај бржи. Нестајем у његовим рукама. У пољупцима. Уста су нам раскрыљене шкољке. Језицима вајамо најлепши бисер. Из тог ће бисера израсти клица. Из клице најразгранатији кедар. Топи се мај на нашим уснама. Пробуђени богови су на опрезу.

Петар подиже руку и зауставља први такси. Отвара ми врата. Улазим и седам на задње седиште. Он седа напред. Прича са таксистом на грчком. Чујем како помињу Ларнаку, али не слушам о чему говоре. Нагиње се, пита преко рамена: “Како си?” „Све је у реду кажем“, и да бих га уверила спуштам руку на његово раме. Он је чврсто стеже, милује ми прсте, љуби их.

Напуштамо Лимасол и, пошто смо се домогли аутопута, таксиста даје гас. Јуримо. Крај пресахлог језера. Успаваних кратких фламингоса. Поред тужне Султантекије, зарасле у коров. Улазимо у Ларнаку. Чује се бука

авиона који узлеће. Пролазимо поред цркве са Лазаревим гробом.

Моја рука је беспомоћна птица у Петровој шаци, а срце ми тако снажно удара да имам осећај да ће Лазар поново да устане.

Дешава се то људима. Не свима, наравно, и не често. Деси се онда кад се осмелиш да пружиш ногу, искорачиш, и прескочиш мали праг. А месец, у даљини, личи на златну наранцу и ћути.

(Одломак из романа у рукопису)

ВАМПИР ИЗ ВОДЕНИЦУ

У први рат се све мушко што је могло да оди дигло у војску. Једно диглоше, а друго се дигло само, добровољно и све тој отиде на фронт, па преко Албанију...

Отегоше се дугачке године. Гладне и јадне. Сирочићи се нарађаше. Дечија што се пред рат родише татка више не видеше. Поглеђују у капију старе мајке и мала деца када ће ратник да се дома врене.

А живот не стањује. Време си иде. Мора се једе. Мора се живи и работи да се преживи, да се чељад по кућу прерани.

У село имаше три воденице. Две у само село, а трећа надоле, низ реку, у градине. И све су млеле. Несу се устаљале, ако је рат.

Воденица на Пејчу и Станимира артачка, какото и друге. На ред сас Станимира примају мливо, па мељу и ноћ и д`н. Такој се на свакога пада да други д`н меље и другу ноћ ноћи у воденицу.

Пејча има три сина и сви тројица у рат отоше, а Станимир само једнога и он дом. Падал од кобилу пред сам рат и скршил ногу, те накривује. Не кадар да ратује.

Пејча има пет жене у кућу – матер остарелу и занемоћалу, жену и три снаје. Има и три мушки унучети, две од најстараго сина и једно од средњога. Најмладоме само што доведоше жену, њег одведоше.

Станимир само жену и синатога има.

Зими не мари. Може се издржи кад нема посла по поље, да се дежура сваки други д`н у воденицу. Лети много незгодно, не мож човек сам да постиза и там и овам. А

мора и да одспи. Да је бар један син дома остал, мисли си Пејча. Овак, никако не бива. Жене да тера, куде ће? Жена му гледа кућу и матер преврта. Снаје и оне, по кућу, по поље, а највише окол децу. Овај најмлада, најслободна. Нема децу.

Пејча проговори једну ноћ сас жену какво да работи:

– А зашто Милену не пратиш д`њу у воденицу? Млада је и јака. Може да буде помелјарка, а ти иди ноћу, мож ју стра. Не иде жена да спи у воденицу. Овеј две ји нека дома да ми помагају и теб по поље да помогну. И децу да си овртају. Ја од матер не мог да мрднем, видиш ли?

Пејча послуша жену и заповеди на најмладу снау да кад треба буде у воденицу.

Виде се да јо не баш право, али нема куде, мора послуша свекра.

– Само немој ме тераш, тато, да ноћим у воденицу! Стра ме сама.

– Нећу, ћеро. Ја ћу по ноћ, а ти д`њу.

– Добро, тато.

И такој снашка постаде помелјарка.

У прво време на зор је ишла у воденицу. Иде, али вуче ноге по њу како овца кад ју воде на шишање. Прву годин се мрштеше, умрђиваше, вучеше, али идеше. А после поче да иде добровољно. Укућани мислеше да се навикла, сватила да нема куде, па иде. И вола кад упрегнеш први пут, он се опира, дува, копа сас ногу... А после се навикне, навучеш му јулар и он вуче и пре него што спуштиш жеглу у јер`м.

Жене се почеше по кућу посмишкају кад се невеста јутром спрема за у воденицу. Веле да се спрема како за на сабор. Зачешља се, нагизда, распекље кошуљу на ошвице, па у воденицу.

Пејча се неколко пут љутну на жену и на стареје снаје.

– Не задевајте ју, де! Вазд`н седи у воденицу и сеца вреће сас жито и сас мумуруз. Ви имате децу у руке, а она шиник!

Снаје се смирише.

Туј зиму Пејча настрада. Качи се једно јутро, како и свако јутро, уз лојтре на таван од плевњу да довата детелину за говеду, па ти некако стане на лесу, а она иструлела...Он пропадне озгор и падне у плевњу. Остаде жив, али се угрува много. Сломи две ребрети и руку, повину ногу, такој да си је целу зиму полежувал.

Чим леже, поче премишља како ће у воденицу. Да ју мане, не може. Лебом ји рани. Да иде, не кадар. Да плаћа некога? Кога ће најде у овој ратно време кад куће опустеле?

– Ја ћу, тато, да дежурам у воденицу док се ти не опрајш – понуди се Милена.

– Ел те не стра?

– Навикла сам се. Од што да ме буде стра? Нема вампир у воденицу.

– Немој ако те стра. Женско си.

– Та што ако сам женско? Вучем и носим како муж да сам.

– Како рекнеш. Тој је твоја воља, да знаш. Не наређујем ти. Ако те буде стра, ел не мож да издржиш, да ми рекнеш. Разбра ли ме?

– Разбра.

Такој Милена поче сваки други д`н и ноћ да бива у воденицу. Једну ноћ спи дома, другу у воденицу. Не фалеше се, нит се жалеше.

Пејча лежаше у кревет, у други кревет бабичка. Жена окол њи, снаје окол децу, а Милена у воденицу. Пејче л`кну што бар од тој не мора да мисли.

Јед`н дан дојде Станимир да посети Пејчу.

– Бре, бре, Пејчо, како бре закаса толко? Млого си се убил. Ел те боли?

– Боли ме све, лебац му јебем. Не мог да уд`нем.

– Мируј, молим ти се. Немој да подрипујеш.

– Нес`м кадар ни за водицу да се дигнем. Мора ме дворе...

– Те те дворе, него како ће! Жену имаш и три снаје у кућу, има те кој гледа. Ја да сам падал не би имал кој водицу да ми суне. Мој Драгољуб се не ожени докле не кривеше, а с`г ниједна за њег неће појде. Кад га питујем, он си ћути, ел си искочи из кућу.

– Ћути, бар је дома, при теб. Какво ја да рекнем? Три сина како три јабуке и сви тројица у рат. Чувај ји, Боже.

– Даће Бог да се врну. Мој не кадар у рат да иде. Барем иде у воденицу. Раније не волел. Али, еве, две године ће како ме бар туј одмењује.

Пејча се себну.

Станимиров син и његов најмлад син су исписници, врсници. Он`ј не кадар за на фронт, али за друго је кадар. А сна у цвет младос без мужа! Куку! Немој неко чудо да се напрај! Неки белај!

– Пејчо! О, Пејчо! Ел си добро? – продрма га Станимир.

– Добро сам, добро. Нешто ми се заманта углав.

– Чудо би било да ти се не манта. Еј, од таван си падал и жив си остал! Колач да месите сваку годин на т`ј д`н!

– Право казујеш. И треба.

Отиде си Станимир, а Пејча си остаде сас онуј мисал од оточ. Ђавол му не дава мир, с`н му неће на очи, а он не мож да се дигне и да си почне работи у воденицу, а снау дом да си врне.

Али, нема куде. Целу зиму си је такој будан лежал у кревет и премишљал се, премишљал...

Кад се диже снег, поче се диза и Пејча помало из кревет. Пројде неко време, па си поче искака и у авлију. Поче се опраља. Ману га боли угруди, само кад се накашље. Али, онеј му се мисли не тејаше ману мотају поглав.

Почека неко време док не беше сигуран да може на ноге, па кад жена сас снаје отиде да сади лука у поље, а Милена отиде у воденицу, он принесе на матер си леба, с леба и водицу и реши да се прошета до воденицу. Пол`к, ногу пред ногу по врвину прикај реку и стиже.

Целу зиму лежа, па му с`г ноге како туђе. Брзо се умори. Мисле се да улегне у воденицу, ал се пишмани и скаута се у врбак.

У неки заман, те ти га Станимиров Драгољуб. Пуштил мустаћи, пременил се како за у сватови, а не ти за у воденицу, па у воденицу кад не његов д`н. Пејча вели да улегне по њег, али му нешто друго паде на памет. Прикраде се при пенцерче и седе под њег. Не чује се ништа. Шуми вода и тропа чекетаљка, али му се на маови причини како да начује гласови, смејање...

А, чекајте, ће ви каже Пејча!

Пладне ће, а он`ј га јоште нема да искака из воденицу. Пејча реши да улегне. Обрну витлошку и улеже на врата.

Затече ји како се смеју. Убрашњавили се и једно и друго, како да су се ваљали по брашно. Бели од оној брашно свуд по снагу, а образи им се зацрвили и очи им се уц`клиле.

– Добар дан, тато! Ти си се дигал?

– Добар дан, добар дан. Како иде?

– Јао, тато, смејемо се, пуче врећа, расенила се од старо, па се расипа брашно. Ем што штету напраји, ем погле како ни усоли.

Пејча их још једном загледа.

– Де, ће се очукате. Ел теб, синко, дан`с ред у воденицу?

– Не, чича Пејчо. Мати ме прати да узнем од наше мливо за качамак брашно мумурузно да јо донесем.

„Када ли ће га кусате т`ј качамак? Три сата како седиш овде, замлато. Иди си дома!“

Не рече му ништа Пејча, само вели снаје:

– Сврну да видим како иде посла и да се прошетам малко. Идем дома. Уморил сам се. Не за мен јоште оволко одење.

– Ако, тато. Ја имам послу.

– Ел ће идеш дома, Драгољубе, синко? Да си идемо у друштво. Посигуран сам кад има неки уз мен.

– Оћу, чича Пејчо. Чекни само да заватим брашно.

Дојде Пејча дома и не рече ништа на жене.

Мисле се да ли да иде туј ноћ, ел да почека још неколко дана да ојача, па ће т`г.

Реши да ништа не запитује ни снашку ни да што прича по кућу, него да се прај како да б`ш ништа не било. Чинеше му се како да га она задзрта, како да се нада да ће ју нешто питује, али он јок.

Пројде двајестину дена.

Једну вечер, беше његов д`н за воденицу, а сна у воденицу, спреми се Пејча, па у воденицу. Беше пун месец, голем како тепција, а сија се како дукат. Све се види, како по д`н, не треба вењер. Почека у врбак. Кад, у нека доба, те ти га гос код помелјарку.

Воденица си меље, вода шуми, птичица поје у врбу, а дедекавац струже из траву... Пејча почека малко, па се пол`к ушуња у воденицу. Несу га чули. Несу га ни видели. А и да су га видели, не би га познали, ел се с`в намазал, набелил и насоллил сас брашно. Бел и слутан, да утекнеш усвет од њег.

Затој он позна њи и изблиза разазна зашто снау не стра да ноћу седи у воденицу, зашто артаков син дооди у воденицу и кад му ред и кад не, зашто су им беле дреје биле он`ј д`н... Додуше, од дреје само она имаше кошуљу и од кошуљу само рукави облечени. Рество ас голо. Бар да су вењер угасили. Напоље месечина.

Гледа Пејча, на очи не верује што виде.

Они њег не видоше.

Искочи пол`к, али не запе врата, него запе буку. Устаји воденицу, па узе меденицу и притропа сас њу над буку. Ут`ни глас и поче крешти из врбак. Они се заглавише на врата. Чу снау како завија. Утекоше у воденицу. Чу витлошку како обртају и како навлаче цакови на воденична врата да ји потпру...

Пејча си отиде дом.

Трећу вечер па.

Узе им вењер, па га тури под браду и поче сас он`ј вењер да оди по воденицу. Кад га видеше онаквога белога и штрбога, у беле дреје и сас срп у руку, порипаше онакви како од мајке голи и утекоше низ ливаде прикај реку.

Туј ноћ снашка дошла потавнин из воденицу. Уросила се до гушу. У кућу сви спе. Ујутру вели да ју стра више сама ноћу да седи у воденицу, има нешто, биће да је вампир.

– Какви вампири, ћерко? – питају је ју Пејча.

– Има, тато, кад ти велим.

– Ел ономад велиш да нема ништа и да те не стра?

– Стра ме, тато! Молим ти се, не праћај ме више там.

Ће ме убије.

„И за бијење си“ помисле си Пејча.

– Добро, де, не рови. Ти ћеш по кућу од с`г. Нема да излазиш из кућу. Млого си се наплашила, види се. Ја ћу у воденицу. Доста сам празнувал.

– А зашто, тато, не иде сас нас на њиву? – побунише се јетрве.

– Затој што ја такој заповедам.

Његова беше последња.

Добром Богу фала те се сви Пејчини синови врнуше живи и здрави из рат. Т`ј исти д`н кад дојдоше, исами Пејча најмладога сина и нареди му:

– Синко, овој да врнеш у њојни одма. Не овој жена за теб.

– Зашто, тато?

– Не питуј ме ништа, ел ће ти свашта падне на памет ако ти рекнем. Само ме послушај, за твоје добро. Ако нећеш туђу децу да чуваш, а ти учини како ти реко и не питуј ништа.

Туј вечер по кућу се чу свађа између најмладога сина и жену му.

– Зашто ме тераш? Чекала сам те и дворила твоји. И у воденицу сам седела... Никој ништа лошо од мен не мож да ти рекне... Који ме на уста изнел, уста да му се ошухе!

„Вампир из воденицу“ продума си Пејча у браду, онак за себ.

Не пројде више од три месеца, кад једно јутро дојде Станимир и ока Пејчу да га питује нешто.

– Какво је, побратиме?

– Пејчо, ћу те питујем, ал нек овој међу нас остане.

– Питуј.

– Ви сте напудили снау. Оћеш ли да ми рекнеш зашто?

– Кој ће ти тој знаје? Тој си је међу њи. Ја им се не мешам. Ја се нес`м свађал сас њу, нити који други по кућу.

– Веле да ју не пипнул од кад је из рат дош`л, одма ју туј вечер напудил у њојни.

– Оно, јес. Туј вечер си отиде. Ама, зашто ме толко испитујеш?

- Мој Драгољуб ју јутрос довел у нас. Побегла за њег. Вели, оће ју узне, ако је одавана.
- Нека им је сас срећу.
- Немаш ништа лошо од њу да ми рекнеш?
- Ако ју он оће, зашто ја да ју кудим?
- Она јес одавана, али он не мож да пробира. Друге га неће. Она овак убава, вредна и јака.
- Тој јес. Не мог да рекнем. Оће све да работи.
- И у воденицу је ишла...
- Ишла је. Него, немој да ју праћаш у воденицу. Не тој посла за жену. Ја нес`м имал куде. Уби се, па немаше кој. Друго, мож се сретну сас првога мужа, па да не искочи нека свађа да ни се село смеје.
- Право велиш. Ајд у здравје.
- Ај` са срећу.

ОСВРТ НА БЕСКРАЈ

Код оца смо стигли у недељу, рано. Нисам га видео већ месец дана, што због исцрпљујућег посла у банци, што због Ренатине и моје прворођене бебе, тог тромесечног чуда које нам је разнежило животе и повећало обавезе. Детенце смо оставили код Ренатиних родитеља. Планирали смо да се вратимо у град у понедељак ујутро, јер сам до уторка имао слободне дане.

Са оцем сам се једном седмично чуо преко телефона и он је мрмљањем у слушалицу говорио да разуме моје обавезе. Уосталом, био је у касним шездесетим и мада се добро држао, још увек ходајући усправно и чешљајући густу, седу косу на раздељак, постајао је све више сетан и туробан и тешко сам се носио са његовим спорим, храпавим гласом преко жице. Гласом који као да је растурао све наде и између редова шапутао да је све узалуд. Очево стењање, уздисање и монотono мрмљање сметало ми је, имао сам довољно брига у банци јер ми се одговорност повећала откако сам постао главни менаџер програма штедње. Трудно сам се да преко слушалице заглашним оца својим енергичним причама о све бржем животу у великом граду, одрастању његовог унука, мом послу у банци, чак и политици. Понављао сам му некадашње његове речи како је за време тог *његовог* комунизма све било боље и шареније, мада ме то заиста није занимало. Све су то глупости. Ја сам *човек новца*, како се говори међу мојом браншом и не интересују ме продукти идеологија, поготово оних бивших, смрадних и трулих. Али, очекивао сам да ће он наставити ту причу. Да ће му као бившем комунистичком

полетарцу, или пролетеру, шта ли већ, скочити елан. Узалуд. Отац је својим пухтањем уништавао читав мој труд. Одустајао сам се од приче и ускоро би се наш диван свео на формална распитивања о здрављу и времену. Зато сам, између осталог, толико дуго одлагао овај пут код оца, у Северно С., у ту скрајнуту варошицу у северном, паучинастом углу земље где сам провео младост. Плашио сам се губитка оптимизма и преко потребне енергије. Морао сам у потпуности да се посветим животу малог Марка и да му обезбедим стабилно одрастање кроз нестабилну стварност.

Испред китњасте, зарђале капије, са пар црних, украсних вијуга у облику цветова, Ренату и мене дочекале су очеве бледо сиве, сањиве очи. Обучен у прљаве, плаве тексас фармерке и карирану црвену кошуљу лично је на доброг, праведног и искусног каубоја. Стајао је испред наше дугачке, ниске куће, урониле у зеленило времена, која се на сваки јачи фијук ветра обилно лињала остављајући око себе гомилице малтера. Око породичне куће било је још страћара са полупаним прозорима у којима су живели духови некадашњих срећнијих времена. Сада се наспрам реда тих мртвих кућа налазила модерна полукружна петоспратница, са роза терасама и жутим зидовима, изникла из места где се некад налазила њива коју су обрађивали људи из сада заборављених кућа.

Нисам могао ништа да кажем Ренати о пређашњем стању вароши, о њеним ведрим данима, историји, давно ишчезлим људима и обичајима. Мене такви подаци нису никад интересовали, није ме ништа од тога привлачило, знам само да сам детињство и младост провео заштићено, нетакнуто и здраво, као егзотична цвећка коју су моји родитељи уредно заливали и излагали сунцу. Уосталом, сумњам да би Ренату тако нешто интересовало. Моја жена

била је опчињена својом болницом, каријером успешне докторке, али и бебом којој је, жустро и нервозно, настојала да обезбеди угодан живот.

Чим смо изашли из кола отац нам је нешто тужно промрљао и показао својом још увек снажном руком радног човека у правцу улазних врата. Рената га је посматрала са неким спокојним сажаљењем, као вешта, трезвена и искусна докторка. Отац, међутим, није упутио нити један поглед својој снаји. Нисам сигуран да је намерно избегавао да учини тај манир елементарне пристojности. Није имао зашто. Рената је била витка, природно препланула црнка, успешна жена која је волела мене, његовог сина, и на свој начин поштовала кућу из које сам потекао, мада је сама била из угледне грађанске породице. Пре бих рекао да отац није имао ни снаге ни воље да лепој снаји упути поглед за добродошлицу, него се лагано, као месечар, увукао у кућу.

Зидови трпезарије су били испечатирани туфнама од влаге и мирисали су на земљу. На једном зиду висио је акварел који је представљао пејзаж дворишта иза наше куће из времена моје младости: зелена пространа пољана, црн амбар на линији хоризонта и бели воћњак у даљини, напупео од пролећног сунца. На другом зиду селотејпом је био залепљен изгужвани и похабани папирни календар из 1972. године, поклон неког месечног или недељног магацина. На средини календара се налазио цртеж поносног ловца на коњу у јуришу на преплашене дивље свиње. Касније, када смо се вратили у наш стан, Рената ми је рекла да је, када је ушла у трпезарију, у тренутку помислила да цртеж са календара представља икону Светог Ђорђа у насртају на аждаху. Сасвим је могућа та немогућност, јер је у хладњикавој и полумрачној трпезарији сива, прашњава светлост давала просторији чудне обресе и непријатне

мрке тонове. Мада је напољу био пролећни, сунчан и топао дан.

Рената је невесело слегнула раменима и морао сам да упутим оцу упитни поглед не би ли ми дао сагласност да укључим светло. Старац је климнуо главом и сијалица је обасјала дрвени сто преко којег је била постављена карирана, црвена мушема, исфекана мрљама различитих, тамних боја.

Отац се нагло окренуо према Ренати и мени и погледао негде између нас, у влажну мрљу на зиду.

– Кафу, ракију? – упитао је уморним гласом не нас, него свог малог, влажног сустанара.

Мајка је умрла пре четири године. Била је пет година старија од оца и њена смрт дошла је тихо, брзо и очекивано, као природна последица живота испуњеног марљивим радом и пожртвованошћу за породицу и кућу. Мада смо оцу, и ја и брат и сестра од тетке, предлагали да се усели у новоизграђени старачки дом близу вароши – финансиран од америчке владе, у то место које нуди старим особама корисне друштвене активности и адекватну здравствену заштиту, он је на то само споро одмахивао главом и мрмљао: *ма, уф, мм*, баш као неко ћудљиво дете.

Истина, отац се једно време дружио са првим комшијом из сада урушене страћаре поред наше куће, неким Милетом Рибом, пецарошем, који се пре две године одселио у Аустралију код сина и оставио време да му похара кућу. Отац је био тада, бар се тако чинило преко телефона, мање меланхоличан и мање негативан. Одласци са Милетом Рибом на пецање скретали су његове мисли на мирније колосеке који нису пролазили кроз долине ништавила.

Након комшијиног одласка, када сам долазио у родну варош, оца сам затицао на прозору наше куће. Буљио је у

даљину, у ваздух изнад њиве зарасле у зелени коров и амброзију. Чак и преко телефона, када сам га питао шта ради, говорио је да гледа у хоризонт и не мисли ништа, да се одмара.

– То ми је најдраже место. Када се налактим на трпезаријски прозор и посматрам јутро, подне и вече. Не треба мени онда старачки дом и нега. Не осећам се усамљено, не. Мм. Смирују ме те птице и осећај да ћу и ја, попут свих људи, једном летети као оне – говорио је током мојих ретких посета и понављао ми те реченице у слушалицу, храпавим, треперавим гласом.

Мени се, међутим, та његова утеха чинила илузорно, стално сам поред свих брига имао и њега, морао сам да га зовем и подносим десетоминутну тортуру меланхолије или депресије. Не знам, не разликујем та стања. Ја сам човек новца. Нарочито је деловао тужно када је на њиви, коју је варошка општина пристанком невидљивих власника страћара и небуђењем мог оца присвојила као своје земљиште, почела изградња модерног стамбеног објекта финансираног од неког сумњивог спонзора. Тада му је поглед на равничарска пространства био заклоњен и више није желео да стоји сатима налакћен на прозор. На моја питања шта ради, постављана неколико пута, одговарао је тужно испресецим гласом: *Ништа, ништа*, а затим је ћутао.

– Разговараћемо... – рекао би преко телефона, застао и дубоко издахнуо као да умире – ...када дођеш...

Неколико минута седели смо у гробној тишини. Чуло се само зујање пожутелог фрижидера. Рената је, због непријатности читаве ситуације, обртала главу као радар разгледајући трпезаријске зидове. Ја сам уплео прсте и гледао

час у оца, час у чађави шпорет. Отац је посматрао Ренатину и моју сенку на флекавој мушеми.

– Како се живи? – упитао сам неспретно оца прогутавши кнедлу.

– Ето... – рекао је он танким, потиштеним гласом, једва отварајући своје усахле усне. – Сад је ту та зграда... Видели сте... Свашта се ради.

– Мхм... – рекох не знајући шта друго да кажем. – Поглед је био баш леп.

Истог трена када сам то изговорио ујео сам се за језик. Нисам желео то да кажем, нисам желео да повлађујем оцу у његовој тежњи за самоуништењем. Међутим, било је касно.

– Леп, а сада је ту неко страшило изградило дворац... – причао је отац са нашим пљоснатим сенкама. – Е жеља ми је да се врати тај поглед... Откад знам ја за себе ту је било пространство. Дували су ветрови. Ваша мајка и ја стајали смо после рада и гледали у даљину... Лепо...

То сам први пут чуо. Страна ми је била та очева патетика коју је делио са треправим црним обрисима на мушеми.

– Бесан сам, али шта да радим... – рече он тихо слегнувши раменима.

– Мхм... – прошапутах неспретно гледајући у његово седиште. – Можда је боље да се изгради та зграда, него да расте амброзија...

– Можда... – прекину ме жустрим, тихим, гласом отац.

Поново заћутасмо. Рената се смешила и повремено ме гледала. Изгледало је да њој тај тегобан разговор није необичан, као да су њене мирне очи говориле да је све то нормално и природно. Човек је стар, сам и тужан, а то је све природно.

– Нека нова варошка певачица има стан у згради... – изненада рече отац мало јачим гласом, нагло заћута, покупи шољице са још непопијеном кафеом и однесе их у зарђали судопер где поче да их пере врелом водом.

Рената се на ту очеву констатацију насмејала враголасто, ваљда јој се учинило да је певачица у комшилуку некакво олакшање за старчев живот.

– Уффф... Свашта се ради... Срамота... – уздахну отац туробно након што је опрао шољице, те се спорим ходом одгега из трпезарије.

Предложио сам Ренати да одемо до собе у којој ћемо спавати како би се она распаковала, таман док ја обиђем крај око куће. Она ми се задовољно насмешила. Њу уопште није потресла очева тужбалица.

Ја сам био као самлевен.

Чим сам изашао испред куће и закорачио на испуцали прашњави друм, желећи да се протегнем и повратим изгубљену енергију, на паркинг испед зграде бешумно се паркирао луксузни црни џип са затамњеним стаклима. Из њега је изашла витка црна жена дугачке, испеглане косе, у црвеној краткој сукњи, на високим штиклама. Жена је отворила сувозачева врата, узела у наручје дебелушкастог руменог клинца мусавог од чоколаде и отворила гепек из којег је повадила пуне пластичне кесе. Очигледно је била у супермаркету. Када се окренула према мени, видео сам да носи велике наочаре за сунце и да има неприродно дебеле, црвене усне, у облику два полегнута слова СС. Као неке спирале. Или дебеле глисте.

Сигурно је то та певачица, помслих и протегнух се више пута.

Отишао сам потом иза куће. Некадашње зелено двориште претворило се у пустињу од жућкастог балегастог

блата. Није било амбара, док је воћњак сада личио на савет живих мртваца. Зид куће са те стране био је у још лошијем стању него предњи, са уличне стране. Малтер је сасвим поодпадао и на неким местима појавили су се мањи кратери. Један спољашњи прозор био је сломљен. Непочишћени стаклићи су се цаклили на земљи.

Положај подневног сунца и кратка сенка куће подсетили су ме на далеку прошлост, када се у последњу просторију, малу, попут шпајза, у коју се улазило са дворишта, довлачило оруђе након рада у воћњаку и њиви и када су се у њој водили разговори које нисам слушао, али који су ме уверавали да је све у најбољем реду и да сам сигуран.

Отишао сам до те просторије и када сам отворио врата угледао сам планину од различитих ствари на гомили: старе одеће и обуће, плесњивих књига, празних, прљавих флаша, зарђалог посуђа, трулих полица и креденаца, омота плоча са староградском музиком. Са врха планине сливала се влага, а цела просторија је заударала на буђ.

За око ми је запала једна сребрна виљушка, благо увијена у спиралу. Сетио сам се да је такве виљушке мајка имала у прибору и да смо њима најчешће набадали месо, кромпире и којекакав зелениш. Више по неком аутоматизму ишчупао сам виљушку из клупка старих чарапа и дуксева када је почео одрон планине од трулих успомена нагризаних влагом. Био сам до колена затрпан старудијама. Одмах потом, прасак црних тачака поче брзо да се распршује по стварима. Био је то рој крупних, меснатих инсеката који се, уплашен мојом појавом, разбежео као да је ухваћен у неком недељу.

Када се гужва огавних створења разишла, ја пређох погледом по поду просторије који је подсећао на сметлиште. На површини тог умораног мора непотребне старине видео сам једну велику плаву фасциклу, са црвеним

вијугавим украсима око корица. Сетио сам се да је некада стајала у ормарчићу поред трпезаријских врата, на месту где су се налазиле очеве чизме и алат. Једном сам отворио тај ормарчић како бих искористио алат за игру и угледао фасциклу савијену у ролну како стоји у блатњавој риболовачкој чизми. У том тренутку наишао је отац и видео ме да сагнут чепрам по ормару. Није рекао ни реч нити ме погледао, само је дограбио чизму, извадио фасциклу и отишао. Ја сам мирно узео алат и отишао у двориште да се играм.

Сада је фасцикла, похабана и поцепана по крајевима, лежала међу остацима једног другачијег времена. Нисам оклевао, уздахнуо сам и врховима прстију, попут машине са сметлишта, дограбио фасциклу. Била је влажна, пуна ситне, црне земље. Отворио сам њене корице и прво на шта сам наишао била је велика пожутела фотографија прошарана танким сивим линијама. На њој је љупка црна жена прасеће фаце, са белим дамским шеширићем, слала пољубац напућивши пуне усне. Одмах сам окренуо фотографију и на њеној полеђини открио рукопис написан црним мастилом, делимично размрљан, али читак:

За наше ноћи када грејасмо се на пуном месецу
Петру од Марте, јесен 1970.

Петар беше име мог оца. Марту нисам познавао, нити сам икада видео ту особу прћастог носа. Зајапурио сам се. Нисам веровао да је тај Петар мој отац, него неки лик из немог филма, неки препреден карактер, лукав и виспрен као лисица. Одложих фотографију на корицу фасцикле и погледах у папир који је стајао испод ње. Било је то нешто, кратко писмо, препуно тачкица од мастила које се од влаге одавно разлило. Напрежући очи и ум успео сам да

препознам неке речи и остатке реченица: *Било је... ако не дај Боже... трудна... Муж... твоја жена... видети нећемо... болесна сам... Заувек твоја Петре, Георгина, мај 1973.*

Сада сам осетио како ми глава кључа од непознате топлоте. Пребирајући по својој прашњавој меморији пронашао сам ту Георгину. Долазила нам је у госте са мужем. Обично су остајали до дубоко у ноћ, док сам се ја безбрижно играо испод трпезаријског стола, далеко од њихових прича и брига. Била је то увек елегантна дама, поносно дигнуте главе, са малим увојцима на крајевима пепељасте косе. Носила је широке беле хаљине које су ми испод стола заузимале простор за игру. Знам да ме је чешкала по коси не гледајући ме у очи. Њен муж, сећам се, био је неки уштогљени мршавко увек у сакоу и кравати, са округлим наочарама, као стереотип досадног наставника. Уосталом, можда је и био наставник. Да, то је та Георгина, недодирљива госпа из мени тада небитног света.

Помислих на мајку и оца и њихову љубав, њихов складан брак. Када сам одрастао и почињао мало свесније да размишљам, њих двоје су ми личили на споменик вечној љубави о који лешинари разбијају кљун. Никада нисам чуо да се свађају и препиру. Било је међу њима чарки, али ја сам тога био поштеђен, на сваки њихов повишен тон тражио сам азил у некој од многобрјних просторија у кући.

Даље, у фасцикли су били још и влагом искидани рачуни плаћених комуналија и различити формулари који су се тицали издавања њиве у аренду. Међутим, последњих неколико слепљених папира које сам једва раздвојио, пазећи да их не покидам, били су исписани руком, тамно плавим мастилом. Опет је у питању било писмо. Овога пута одмах сам препознао рукопис. На примерима таквих читких, писаних слова, правилних и препознатљивих, учио

сам азбуку од строга и непристрасног учитеља. Био је то рукопис мог оца.

Мада су се плава слова поново разливала свуда по танкој, провидној хартији, неке делове реченица могао сам без већих проблема да прочитам. Отац је писао:

*Драга моја другарице Марице,
...упуштам се у превелики ризик... излажеш се и сама
опасности... и сама знаш колико ми значиш... те твоје очи
из којих титра настраност... чекам када ћеш ми поново
шаптати гадости... изашле из тог твог чистог лица...
тајна наша љубав... вратићеш ми, дакле, писмо, када се
видимо...
Твој Петар, август, 1975.*

Можда сам и познавао ту Марицу, можда је то била мајчина другарица која јој је редовно долазила у поподневне посете, али нисам имао довољно прибраности да се враћам назад у време и у мислима исклешем лик још једне очеве љубавнице.

Прво сам се ђаволасто насмејао као да читам писаније неког средњовековног заводника, настраног и пуног маште. Онда сам помислио на свог оца. Не, нисам одмах био запрепашћен његовим списима, брзом одмицању од слике идиличног породичног човека која је висила у мојим мислима до сада. Покушавао сам само да се поставим према тој далекој прошлости која ме је последњих година мало интересовала и дотицала. Као да је ово отркиће на некој невидљивој електронској табели брига које су ме обузимале управо преузело убедљиво прво место, испред брига о малом Марку и брига на послу.

Фасцикла ми је исклизнула из руку. Нисам се трудио да је подигнем. Стајао сам укопан у том великом ђубришту

не покушавајући да се покренем. Помислио сам на године означене на фотографији и писмима којима у први мах нисам придавао важности. То су биле године када сам мајку и оца често гледао како стоје загрљени на залазећем сунцу после напорног рада на њиви. То је било време када је мој отац имао година колико ја данас.

Помислио сам како је сада немогуће да га било шта питам о овој мојој значајној ископини. Уосталом, требало је и сам да скупим неку специфичну менталну снагу за такав подухват који би се вероватно распршио у једно очево дементно: *Мм, шта? Не знам*, уз одмахивање руком.

Спорим кораком крчио сам себи пут ка излазу кроз отпатке заблуделих дана.

Када сам изашао напоље светлост сумрака бојала је сиво, пусто двориште у тамно црвене нијансе. Видео сам Ренату како ми се смеши са отвореног прозора. Ја јој враћих осмех, као механички лутак. Још увек сам размишљао. Због свог новог, градског живота, сасвим одвојеног од младости проведене у овој кући, као други том дебеле књиге који дуго времена није издаван након првог тома, нисам могао да имам разрађена осећања према очевим тајним авантурама које сам тек открио. Отац ми је сада све више постајао фикција, далека мудрост из књига и филмова. Глумац, пре свега. Бард глумишта који мрмља своје последње теорије о животу.

– Где си до сада? Постаје хладно! Хајде у кућу! Насекла сам нешто за појести! – викнула ми је Рената кроз свој здрав, бео осмех.

Одмахнух јој руком и она се повуче у тмину куће. Заиста, постајало је свежије и ја се, споро и без снаге, довукох до трпезарије. На столу је стајао тањир са исецканим сухомеснатим производима, уредно послганим, као за

сликање за рекламу. Прво сам помислио како ћу Ренати одмах да испричам о ономе што сам пронашао, али сам одустао од тога. Знао сам како би реаговала. Слегнувши раменима њој би та тајна била некако нормална, ипак је у питању био човек из мале вароши, скоро па невидљиве на карти наше земље, као и неко кога види други пут у животу. Чему се чудити разузданом, малом, непознатом човеку и његовим гресима из прошлости? Ако се икад будем одлучио да јој кажем биће то када будем прибранији у мислима, када успем да стегнем мишић рација и објасним јој све, детаљно и трезвено анализирајући прошло време.

Трпезарија је била празна и тиха, Рената се туширала, а отац се повукао у своју собу. Приближих се прозору са којег се поглед некад пружао у бескрај, док се сада забијао у шарену вишеспратницу налик на дечију играчку од пластике.

Приметих да је један отворени прозор на трећем спрату осветљен слабом светлошћу ноћне лампе. Видео сам кроз тај прозор неког мушкарца, великог и црног, мргодног, као злог лика из цртаних филмова. Изненада, на прозору се појавила и жена из ципа, певачица. Била је у неком цветном комбинезону и буљила је право, као хипнотисана. Ускоро, на моје изненађење, она је скинула комбинезон и кроз мрак су забљештале њене велике, силиконске груди налик врећама песка које је поносно држала на свом мршавом телу. Све се јасно видело. Није прошло много када јој је црни, кратко ошишани мушкарац, пришао иза леђа и пун снаге повио је преко оквира прозора. Жена је почела пискутаво и бестидно да цијуче, док је грмаљ стезао зубе и знојио се.

Повукао сам завесе и одмакао се од прозора. Дакле, овај приказ старца има прилике редовно да посматра уме-

сто гледања у бескрај. Зато је онако згађено и бесно одмахнуо руком.

Нисам се померао са места од запрепашћења које се мешало са осећајем стида.

Требало је да се одмах сакријем под ћебе, покушам да заспим и заборавим на све. У глави ми је пламтио прави пожар који сам нервозно желео да угасим. Ушао сам у спаваћу собу. Слаба светлост ноћне лампе осветљавала је високи и пуфнасти брачни кревет. У малом собичку осећао се мирис духова давно нестале живине. Чим сам се скинуо и ухватио залет не би ли се бацио на кревет са леђа ми је пришла Рената. Окренуо сам се и видео обресе њеног голог тела. Смешила ми се.

Истрчао сам из собе држећи се за препоне и претварајући се да ми се мокри. У ствари, само сам желео да Ренатина љубавна енергија пресахне сама од себе. У глави су ме прогањале слике разблудне певачице и ред очевих тајних љубави. Било је касно да Ренати кажем шта ми је, сада бих то урадио нервозно, невешто, а њу знам, само би бесно преврнула очима, јер ја стално тражим изговоре и стално ме нешто мучи. Као да њу ништа не мучи. Све ми се некако смешало. Ходао сам полако око трпезаријског стола, по мрклом мраку, не усуђујући се да помакнем завесе.

Није било јако касно. У тренутку када ми је срце снажно лупало од uzavрелих мисли, реших да одем код оца.

Покуцао сам на врата његове собе. Чуло се гласно брундање телевизора. Није ми ништа рекао. Отворио сам врата и ушао унутра, у малу, ниску собу, голих и влажних зидова. Стари паркет зацвилио је под мојим тихим корацима. Отац је седећи спавао на каучу са зеленим прекривачем, пребацивши ноге преко дрвеног сточића. Није ни

размештао кревет, спавао је обучен, а у њега је бљештало јако светло сијалице са плафона. Стари телевизор је радио, али слика је била бледа. Није се могло видети шта је на програму, док је тон био гласно појачан. Мушки глас говорио је нешто о бомбашу самоубици у Ираку.

Погледао сам у очев немиран, грчевит израз лица. Изгледао је као да сања неке страшне, кошмарне снове од којих му се чело наборало, а очи стегле. Требало је сутра заборавити читав данашњи дан, требало је заборавити стварност прошлости и посветити се будућности. Јер, ја сам човек од новца. Осетио сам како ми за такав подухват недостаје снаге. Све више сам се растапао у неку безвредну аморфну кашу.

Једино што сам пожелео тог тренутка било је да легнем поред тог ћутљивог и меланхоличног старца, непознатог ми и далеког, али у исто време и недокучиво блиског. Било ми је потребно да се шћућурим поред њега и чујем како ми шапуће своје задње велике речи које откључавају свевасељенску тајну. Била ми је потребна снага.

И ТО МОРА НЕКИ ДА РАДИ

Крајем прошлог века у Књажевцу је живео мој пријатељ Драган Ћоровић звани Ћоки, дефектолог по занимању. Био је можда најобразованији човек у Књажевцу. Читао је Умберта Ека, Милорада Павића ... Где год је путовао, а путовао је често, само је доносио неке књижурине. Радио је у једном дому за васпитање младежи. Основну школу и гимназију завршио је у Књажевцу. Током школовања неколико дана у основној школи школски друг био му је Мика Циганин, илити Ром како је сада модерно да се каже. То је иначе сва школа коју је Мика завршио у свом животу. После много година избивања из земље Мика се изненада појавио за време вашара о Св. Илији у Књажевцу. Бело одело, кравата, лаковане ципеле. Обучен као гроф Ћано. Дошао је мерцедесом. Најновији модел. Сретну се он и Драган. Пита га Драган: "Где си бре Мико"! Овај одговара: "Ја бата Ћоки у Немачку, а ти шта радиш"? Да му Драган не би објашњавао шта је то дефектолог, он каже Мики да је наставник у једној школи. А овај ће на то: "Е, бата Ћоки, и то мора неки да ради"!

ШАХТ

У доњој чаршији живео је милицајац Ћока са својом женом Милком. Она је била јако лепа жена. Кад год је јутром Ћоле отишао на поса његово место у кревету до Милке одмах је заузео мој пријатељ Драган Ћоровић, звани Ћоки. Дуго је он њу тако походио. Но једног јутра

Ђоле је заборавио пиштољ и брзо се вратио кући. Види он у ходнику неке велике чизме. Уђе у спаваћу собу. Кад тамо! Настане макљажа у којој је дебљи крај извукао бата Ђоки. Излетео је, пречицом, кроз прозор са модрим оком. Због тог ока је целе зиме носио наочаре за сунце. Чизме су остале у ходнику. Он се касније вајкао: "Ма пусти чизме. Биле су старе. Једна је била и поцепана". Када је по мразу стигао кући његова мама Малина запрепашћена, није ни приметила да је бос. Уз кукњаву, пита га: "Јој, шта ти би синко? Шта је то"? Он јој објашњава: "Знаш мама онај шахт. Клизаво. Ето".

Прође неко време, а Малина која је чувала бата Ђокијевог сестрића Милоша, спремајући га за школу каже му: "Пази сине Мишко тамо на онај шахт. Знаш како је тамо клизаво. Сећаш се како је ујка тамо пао и убио око"!

ГАДАФИ

Ђока је радио у Зајечару. Свакога дана путовао је аутобусом на релацији Књажевац – Зајечар, и обратно. Једнога дана седне до њега у аутобусу неки деда. Чим је сео започе разговор са Ђоком.

– Је л' синко, а где си пош'л? Какво работиш?

Ђоле поче да се врпољи, па каже:

– Ја сам наставник.

Али деда наставља:

– Где, у коју школу?

Сада Ђоле додаје:

– Ма не радим у школи. Ја сам саветник.

Деди то није довољно, па наставља испитивање. Коначно, Ђоле му каже да је он саветник за опште техничко образовање и информатику, за основне и средње школе, у

Регионалном просветно-педагошком заводу са седиштем у Зајечару. А старац ће на то:

– Па там ради Гадафи из наше село.

Ђоле му каже да у заводу нема човека са тим именом, а деда ће:

– А, није му то име. Име му је Пера Марковић. Он је историчар. А ми си га зовемо Гадафи.

– А што га зовете Гадафи, пита Ђоле.

– Па много се курчи, насмеја се старац.

ГРЧКО МОРЕ

Стално се људи чуде како је грчко море слано. Пре неки дан сам видео једно дете како лицка море. Чуди се дете како је море слано. Слушало дете кућне разговоре. Деца обично чују оно што не треба. Нико се никада није запитао зашто на стотине километара грчких плажа нигде нема тоалета. Грци, а Гркиње поготово, уђу у море и не пливају. Тапкају у месту и наравно уринирају. То исто раде и Македонци када дођу у Грчку на летовање. Само они кажу да мочкају. Тим поводом отпливају мало од обале. Упркос свему томе ниво мора је остао исти, установили су ових дана међународни експерти.

БЕОГРАДСКИ СЕЉАЦИ

Некако у пролеће пред рат Друштво српско – јеврејског пријатељства уз сагласност Владе Србије организовало је посету Србији двадесетак градоначелника израелских градова. У израелској делегацији било је и неколико људи из њихових кибуца. Неколико председника српских

општина јавило се на позив др Кларе Мандић председнице друштва српско – јеврејског пријатељства. Међу њима је био и Чича. Пријавио се да прими и угости некога из израелске делегације. Састанак је био уговорен код Милошевог конака у Београду. Чичи је запао градоначелник Кохавјаира, господин пуковник Давид Рош. Занимљив, преплануо омањи човек. Образован. Говори неколико језика. Брзомислећи, а опет одмерен. Писмо, захвалницу, по повратку у Израел, написао је Чичи на српском. Но да не дужим. После неколико дана Чичу поново зове др Мандић. Е, то је била једна изузетно способна жена. Пријатна и одличан организатор. О њеној лепоти ћу вам причати неком другом згодом. Зове она Чичу. Каже да има тројицу Израелаца из неких кибуца. Наши сељаци и не знају шта је то кибуц.

– Они би волели да виде неко српско село, каже докторка, и наставља:

– Дајте ми Чича идеју где да их пошаљемо. Чича јој одговара: – Па докторка у Србији су све сељаци. Где год их пошаљете ту ће им бити добро. А докторка ће њему:

– Имате право Чича. Остаће у Београду.

ЧИЧА У ЦРНОЈ ГОРИ

Стриц Небојше Богдановића кога су сви у вароши, а и шире, звали Чича, у то време је много путовао. Тако, обрео се неким послом у главну варош Црне Горе. Тамо је било све сиво. Људи одрпани. Незадовољни. Љути као рисови. Као после сваког рата, а и не само због тог проклетог рата? Лево – десно, и Чича је приспео на неко славље. Славила се нека диплома. Не онако богато као у Србији, али људи су се окупили да прославе. Стоји се око стола. Нема столица. То се зове „Шведски сто“. А одакле су то донели не

зна нико. На здравље! Једу људи. Пијуцкају. Прозборе по коју реч. Чича им је причао како се слави у разним државама, код различитих народа. Присутни су га помно слушали широм отворених очију. Време је одмицало и Чича је решио да закључи причу. Мало се замисли па рече: „Овде у Црној Гори је као у мом селу.“ Присутни гости, а и домаћини се озарише. Умирише се очекујући појашњење. Мислили су да је свако интимно дубко везан за свој крај и неописиво воли своје село. Скоро са ускликом, сви у један глас, упутили су питање:

„Господине реците нам како је у вашем селу“? Уместо очекиваног одговора Чича је промрљао: „Сви паметни људи су одавно отишли из нашег села!“ Иначе, већина присутних су одавно већ, били стални житељи Дедиња.

Небојша Деветак

ТОПИ СЕ И ГАСИ МОЈА МЕМОРИЈА

У овој соби, у овој соби
Као у празној утроби
Топи се и гаси моја меморија

Трепери прошлост, трепере лица
Час је све блесак, час подмукла тмица
Топи се и гаси моја меморија

Кад дуне с канала, са стране јужне
Процветају у мени љубичице кужне
Топи се и гаси моја меморија

А над ђубриштем, са северне стране
Надлећу гачци, подврискују вране
Кроз прозор отворен, сатански круг гледам
Чекају да им тестамент оверен предам
Топи се и гаси моја меморија

Где је сад она божанска мисао
Коју сам ослушкивао док сам дисао
Узносећи ме у висине небеске
Док сам од звезда сликао фреске
Топи се и гаси моја меморија

Сад се крхке речи сурвавају према дну
Што је кипило јавом сад тежи – сну

А лажног пуцња ћорак, бесмислени хитац
Бубри још у глави, светли као свитац
Топи се и гаси моја меморија

НЕЖНОГ ГАВРАНА ПОЈ

Преко чаролије твога гласа
Из слушалице његов глас се јави
Занемех, на трен од саблазни
Као да авет измигољелу видех
Из Поовог кавеза или гроба
Срећом – *само то и ништа више*

Не чух лепет крила, само осетих узлет
Као да и мене са њим понесе невидљива сила
А твој глас – свицима опточена свила
Оста да осветљава згасле успомене
И гле! Из пепела тог осмех ми се јави
Сев муње. Пупољак расцвали
Ведро небо прекрили нас
Стотинама километара удаљене

Какав обрт из кљуна који збори
Какво чудо умилности крика
Кроз небеске прозоре твоја се помаља слика
Под благошћу твојих прстију
Топи се страх од страшнога лика

Смушено гледам око себе
Није ми јасно шта се зби
Да ли то стварно глас гаврана слушах
Или анђеоски шапат Анабел Ли

БЕЛА ПЕНА

Више не знам у коју собу да уђем
А да у њој не препознам твоју сенку

Или отворим врата а нахрупи бела пена
Бела пена са милион твојих умножених ликова

И прво што помислим – то је лепа смрт
Та пена у мојим рукама
Да – то је лепа бела смрт
Какву сам увек замишљао

Симетрија твојих портрета сенчи моје тело
Никакав бол не осећам
Само звезде светлуцају и та светлост ми цури
Низ чело, низ лице, низ груди

Да ли то умирем
Или се наново рађам?
Трудим се да останем на ногама
Око којих се хвата измаглица
Око којих су обриси твојих подлактица
Твоје шаке са прстима од порцелана

Видим да ме дотичеш, али додир не осећам
Само сечиво погледа осећам на врату
И топлоту која ме напушта
Грушајући се у белу, белу
Самртнички белу пену
Као кад крвари снег

МАЧКЕ

Увек сам више волео псе него мачке и ту се нисам сла-гао са Галином. Она је више волела мачке. Узалуд сам сам је уверавао да су пси интелегентнији, вернији, кориснији. Не могу рећи да она није волела мог пса, али, мачке су за њу била омиљена бића. А било их је три. Један мачак и две мачкице. И све су имале своја имена, с тим, да, кад дозивам пса његовим именом, кад викнем – Лорди!, он диже главу, маше репом и долази до мене. Он зна да је то његово име. А када позовем мачку, било коју именом, ниједна не подиже главу и не одазива се на позив. Тек када их позовем са мац-мац, оне дотрчавају до мене очекујући некакаву послестицу, или макар миловање.

И Лорди је размажен, па кад му, једном руком, понудим миловање, а са другом храну, па чак и парче миришљаве кобасице, он се опредељује за миловање. Чудан пас. Тако размаженог емотивца још нисмо имали, закључујем после изведеног експеримента. Галина га том приликом приљуби уз себе као мало дете, прича му и милује га. Лорди ужива на њеним грудима, шета очима јер прати реакције нас као публике и маше репом. Лево-десно, а онда у круг. Иначе, Лорди је боје цигле, глават, кратких ногу, а на задњим ногама има крзно које формира „бермуде”. Дугачке уши му висе, а, када се играмо с њим, ушима му као марамицом прекривамо цело лице. Очи су му боје сунцокретовог меда.

Мачке иду за Гаљом као зачаране. Где је она, тамо су и мачке. И то све три. Матилда, чим примети Гаљу, леже на леђа и нуди се на мажење. Она је углавном бела, са мањим

флекама, боје глине. Око њушке, под оком, на крзну, има жућкасту флеку због које је нарочито препознатљива. Непрекидно се лиже и крзно јој је сјајно и чисто. Емилија је добила име по некаквој јунакињи латиноамеричке серије. Она је тамно сива, непрекидно је под нечијим ногама и увек се излежава на местима куда се највише пролази. Мачак још увек нема стално име, некако га још нисмо препознали. Он је маче нађено на улици, растао је заједно са кучетом Лордијем, па је од њега попримио понеки псећи обичај, као на пример лизање руке и грижење. Необичан је, пепељасте боје, са жутиим очима. Није се још увек развио у мачора, а није више ни маче. Мачорчић-тинејџер.

Гаљин јак утицај на мачке свакако је повезан с тим што се она брине о њима. Кад год дође код мене да проведе пар сати, она им донесе млека, кокошија црева, риблије кости и главе, парче меса. А једном им је у кутијици донела и живе мишиће што ме јако изненадило јер сам био убеђен да се све жене боје мишева. Гаља их је нахватала док су њени родитељи крунили кукуруз из чардака. Некако ми је природније да се жена боји мишева него да их се не боји. Кад сам видео како су јој очи заблистале кад је пуштала мишиће, једног по једног да их мачке хватају, чак сам се уплашио од те страсти. Истовремено сам осетио тако снажну еротску жељу према Гаљи, као никад до тад. Али, држао сам се реда. Знам да је она ту моју жељу препознала, иако је нисам изговорио, нити сам је било каквим гестом сугерисао.

Опазио сам и касније да она тражи ситуације које ће ме опет довести у то стање. Доносила је мачкама и врапчиће, али је онај случај са мишевима ипак био најупечатљивији. Опет би она донела мишиће, кад би поново крунили кукуруз. Али, до следеће године, ништа. Чардак је празан.

Прилично сам се изненадио када сам чуо да је Гаља почела по комшилуку скупљати мишиће. Кад чује да неко круни кукуруз, Гаља је ту. Све нас је то изненадило, међутим, интересовање комшилука за такву страст моје Гаље се на томе и завршило. Тада сам у ствари и запазио да исти догађај разни људи другачије виде. Једни су мислили да Гаља, од претераног учења, силази с ума, други да су јој мишићи потребни за некакве враџбине. Чак су је кроз разговор повезали и са бабом Шантином која зна купати децу у гвозденој води, ако затреба, зарад здравља дететовог, правити маст за шуљеве за сеоског доктора и његове компањоне када се наједу љутог паприкаша, а зна и бацати угљевље за скидање урока. Сигурно су закључили да су јој мишићи потребни за некакву враџбину. Ни једни ни други нису имали снаге да се супротставе Галини, њеном шарму, умиљатости, па је одбити и не дати јој да хвата мишеве. Кад је било потребно, мајстори су чак и круњач заустављали како би Гаља могла да извуче мале црвене мишеве. А момци који су радили на чардаку, или на цаковима нису имали ништа против када се Гаља у затегнутој тренерци која је показивала њено мускулатно тело савијала и напињала како би што лакше дохватила понеког мишића.

Гаља је и данас донела мишиће мојим мачкама, а ја сам већ почео да стрепим од те ситуације и нових еротских искушења, па сам отишао од куће, тобоже због важног посла. Тешко ми је било да смислим какав је то посао у питању кад Гаља тачно зна сва моја кретања, обавезе и контакте. Али, силе које управљају нама, како би то рекао Сингер, су ми биле наклоњене. Управо кад сам смишљао како да се извучем из куће, позвао ме телефоном друг који је одмах разумео моју игру док сам му говорио у слушалицу: „Добро, Јулијане, одмах долазим!” Нисам морао

објашњавати, ни Гаљи ни мајци, јер је било јасно да ме Јулијан зове да му нешто помогнем.

Када сам се вратио кући, мачке су већ појеле мишиће, моја мајка је правила друштво Гаљи, а ја сам се правио неспретан у целој ситуацији. Гаља је, видим, љута. Дужан сам рећи да се Гаља и ја познајемо од детињства и ми смо у ствари другари, истина нарочито блиски, скоро као брат и сестра. А с обзиром да ја сестара немам, она ми затвара тај психични простор женског принципа. Она и моја мајка су, у ствари, две жене које највише брину о мени, а и ја о њима.

Мајка и Гаља седе под старом шљивом, испијају нескафу, а Гаљи су на рукама све три мачке, што је нормална ситуација. Лорди лежи мало даље, очигледно љубоморан на привилегију какву имају мачке, па је, када ме је приметио мрднуо репом очекујући промену ситуације у своју корист.

Како бих јој скинуо израз гнева са лица, који сам одмах, како сам прислонио бицикло на зид препознао, заузимам театаралну позу и рецитијем јој песму „Мачке”: од Бодлера.

*И страсни љубавници и научници умни
једнако воле, када у зрело зађу доба,
снажне и благе мачке, које из топлих соба
не мичу, ко ни они, и мрзе живот шумни.*

Она ме је оштро погледала, пробала да на лицу сачува израз љуте особе, али јој то није успело, па се насмејала.

- Љута сам на тебе!
- Што? – правим се луд.
- Знаш ти добро зашто.

Иначе, морам да напоменем да смо Бодлерову песму „Мачке” заједно преводили са француског на русински, с тим што она добро познаје француски, а мене уважава за

мајстора стиха и русинског језика. Касније сам јој признао да се моја коначна верзија ослања на искуства превођења те песме на српски језик, а преводили су је Јован Палавестра, Божидар Ковачевић, Живојин Петровић, Димитрије П. Јовановић, Никола Бертолино, Коља Мићевић, Бранимир Живојиновић и Леон Којен.

– Ти увек имаш неког скривеног кеца у рукаву – каже ми. – Због тога те волим јер увек знаш нешто што други не знају, а нико не очекује да то знаш.

Преводећи ту песму, обожавајући Бодлера и мачке, нас двоје смо се и зближили.

Другу строфу Гаља је изговорила у оригиналу:

*Amis de la science et de la volupte,
Ils cherchent le silence et l'horreur des tenebres;
L'Erebe les eut pris pour ses coursiers funebres,
S'ils pouvaient au servage incliner leur fierte.*

А онда сам ја, друге две, изговорио на русинском, према нашем заједничком преводу, са којим се она нарочито поноси. Како сам ја изговарао стихове, она их је понављала за мном.

Био сам задовољан што ми је успео трик са Бодлером. Није се више љутила, па се наше дружење наставило. Галина је долазила код нас, мазила је мачке, ја сам мазио пса, и обоје смо нешто чекали, а не знамо шта. За себе могу устврдити да сам знао да ће се десити нешто необично и да ја управо то чекам. За њу не могу гарантовати, али по свему судећи, схватио сам да и она то исто чека.

Поред тога што се, кад дође код нас, мачке лепе на њу као метал на магнет, одједном је мачак почео ненајављено и неочекивано да прелази из њеног у моје крило. И то све чешће и дуже. Ја сам га узимао у наручје, миловао, мазио, играо се са њим. Он је променио своју природу. Почео је сазревати, престајао је бити мачорчић-тинејџер, а постајао

је мачор. Све се то дешава у Куцури, па смо га почели звати Коцурац што на украјинском означава мачора.

Онда сам једне ноћи сањао необичан сан. У том сну је био и он, Коцурац. Сутрадан, кад ми је био у наручју тачно сам знао какво му миловање одговара и шта жели. Чак сам нашао и добро скривеног крпеља на његовој кожи којег сам му скинуо, на чему му је, како ми се чинило, био захвалан.

Следеће ноћи сам сањао да сам ја тај мачор, што ми се у сну свидело. Видим себе како се крећем, како њушим своју околину, а нарочито ми се свидело сутрадан, када сам био на Гаљиним грудима. Поред тога што сам седео на столици испред ње, осећао сам како она дише с њима, како их напиње, како се крећу, траже простора, па су јој чак и брадавице отврднуле. Гледам на мачора како се ускомешао у њеном крилу, а истовремено осећам како јој лупа срце. Мачор је постао моја рука, моја кожа, мој нос којим препознајем заносан мирис Гаљиног парфема Absynthe који сам јој купио за двадесет и четврти рођендан.

Од те ноћи сам почео раније да лежем, очекујући нови сан у којем сам трансформисан у мог мачора. Све ме више копкало шта ће се то до краја десити. Осећам да су ти нови догађаји на трагу мојих очекивања а да су почетак необичног, а за мене важног догађаја.

Гаља је већ почела долазити код нас одмах изјутра, није чекала поподне као обично. Она је знала какав је код нас ред и када мајка и ја имамо времена за њу. Али, као да није могла да се суздржи. С обзиром да је код нас проводила скоро цео дан, била је коректна према мајци, па јој је помагала при прању сућа, кувању, одласку у продавницу. Сваки је посао прихватала, само да буде близу мене. Кад су сви послови били завршени, опет смо сели у двориште, у хлад под стару шљиву. Гаља је изнела плетену столицу

на траву, тако као и дан пре тога, с том разликом што је данас мајка изнела и прострла на сто лепи, извезени столњак. На сред стола ставила је вазну са управо процветалим георгинама које су се црвениле као јака крв. Гаља се обрадовала том новом аранжману и почела је изражавати своје одушевљење столњаком.

– Како је леп, када сте га извезли, одакле вам мустра? – пита мајку.

– Извезла сам га још док је Емил био мали – говорила је мајка, али имам још нешто да ти покажем.

– Шта? – заинтересована је Галина.

Колико је она била заинтересована, барем толико сам био заинтересован и ја. Изненађење са столњаком који никад нисам видео у нашој кући очигледно није једино за тај дан. Мислио сам да добро познајем своју мајку, а онда сам схватио да је она имала своје жеље и пре своје тридесете када ме родила. Схватио сам да је моја мајка до тридесете особа коју не познајем. Док сам размишљао о њој и покушавао да је замислим како је могла изгледати двадесетих година свога живота мајка је из предње собе изнела прелепу извезену блузу.

– Извезла сам је за своју кћерку, али, Бог ми ју није дао, па сам решила да ти поклоним ову блузу.

Гаља је одушевлено скочила ка мојој мајци, изљубила је, одмах је преко главе скинула мајицу коју је имала на себи, обнажила се и обукла извезену блузу, не водећи рачуна да сам ја ту присутан. Не могу се начудити таквом гесту, као да то није она. На моменат су јој груди искочиле из мајице, као некакви мачићи, погледали су ме и одмах се сакрили испод извезене блузе. Њих две су почеле причати о коцкицама на везу, о бојама, а мени пред очима њени мачићи. Знам да је Гаља свесна шока који је изазвала код мене, и да је то намерно урадила.

Те ноћи сам сањао да сам мачор и да сам целу ноћ тражио одговарајућу мачку за парење. Ујутру сам био раздражен јер ми је мачка умакла а нисам се олакшао. Изненађење се десило тек тада кад је Гаља дошла код нас. Мајка је скувала кафу за нас двоје и отишла код комшинице по сир. Ја сам још увек узнемирен после бурне ноћи, а Гаља као да је знала шта ме мучи, па ме упита:

– Емиле, шта си сањао синоћ?

Поцрвенео сам, што је она приметила.

– Ништа важно, чак се ни не сећам тачно. Било је тако смушено, конфузно – извлачим се.

– Знам шта си сањао – упорна је Гаља.

– Можеш мислити, ти знаш – смешкам се.

– Нашао си оно што си тражио?

– Нисам нашао – излетео је из мене одговор без размишљања.

– Вечерас ћеш наћи.

Ту реченицу је изговорила мирно и сигурна у себе. А када је жена сигурна у себе, зрачи посебном енергијом.

У то је наишла мајка и наш разговор о мојим сновима је завршен. Кад је одлазила, Гаља ме значајно погледала.

– Запамти шта сам ти рекла.

И отишла је.

Увече сам заиста имао најживописнији сан. Опет сам био мачор, и заиста, нашао сам мачку. Била је то страсна љубав. Завијали смо, гризли се, а она је мијаукала. Знао сам шта се дешава. Знао сам да је та мачка Гаља, баш као што сам ја мачор. Пробудио сам се растерећен и срећан. Поред тога што сам се плашио од Гаљиног доласка, ишчекивао сам је с нестрпљењем. Мислио сам да ће доћи изјутра, као и обично, али је није било. Већ сам постајао нервозан, већ је и подне, а Гаље нема. Ваљда ће доћи слеподне. То ишчекивање ми је прошло тако што нисам радио

ништа корисно. Бесциљно сам се врзмао по кући. Само сам чекао да чујем Гаљин бицикл под прозором, а кад сам ушао у кућу, посматрао сам мачке и Лордија кроз прозор, јер сам знао да ће они реаговати ако је спазе.

Гаља тог дана није свратила.

Размишљам, ако одем до ње, тиме ћу показати своју потребу да будем с њом, а то није мој стил. Моја осећања према њој су помешана и једноставно не знам како да је доживљавам, као сестру или као партнерку. Некако је се стидим. А и својих снова.

Дошла је код нас тек после три седмице. Шта сам за то време преживео није за причу јер је превише патетично. Понашала се као да се ништа није десило. Потпуно се променила. Како је села на своје место, мачке су почеле да скачу по њој, да јој се улизују, а она их је терала од себе.

– Шиц, бежите од мене. Како сте досадне.

Заиста се нешто десило са њом. Да тако тера мачке од себе, то је нешто ново. И мачке су зачуђење, виде да то није Гаља коју они познају. Иако сам увек био подозрив према интелигенцији мачака, видим, сасвим разумеју да их Гаља не жели. А Лорди јој се и не приближава. Кафу сам морао скувати сам, јер мајка није била код куће. Како сам јој поставио кафу на сто, проговорила је.

– Бићеш тата.

– Молим?

– Кажем, бићеш тата, шта се правиш луд?

– Како? Када? Шта то говориш?

– Емиле, не прави се луд. Кажем ти, у другом сам стању и бићеш тата.

– Али ја... ми...

– Ништа ми не говори, и не извлачи се. Јеси ли оне ноћи нашао шта си тражио?

– Када?

– Знаш ти добро када.

– Да, нашао сам те ноћи оно што сам тражио – попуштам.

– Што се онда чудиш. Тражио си, па си и добио.

Наша свадба је била 30. јуна, усред лета. Била је то лепа, русинска свадба. За месилицом је мајка женама говорила да је знала да ћемо се нас двоје на крају узети, јер се види да смо створени једно за друго. Видим то и ја и не поричем.

Сад нам је најлепше. Волимо се свако вече. Више не сањам да сам мачор. Неке моје снове јој никад нисам испричао. Она мисли да их све зна. Пуштам је да живи у том уверењу. Понекад, кад обуче извезену блузу, обузима ме посебна жеља да водим љубав са њом. То свесно ради и увек је облачи одређених дана у месецу.

Наша кћерка расте и од свих играчака највише воли живе играчке – наша три мачета. То, истина, више нису оне мачке, али су од исте сорте.

(Превео са русинског Александар Мудри)

Благоје Баковић

ОНО МЕСТО

Кроз мирис нашег глога
И таму Јабучке Горе ми
Први пут сретох Бога
У ране оне зоре ми

У небу беше плав
У боровњаку модар
У мравињаку мрав
У мени свеж и бодар

Док још не беше у Сину
Детаљи шумски сви су се
Дизали одавде у висину
Ка Теби млади Исусе

Док још не беше у ранама
И не изневерен од људи
Љуљаше ветар гранама
У благој јутарњој студи

И сад понекад у зору
Док гледам Твоју фреску
Листам Јабучку Гору
Отварам драгу свеску

И тражим оно место
На коме све се кодирала
Као волшебни престо
Првог и страшног додира

ВОДИ РАЧУНА О СТИХОВИМА СВОЈИМ

Ко ми то говори док стојим
Не бих ли могао чути –
Води рачуна о стиховима својим
Јер због њих камен ћути

А пад је сваки звук
И као у мутну воду утања
У реч што беше мук
Као у сенку ћутања

Па води рачуна рубом вешто
Да стих твој не би лутао
Ко трска на ветру звиждаће нешто
Ако га камен није ћутао

Боље је са њим и ти ћути
Па нека река тече
И лишће нека жути
И нека пада вече

И реци себи прашну –
Не слуша уморан плот ме!
Док реч тишину страшну
Од свог камена отме
ЖИВОТ И ДИСАЊЕ

Сањам твога смеха ћебад
Како на ме спушта небад
У даљине сасвим близе

Од незнања како узна
Подлогице моја сузна
По којој ми капци клизе
И тај трен ми драг и убав
Не може се звати љубав
Него живот и дисање

Док жубори она чесма
Знам однекуд ова песма
Да и није за писање

БДЕЊЕ је овом двоброју угостило чланове редакције часописа ТРАГ Небојшу Деветака, главног и одговорног уредника, и чланове уредништва Николу Шанту и Благоја Баковића.

УРЕДНИШТВО

ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР СВРЉИГ
И
КЊИЖЕВНИ
СУСРЕТИ

„Дани Гордане Тодоровић”

ДОДЕЉУЈУ

ДИПЛОМУ

НАГРАЂЕНОМ ПЕСНИКУ

Љубинку Дујалићу

прва награда

У Сврљигу
децембра 2011.

Председник организационог
одбора

Љубинко Дугалић, прва награда

ПРОМЕНА ТАМЕ

претрчавајући низбрдицу
према небу сазнадох
да сам рођен без намере:
моја мајка, усред сна,
додирнула је птицу
из пепела узлетелу.
у тадашњим околностима
рађања нису отказивана
и у мају, под васкрслим лишћем
и на раздвојеним јастуцима,
заплакали смо мајка и ја:
она од првог материнства
ја због нагле промене таме.

претвараћемо се да смо срећни,
рекао је отац из куће износећи
алатке за тесање дрвета.
не треба му колевка, он ће
међу кукавице и јастребове.

и узалуд му крила
ако не пропева.

РАЧУН ЗА ИСПЛАТУ

након силаска на земљу сазнао сам
како се завршава свечано додељивање

имена. Гвозден је име које носим
вероватно по грабуљама за згртање
сена и иглама за плетење пуловера.

и никада нисам изучио за учитеља
математике. што сам двапут плаћао
упола цене продавао сам. све
поклоњено на ливади остављао сам,
траве да припитомим и припремим
из мене да израсту.

и био задовољан зарадом.
и био задовољан лепотом изгубљеног.

Боже, једино Ти од крштења знаш
како је мекана и како се лако обликује
моја усијана глава.

ОТОМАН ПОД ПРОЗОРОМ

из њима знаних разлога птице су
летеле, летеле, непрестано летеле.
све предмете на земљи успешно су
прелетеле.

из небу знаних разлога почела је
да пада киша, толико упорно да је
све предмете на земљи успешно
потопила.

из њима знаних разлога дунули су
хладни ветрови, толико хладни да су

све птице и кише и све предмете на земљи
ледом оковали.

и ја окован ледом излежавам се
на отоману под прозором.
хладно је и подношљиво
захваљујући речима сачуваним
под топлим и свемогућим
језиком.

НЕУПОТРЕБЉЕНЕ ГОДИНЕ

у Лозници некада продавао сам ручно
шивене качкете, у малој радњи од
непечених цигли. због моста у близини
мој поглед на свет био је препун биља.
у лозничким парковима траве су
толико дубоке и брзе да су изнад њих
градили мостове.

на летовања путовао сам у Нову Варош,
у музеју птица изблиза проучавао
гнезда познатих селица. у преплетима
гранчица и трава налазио новчанице
са превише нула, неупотребљене
кондоме у луксузним паковањима,
неколико умрлица и три државне заставе.

неупотребљене године оставио сам
у Годовићу. завејане бокорима
јагорчевине, ишчекују да их откопам
и одредим незаобилазне податке:

старост, порекло, запућеност,
стечене болести и навике.

једино не знам шта ћу са млађаним
Дон Кихотом. Лаура би да је ближе
просторијама са постељама, ја бих
да поведе још један крсташки рат.
али – ни себи ни њему не налазим
противника достојног таквог
надметања.

Гордана Боранијашевић, друга награда

УЖАРЕНО СЕЋАЊЕ НА ПРВО ГЛАСОВНО СРЕТАЊЕ

Сетих се тек
– па Ви сте чули мој глас,
први пут ...
Боже, стидим се ...
Не може бити отмен
ко Ваш ...

Овоземни сусрет први,
Говорни
Гласовиди,
Уз жице,
Низ жице,
Радост ми гуши душни-це ...
Песникињо, не вичите!

Ваља добацити
Преко седам мора!
Престижу се сугласници
Звучни и безвучни
Заменили спрат
Горе – доле
Саплићу се без удаха:
самогласника ...
О, лудог сабора!
Господе, гласови
воде рат!

А отуд – одјек ...
Радост о радост:
звек!

Ту сте ...
Чујем Вам дисање ...
Полуосмејак растргну мрак ...
Добио сам ... обе ...

Откривена сам Боже!
Издаје ме сваки
устрчали глас
И мазно **и**
И до љубави умекшано:
Чувај се и Ти ...

Дакле, први пут – глас ...
Памтите ли му боју
Висину – узлетнину,

Јесте ли видели
Како од радости
Слетим
Низ гласовну стрмину
Не окрзнувши ниједну
степеницу?

Стрмоглав – дете ...
Јесте ли то помислили?
Знам – поставили сте длан
Под моје чеоне залете ...

О, РУКО СЛОВНА

Спакујте, дорооуј, рукописе:

Санове вишње

Крвне списе

Земне исписе

Санописе

Земљописе

Да чатим

Снатрим

Ћутање да схватим

Године пуне, руске ...

Словцима ко иконама

да приносим усне

Рукама да ходам

Твојим стопама.

У завијутке писмена

да се укријем

У дечјем а да се савијем

Шаљите брзом поштом:

кочијом!

Не марите!

Клопара већ мојим сном!

И – не сматрајте ме

Крвном словопијом ...!

ОТ ЧИСТЕ ТУГЕ, ЦЕРЊАНСКОВЕ, ЛАНАНКОВЕ

Господе, сачувај нам кутња врата ...
Ако провали бујица
Однеће ми римни пртљаг
И једино благо: Ланова писмена ...
То сањам, призирем, бунцам ...
Море грозне у гујину
Тискам, сипам ...

Где су нади? Где драгани?
Куд су моја девовања?
Види Господ ...
Премериће једном,
Кад не буде земних боловања,
Моја чиста лановања ...

Кад свет овај црни
Сав заплаве поља лана ...

Тања Бурђевић, трећа награда

ЦЕП И БУКАГИЈА

Врати ми оно одломљено парче виолинског кључа,
без њега је сва моја музика зарђала по нотним свескама
и живо је, а почивше, реуматично гудало у склерози пла-
кара,
некад мио фалсет, вришти, дохваћен жрвњем разјапа,
гитаре су израубоване кафанско – никотинске тамбуре
а танго, рашрафљених дрвених лутака гротескни кабаре...
Ниједан глас није више пој, и никада није мој.

Врати ми ону, из руку ми отету кичицу,
без ње су моја платна само туткалом уштављене крпе,
под високим напоном рамови набрекли око празне еми-
ненције,
сваки размаз је огреб јер је рука упреподобљена канца,
ко то тамо бесправно и бесрамно покушава да слика?
Питају ме боје, које више нису моје.

Врати ми отргнуту страницу из књиге о шареној лажи,
оне накинђурене корице са кочоперним позивним словима,
онај рецепт без кога су ми медањаци неидентификовани
горки плодови,
замешатељски котлић од женских струна и усликаних
снова
из кога си извадио комадић окрњеног срца, као кост,
врати ми све делове моје узвишене а недовршене симфо-
није обмане – докле год их носиш по цеповима својим, ја
не постојим.

Врати ми моје брижљиво однеговане ситнице јер
ти у поседу имаш планинске масиве а ловиш галаксије,
твоји те моћни крампонски ђонови сврбе и кад би хтео
стати,
маме те ћуприје, чекају дереглије, ти предводиш филмске
потере,
врати те, теби неважне, трице и ситнине,
старе су ти, давно већ крпљене, пуне нових рупа, цепо-
вине...
Сву ситу ћу, знај, у врело гвожђе слити, око твојих ногу
букагија бити.

УПИТНИК ЗА СТРАХ

Пуна ли је семенчица испод труле коре
(ко у трупу брода с рупом бродоломник слепи)
страха, што по дубинама подвижнички оре
ораницу нежну кроз јајовод њен јер се надом крепи
да ће да наклија док још мало има чаурицу млечи
која није прсла, која није само празна лутка крта?
Ко матице без шрафа побацане исто, рђају ли речи
за тупо цртало што по танкој кожи умишљено црта
кривудаву бразду, из двоцевке глас, смрди ли на страх
кад пукне низ Чича-Томин траг са табана здран,
кад падне на цвет, постаје ли невин муниције прах
и остаје ли цвет онај исти цвет – у олову пран?
Очитаног страха, забележен град је кад часовник куца
заточеном самцу што зидове собе не може да бира
ил' му то по шавовима тесан прслук пуца
док на дасци позорнице маестрално шмира?
И сред шкољке грумен боли, бојазни се пуни
да ће круни морати стид свој сав да да

јер бисер је само суза, стајао на круни –
свеједно се скотрља у сезони пада.
А над страхом страх, наднараван сав, подиже ли глас
пијан од моћи и жудан да се још више поји,
омраженог близанца брата, идентичног до у влас
не би ли прогутао – и престао да га се боји?
Ко тишину пумпа, у малу рупу је стиска,
ко кида незрелу красту да се она опет гноји,
ко шарени колаж прави од трзаја и вриска
па се у самоћи свлачи – да се на миру боји?
Једнонога га гљива чује док на робији стоји
ал' исту кураж замеће унутар сваке споре,
у инат му, том старцу, што годове старости броји.
У инат му семенчица ниче испод труле коре.

БРИТАНСКИ И АМЕРИЧКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ

ХЕНРИ КИРК ВАЈТ (1785 – 1806), Енглеска

ТАНАТОС

О, ко би овај живот да љуби,
Ко би да грли окове од глине,
Ко да воли свет раздора груби,
Кад најлепше дане мраче олује и тмине!?
Где испод смеха површности сваке
Чека змијска лаж да се на плен вине,
Где на цветној стази леже развалине,
А сирене путнике маме у брзаке,
Мрско ми је то!
Осветничком буком тај живот нас руби,
Умори ме врисак његов и ударци бесни,
Који слух нам режу. Нек се живот губи!
О, дођи, дођи невесто нема,
Док ти лик твој под сводом магленим дрема,

Где дневног светла заслепљујући зрак
Не ремети туробних валова мрак,
У нездравим маглинама спава,
У дубокој тами заборав,
Све што чула тупошћу ти плени,
Мрамором се сад камени.
Снена смрти, здраво да си!
Тихост твоја патње гаси,

Ја се нећу маку дати,
Не требају опијати,
Смрт је понајбоља и спас лека
Јесте дремеж што нас чека.
У гроб готски нек ме спусте,
Где светост плете тмине густе,
У трулеж ћу своју лећи,
Од највећих су ту највећи.
Исклешите изнад мога лика
Величанство споменика,
И статуу положите праву
С рукама у молитвеном ставу,
На анђелске руке нек ми глава пада,
За мртвим оцем док их јецај свлада.
Баш кад дан свој гаси руј,
Нека зазвони оргуља бруј,
Док рика грома складно се руши,
Вечерње дају мојој души,
У бајни сан тако ћу пасти
Од брижног јада то ће ме спасти.

БАЛАДА

Добови кише, мирујте мало,
Горки ветре, престани да хучиш,
Спокојно сневај брижна мисли,
Што чемером горким мисли моје мучиш.

Неверна би страшна љубав моја
Што невешту деву слуди,
Сурова беше љубав моја
Јер издаде верне груди.

Кад изгнаше га из родне ми куће,
Не заплака горко усред јада свог,
Већ пусти ме саму уз своје клонуће,
Да потрошим корак болног срца мог.
У наручју мом дете тужно јечи,
Неће му ветар да заспи дати,
О, ти не знаш, беспомоћно чедо,
Што тако горко јеца твоја мати.

Спокојно спавај мило дете,
Не могу поднети јецаје твоје,
Неће ти никад окриље дати
Твој отац груби, о, мило моје.

О, кад бих био у гробу свом
Над којим ветар гласан звиждук плете,
Ти би се згнездило у покрову мом,
О, моје драго, сирото дете.

ЏОЗЕФ РОДМАН ДРЕЈК (1791 – 1820), САД

СОНЕТ

Ако ти је срце избледело без снаге
И смрзнуто ледом света, тад ходи уз мене,
Водићу те у долине благе,
Самотне и љупке, где неће око света

Да се руга нама. Нек заједно крене
Снага срца слободних услед дивљег сплета,
Где прилаз неда уљезу да шета,
Да нам чиле мисли трује и самоћи смета;

Нежност за те слике није њима дата,
У самоћу природе неће такви доћи,
Ледни се вали не одбијају од злата

Ни од часа сутонског гримиз зрака свежих,
Стену што хладна на сунцу лежи,
Оденути неће ни сјај рајских моћи.

КАРОЛАЈН САЈМОНС (1789 – 1803), Енглеска

ЊЕНОМ МЛАДОМ ПРИЈАТЕЉУ

Видик љубавника не грли зрелу месечину
Нит се зраци сунца над тромом постељом роје,
Јер фебруар строги спута његове боје
Кад Лусино око први пут азурним светлом сину,

Пролећно цвеће ка руци се мојој не вину.
За рођендан твој нек цветови пожању мирисе своје,
Снегови и плаже Луси, за тебе нека споје
Свежину вечно младу и смерну белину.

На рођендан твој уз пустош и мрак
Смркнуће се зима у одори од леда,
Лето ће ти лик обући у румени зрак,

А пупољке ће пролеће твојим грудима да преда,
С твојим оком склопљеним један свет ће заћи,
Ал' сјај златне јесени на небу ћеш наћи.

ФРЕНСИС БОМОН (1584 – 1616), Енглеска

НА ГРОБОВИМА ВЕСТМИНСТЕРСКЕ ОПАТИЈЕ

Смртности, са страхом гледај
Како се месо промени преда!
Гледај гомиле краљевских костију
Како у хрпи камења спију,
Имали су краљевства, сад леже у лесу,
И за снагом жуде руком да затресу,
Предикаоница у прашини спава,
И каже: нема вере – величине слава!
Краљевско семе више не клија,
Ревносно га тло упија,
Најбоље семе сад се мрви
Откад због греха умре човек први,
Горки јецај из костију чили
Умреше ко људи, а богови су били,
Нечисте ствари песак покрива,
Што са трошног краљевског знамења се слива,
Свет раскошног сјаја ту сахрањен мину,
Од судбине срушен тоне у прашину.

ВЕРНИКА ФОРЕСТ – ТОМСОН (1947 – 1975), Шкотска

ПАСТОРАЛА

То су наша створења, наша детелина и воле нас
Док кроз простране пашњаке лета гориво испарава.
Глатко попут њихових мириса и обриса јасних ипак
Ипак недовољно да нам надокнади имена.
Имена су назубљена а не створења

У врсти или покрету што личи на цвет.
Пропети гласови из кола или дуж река
Сећају нас на оно што није наш свет.

Тишина у трави и утеха у испраном зеленилу
Призива застрашујући блесак нерава и твари.
Крхко ждребе говором рањено цвили као кочнице кола
Као наше увијене речи.

РУКОПИС ПУСТЕ ЗЕМЉЕ

И ако други сазна имам мало орахово стабло одгајено у
соби
Знам да у овим условима ништа не може да роди
Упркос чежњивим уздасима и суза обилној води.

Мало знам о вртарству осим сребрне муке
Потпомогните разним домаћим ситницама на божићним
украсима
И златног страха од потчињавања љубичастој писаћој
машини.

Ко једино зна да узврати пољупцу који ми даде
Не овде, о, Адиемантусе, већ у другом свету,
Овде више нема буке, пружам ти плод

Мучења дужег од године уз љубичасте и наранџасте љуске
Који је тако стран мом малом ораховом стаблу
Отелотвореном у присуству његове коначне верзије.

РИЧАРД БАРХАМ МИДЛТОН (1882 – 1911), Енглеска

УМРЛОМ ДЕТЕТУ

Човек слаже, Бог разлаже нама,
Лутах тако по тлу што те скрива,
Ружо мала међу ружама,
Ништа мање ниси од њих жива.

К`о да си у дечијем ходу од лутања пала,
Са постеље цвећем ткане ниси ме ни поздравила,
Ипак, знам, да то је само твоја шала,
И да никад мртва ти ниси ни била.

Можда и помислих да то стварно сновиш,
Ка небу ти очи зуре и тихе су тако,
Коса ти је мирна, ал` знам, дићи ћеш се жива,
Зато нисам плак`о.

Господ зна и време својим слаже складом.
Насмејаш се и име ти рекох благо,
Хрпи других ружа ружу моју дадох
Оставих те игри драгој.

ЏОЗЕФ МЕРИ ПЛАНКЕТ (1887 – 1916), Шкотска

ГЛЕДАМ, КРВ МУ КАПЉЕ ПРЕКО РУЖА

Гледам, крв му капље преко ружа,
Кроз славу ока његовог звезде сјајем зуре,
Под вечним снегом телом зраке пружа,
Док му сузе кроз небеса цуре.

У сваком цвету видим траг његовог лица,
Кроз глас му рика громова крене
И кликтај свој разлеже птица,
Његовим су речима изаткане стене.

Од његовог се хода свака стаза круни,
Снагом моћног срца вреву мора боји,
Круну му венац сплетеног трња пуни,
Над њим као крст свако стабло стоји.

(Превео са енглеског језика Бојан Белић)

ПОЉСКИ ПЕСНИЦИ

МАКСИМИЛИЈАН КОЗЛОВСКИ

СМОЛЕНСКА КАТАСТРОФА

Птице се нису вратиле на земљу
А тако нам недостаје њихово певање
И свакодневни говор
О главним питањима
О ситницама
Говориш и говориш
А нема одговора

Сервираш омиљену шољу за кафу
Кашичицу коју знаш напамет
Длан никада није лутао по столу
И смешно заврнути рукави

Налив-перо лежи отворено
Спремно да потпише документа
Новине лутају по углу
Само нема врата тишином одричу се

Шетам улицама великог града
Влада општи мук
Без одјека
Премештено је у НЕБО

XXX

Када нема Домовине
Ниси човек
Постајеш звер
Упрегнута у рало
Која се може бичовати
Одвести на клање
Бацити лисицама да једу

Када нема Домовине
Мало ћеш рећи својој девојци
Она ће побећи
Рачуна се постојаност
Твога статуса у свету

Када нема Домовине
Нећеш изаћи увече на улицу
Пролазећа патрола
Бациће те као џак кромпира
На камион и одвешће те
На клање

ПОМРАЧИНА СУНЦА

Знам све
Сунце ће се вратити

Али гаси се
Умотано у црни шал
Хладног ветра
Капље на челу
Леде се

Египатских капелана нема
Земља затамњује
Чак не може ни да плаче
Исплакала је сузе
После многих битака

Можда је то казна
Мање тоpline
Наука је створила језгро
Нуклеарног реактора
И ништа више
Пружа руке сунцу

Сунце појави се
Даћу срце у жртву
Знамо како да пишемо у част сунца песме
И ништа више
Најављујући помрачину
Као ванредно стање
Завршено нашом победом

Прев: Олга Лалић-Кровицка

МАРИЈА ДУШКА

напуштају болницу

неки са смртном
други са животном предсудом

логовао си се у
у мојој глави

следе ме
твоје благе речи

наши гласови
љубе се
кроз телефон

у мраку
по вејавици
јато врана на затворским жицама

понекад завидим
псу
којег мазиш

заустави се
погледај кроз прозор

(у њему
скоро увек
живи
нека песма)

Прев: Олга Лалић-Кровицка

ВАНДА НОВИК-ПАЛА

ДОДИР ТРЕНУТКА

Шта је то тренутак
дрхтај капака вечност
или гласник судбине

како додир губи контролу
као ваздух
док ветар не почне да дува

или како он понекад је насилан
или суптилан и осетљив

најгори је
удар урагана
али убитачна је
тишина након њега

БЕЗ НАМЕРЕ ДЕЛО НЕ НАСТАЈЕ

Добро умире исувише често
пре него што се роди

сама намера добра
није иста као што је и оно

од семена посејаног у земљи
не настаје одмах хлеб

сам пројекат куће
усељив није
али без намере
дело не настаје

баш тако као што се без човека
не роди намера

РОЂЕНДАН

Тугу празног места
за столом
умотавам белим покровом
пре него што потеку
хладне сузе свећа

све је тако
како треба

у чаши срца
пулсира вино
твој омиљени кекс
и ја

наздрављам
овом дану

једном си га изабрао
да би кренуо
на сусрет са мном

9 јануар 2011.

Препев: Олга Лалић-Кровицка

ГЖЕГОЖ ВАЛЧАК

СПОТИЦАО САМ СЕ

Преходао сам стару Европу,
сварио подебеле књиге, све мање зачуђен
гледао сам изласке и заласке
те чудовне кугле,
спотицао сам се о Највишега.
Његово око троугласто
хтедох сам уловити,
да сазнам,
што сам се трудио.
А кад сам дотакао
опну унутрашњег уха
оглувелог Бетовена
и учинило ми се, да само
у музици је смисао, јер ништа
није именовала
разумео сам,
да ништа не морам разумети.

Препев: Оливер Јанковић

ГОСПОДИНЕ КОГИТО

Збигњеву Херберту
Аутору *Господина Когита*

Господине Когито
што набијаш основу савести

у морални свод,
не буди тако суров
за малодушна тела,
не заборављај да
њихов страх је природна стихија
а биће им наметнуто.
Сећај се, Песниче, човек рођен у мајци
лишен је првотног избора,
он има право
негирати сваки императив.

Препев: Миленко Попић

ЕМБРИОН СЛИКАРА ХИЈЕРОНИМА

Куће ходаху на прстима
као да су се бојале стварности.
А она стара курва повраћаше крај
плота.
Сликара Хирероним прескочи један
спрат
апстракције и такође поврати.
Нацртао је коња без једнога ока,
зајаши га и би му као да се
вратио мајци,
ембрионално се нагузи
на чињенице и умјетност двадестог
вијека.

Препев: Весна Бркић

Белешка о ауторима

МАКСИМИЛИЈАН КОЗЛОВСКИ (MAKSYMILIAN KOZŁOWSKI) – песник, романсијер, драмски писац, есејиста. Рођен 1936. године у Фордону (Пољска). Дебитовао је као песник истовремено у часописма: *Poezija* и *Nowa wieś* (1969).

Објавио је двадесетак књига. Заступљен је у бројним књижевним часописима и антологијама. Добитник је значајних књижевних награда. Члан је Удружења књижевника Пољске од 1992.

МАРИЈА ДУШКА (MARIA DUSZKA) – песникиња, публицист. Издала је неколико књига песама. Члан је Удружења књижевника Пољске. Ради као библиотекарка. Живи у Сјерадзу.

ВАНДА НОВИК-ПАЛА (WANDA NOWIK-PALA) – пише поезију, кратке приче, епиграме, хаику и репортаже. Објављује у периодици. Превођена на српски језик. Објавила две књиге поезије и књигу приповедака. Ради као уредник у књижевном часопису *Radostowa*. Живи и ради у Киелцима.

ГЖЕГОЖ ВАЛЧАК (GRZEGORZ WALCZAK) – рођен 1941.г. Докторирао из области синтаксе. Од 1981. до 1985. године радио је као лектор на Филозофском факултету у Београду. Аутор је више романа и збирки поезије, као и драма и стручних књига. Добитник је више књижевних награда. Превођен. Дела су му објављивана и у Србији. Члан је Удружења пољских писаца (СПП) и Удружења европске културе (СЕЦ).

Душан Стојковић

ПЕСНИЧКИ САМНИК И ПЕСМЕ ИЗ ТАВНИ

(Андреј Јелић Мариоков, ПОКРСТИЦЕ, Удружење српских издавача, Београд, 2010)

Мариоковљево песништво је поприлично дуго песничка чињеница српскога песништва. Песник је почео да сређује своје песничко двориште. После четири издања, хуморних и меланхоличних у исти мах, поетских скаски *Наша ствар* (оне су заживеле, и лепо прихваћене притом, и на позоришним даскама) и критички здушно пропраћеног сонетног *Молебног венца* (2009), „поделио“ је своје песме у две врсте и објавио, поред *Покрстица*, које садрже песме за које се – сасвим условно – може рећи како су испеване у везаном стиху, још један лирски сабирник насловљен *Раскућене песме* у којем се налазе песме лишене риме, условно раздешене у слободном стиху. Песник је последњим двома збиркама разврстао у две, и развојене и специфично повезане, поетске скупине песме које су биле присутне у сјајном поетском изборнику *Певања из тавни* (2001) и збирци *Чрте и резе* (2009), додавши им понеку нову песму. *Покрстице*, тако, садрже циклус „Риме“ из *Певања из тавни* (придодасте су им и две песме, „Растко“ и „Додекахедрон“, из циклуса „Беле песме“ исте књиге), као и благо и понешто „разбацано“ римоване песме (иначе, то је специјалитет нашег песника) књиге *Чрте и резе*.

Велико је језичко богатство Мариоковљеве књиге. Има речи позајмљених из усмених умотворина (ту су и неколике стајаће речи), архаизама (и црквене терминологије), локализама, турцизама и русизама, потенцијалних неологизама, шатровачких речи: *ангел; баћушка; баишча; брижити; веља; грк; гуја; даждити; дочајани; друшкан; ђед; жални; жеравни; жест; жизњи; жуд; зарни; заумина; звездочатац; злооки; крканлук; лојзје; молчање; морни; надежда; невидиш; нечуј; нујни; обил (им.); плāv (им.); преша; самник; сетовез; сјајка; слут; сујетство; тица; тмица; тупак; укровити; фрка; хаља; ћупа; цакнути; цватити; чутурица; шапатни; шар; шарни*. Мало је аугментатива: *брчине; коровчина; мрачина*. Збирка врви деминутивима: *брвнарица; гласак; гробић; дрхтурити; звездица; земљица; кравица; крилашица; курвица; мајчица; њивица; пљуцнути; пртиница; путић; сестрица; стубић; ћеркица; часак; шаптати*. Последњи глагол једна је од најфреквентнијих речи у читавој збирци. Друштво јој праве *небо* и *трава*. Ту су и неколике поетске полусложенице: *костур-кравица; лед-месечина; црљен-звер; шерет-ђаво*. Присутни су и узвици. Песник не зборавља да је и имперфекат глаголско време.

Властити ерудицију песник, између осталог, показује и тако што диљем књиге сеје читав низ појмова и имена којима се гради веома развијена цитатна, делимице „прикривена“, мрежа која твори координате унутар којих би се Мариоковљева књига могла сместити: Русија; Дњепар; Јонија; Спарта; Византија; Србија; Панонија; Троја; Лондон; Штутгарт; Шираз; Москва; Рјазан; Вороњеж; Кијев; Париз; Рас; Хиландар; Самодрежа; Раваница; Високи Дечани; Милешева; Грачаница; Звечан; Београд; Орјен; Ртањ; Цер; Јелица, Голија; Субјел; Јелав; Газиместан; Дунав; Морава; Стикс; Зевс; Посејдон; Парке; Икар; Ноје;

Перун; Ахасвер; Каин; Христ; Јован Крститељ; Свети Ђорђе; Немања; кнез Лазар, деспот Стефан Лазаревић; вожд Карађорђе; Стеван Синђелић; Филип Вишњић; Васа Чарапић; мајор Гавриловић; Маркс; Лењин; Броз; Данте; Бројгел; Сервантес; Рубљов; Питагора; Шекспир; Блејк; Хегел; Пушкин; Толстој; Достојевски; Рембо; Јулијан Тувим; Исидора Секулић; Васко Попа; Милић од Мачве. Ту су и књижевни јунаци: Хелена; Антигона; Баш Челик; Болани Дојчин; мајка Југовића; Мишкин; Аљоша; Раскољников (његово се презиме пише малим почетним словом и тако се врши типизација карактера). Неколике песме су посвећене Милисаву Крсмановићу, Милану Ненадићу, Браниславу Петровићу, Александру Секулићу, Слободану Марковићу, Десанки Максимовић, Момчилу Настасијевићу, Слободану Ракитићу, Пушкину. У збирци су и „Писмо Сергеју Јесењину“, „Растко“, „Гробно место за Даринку Јеврић“, „Сонет за Милоша Црњанског“, „Манделштам путује у Вороњеж“ и „Марина, ти слушаш, ти чујеш, Цветајева“. Ту је и шест песничких „разговора“ са великим претходницима: Бранком Радичевићем, Ђуром Јакшићем, Лазом Костићем, Борисавом Станковићем, Тином Ујевићем и Растком Петровићем. „Окружен“ све самим песницима, и Борисав Станковић, лирик српске прозе, постаје несумњиви песник.

Има и суптилних цитатних „надовезивања“ на стихове ранијих песника. Рецимо, последња строфа песме изузетно дугог наслова „Вашарски живот Пантелије Стојковића бившег каплара треће чете бившег петог пешадијског пука бивше дринске дивизије“ која гласи: *Мртав лежи, / Мртав лежи, / Ал на снашу / Коска режи*, памти „војничке“ песме Бранка В. Радичевића. Стихови *Телефони / Подављени сви су* („Гробно место за Даринку Јеврић“) „призивају“ песму „Петроград“ Осипа Манделштама. Стихови *Црно – црно*

лисје / *Слутим по дрвећу* („Разговор са Бранком“) стваралачки су ехо чувеног почетка Радичевићеве елегике „Кад млидијох умрети“, а читав „Разговор са Бором Станковићем“, пун реторских питања, оживљавање је меланхоличне, елегичне упитаности о пролазности људског живљења и жали због тога. Када у песми „Прави дечаџи“ налетимо на стихове: *Проглашавам љубав / За јединог Бога!* – они су песнички одазив на *Библију* (и Јована Громовог у њој), Деспота Стефана Лазаревића из „Слова љубве“, Бранислава Петровића. Када песма „Тестамент“ отпочне стиховима: *Богови, / Бандо олињалих ћупа // Ево ме!* – они су јасан ехо завршних стихова поеме *Облак у панталонама* (први, цензурисани, наслов јој је био *Тринаести апостол*) великог руског футуристичког песника Владимира Мајаковског.

Посебно је „активиран“ митолошки слој нашег, и словенског, памћења. Када се, међутим, обрати Перуну, у песми „Говорим, говорим!“, песник се не либи да га именује као *небеско копиле*. Довољан је то – и не нипошто једини – сигнал како Мариоковљевим песмама непрестано морамо приступати – због њихове иманентне искошености – веома опрезно.

Мариоковљеве песме јесу песме с „причом“ (наративном потком), али њима – изнутра – проблесне, готово епифанијски, муња лирског. Песмама, и буквално, плашти ватра боја. Оне које доминирају су плава и црна. Друга, која и није боја, истовремено је и колевка и трпеза, Ерос и Танатос. Изузетно успела еротска песма је – она која заслужује да се у свакој антологији српске еротске лирике нађе – „Балавица“. Основна боја овог и иначе колоритног песништва, међутим, је – тракловски – плава. Плави су, између осталог, и звезде („Прави дечаџи“); чун („Празник“); чардаџи („Повратници“); мутљаг („Гробље у

Јелаву“); зрака („Самодрежа“); мрак („Алба Граеса“); крик („Тестамент“). У песми „Само теби ватра о листању јавља“ налазимо и на стихове: *Ти познајеш поноћ / Прељу плавих ода*; у „песми „О повратницима“ пева се и о *плавети ружној*; у „Бездану“ су стихови: *Плехане се тице / Из плавети чују*; у песми „Не старе само о љубави песме“: *Капају тице / Из небеског плава*; у „Сонету за Милоша Црњанског“ налазимо и стих: *у сну плавих влати*.

Стих Мариоковљев је дихотоман: на једној страни, „клицајући“ попут оног којим се служио Сибе Миличих; на другој, „уморан“ попут оног који је био заштитни знак Тодора Манојловића. Веома често, меланхолично „покрива“ разиграна, „весела“, форма стихова и строфа. Тако се остварује особена хармонија – певањем о лепоти, у болу, живљења. Она се „узнемирава“ честим узвичним и упитним реченицама. Друге се понекад заустављају на реторским питањима. „Гужвању“ поетског текста доприносе и повремена, кумулацијама остварена, „сецкања“ стиха. Извориште оваквог синтаксичког „комадања“ налазимо у Гундулићеву *Осману*, кључном књижевном остварењу српског барока.

Мариоковљеве песме су ванредно сливен спој значења и звука. Звучна раван његова песништва у сталном је таласању, пуна – костићевских – стиховних, заплускаја и одплускаја. Не своди се само на алитерације, асонанце, анафоре, ономотопеје, богате риме. Ту су и консонанце и лирски паралелизми. Наводимо само два примера за алитерацију: *Нити да нас ломне / Од слома одбрани* („Писмо Сергеју Јесењину“); *Пропети парипе* („Алба Граеса“).

Рефрени и рефренски стихови (углавном иницијални) присутни су у многобројним песмама: „Призивање“, „Прави дечаци“, „Видех да добра си земљо“, „Нек расте шума, Господе“. Честа су понављања написаног, кумула-

ције. У песми „У мртвоме слогу у Нојевој лађи“, посвећеној Браниславу Петровићу, једном из великог боемског братства по несаници Андреја Мариокова, стихови: *У теби ће мртвом / Светлост да открију*, праметнуће се, на самом крају песме, у оне који гласе: *У теби ће живом / Светлост да убију*.

Има, поред правих, и унутрашњих и „случајних“ рима. Строфе су различитих дужина. Доминирају катрени и октаве. Има и песама у двостисима, као и оних које се састоје од строфа које нису једнаке. Неколико је сонета у збирци: „Сонет за Милоша Црњанског“, „Разговор са Ујевићем“, „Мандељштам путује у Вороњеж“, „Марина, ти слушаш, ти чујеш Цветајева“ и „Сонет о звери“ (у збирци они су „постројени“ један за другим и чине мали циклус). „Гробље у Јелаву“ је крипто сонет: секстина је уметнута између два катрена. То је и „Суша“: на рубовима песме су два катрена, а у њеном срцу три дистиха.

Песник је одувек био мајстор када је о метафоричким синтагмама реч: *дебело море* („Здравица“); *скапава лето* („Нежна хорда“); *гасну сугласници* (Исто); *злоока тишино* („Говорим, говорим!“); *баштама глумим* („Јесењи напев“); *башто... глува* („Орах за мале суседе“); *крта сванућа* („Прави дечаци!“); *срца тешка* („Дитирамб“); *тешког пролећа* („Бездан“); *тешких снова* („Разговор са Растком Петровићем“); *римованих рана* („Само теби ватра о листању јавља“); *цветном слепилу* („Празник“); *у пустари неба* („Повратници“); *векује тишина* („Зар утваре само“); *натруле тице* („Заточник“); *уснама раке* (Исто); *зеленог мрака* („Балавица“); *бркати телефон* („Мандељштам путује у Вороњеж“; у овој синтагми је присутна метонимијска замена: *бркати телефон* „покрива“ Стаљина).

Не мањи је мајстор и када су – углавном метафоричке, мада има и метонимијских – песничке слике у питању: *Као*

цвет јесенски / Јези с усне песме („Јесенско цвеће“); Ко хајдучко благо / Из јазбине змијске, / Јављају се лепе / С оне стране сунца („Окна“); Дрим је нагла вода / као алкохоли.! / (..) / Југ је гњило крило / Плотске веселости, / Заборављен рефрен / Једне жалне песме („Нежна хорда“); лелекни ме момо (Исто); неће очи остати без ручка (кад угледају купачице у мору; „Зравица“); Као мртве рибе / Низ широку воду, / Плове шупљи дани („Повратак“); Шикљају лудо / Из прамајке влати („Говорим, говорим!“); Бдијем страшно / Ко ангел свргнути. // Зора режи / Под асталом кротка („Трећа смена“; последњи наведени стихови несумњиво су оксиморонски); Јутро намриштено, / Ђуле у грудима, / У црне траве / Зараста свет. / [...] / Смрт је сестра моја! / [...] / Шикни црна траво / Из ђавољег жвала! / [...] / Очајници срећни / Висе са шанкова / [...] / Цури сјактав песак / Из небеског саћа („Црне траве“); Какви то усови / У мене се руше? // Па и ове усне, / Две корњаче пуке („Јесењи напев“); Зора као мина, / Ко државни удар! / Изнова са смрћу / заказујем судар („Дринчићево, зора ли?“); Пролеће је мензис / Љубави нечисте („Добро јутро, јутро!; ова песма једна је од најцрњих у читавој серији „црних“ песама које је Мариоков испевао); Док гром изговараиш, / далеке осоје, / Бели ти се трава / До изнад појаса, // Шакама, ушима, / Вером у чудеса, / Из обести свете, / Слућеног очаја, / Од ватра, вешала, / Од сопственог мяса, / Уклет си да градиш / Кулу тамног сјаја („Буди онај исти“); Кад ожедни дивље / Рој заумних слика (Исто); Заспати у трави, / Док из груди веје / Јато младих звезда / Што нестају крадом („Путници“); Иза брега сваког / Васељена нова (Исто); Надрастао гробље, / Планину, планету / [...] / У мук заточени / Реже нежни снови / [...] / Кога ли то зовем / С корабљом што плови, / Глибавим облаком / ни од ког – никоме? („Априлска“; не само овде

на делу су хиперболизација лирског Ја, раблеовско ширење светом, тамни смех); *душо / невесто лелека* („Утрнућеш и ти“); *У нама, дубоко, лепе олистају* („О повратницима“); *зелено звоно наше руке сише* (Исто); *Разлама се небо / У подневном зују* (Бездан“); *У отужни мирис / Црвен месец пада* (Исто); *Градили смо цркву / Од неба надоле* („Самодрежа“); *Јези шумска трава* („Како то вуцима из горе приличи“); *Нежно јези јесен* („Чаша“). У овим сликама – већином експресивним и експресинистичким, несумњиво динамичким – кипти неспутана снага. Многе од њих праве су слике-шамари. Слике-крици. Сасвим налик на мунковске. Песничко Ја, несмирено и свемирски раширено, накострешено, попут мине је. Непрестано лицем у лице са животом који измиче, са смрћу која се смеши

Пример за патриотску песничку слику, шантићевску у бити, налазимо у песми „Клетва на Видовдан 2006“: *Из небеса вриште / Гробља преорана! / Згариште божуру / Опело док чита.*

Песничке слике, пуне језне метафорике, само су срце Мариоковљевљевих песама: *Као гробу / Странци прилазе ми* („Трећа смена“); *Нас три брата, нас три гроба* („Дитирамб“; треба обратити пажњу на веома функционално „неслагање“ – сасвим на трагу лирике Милоша Црњанског – између наслова песме и онога о чему се у њој пева); *Ужасни се лица / Мртвих рођендана* („Утрнућеш и ти“); *Клепте над градом кржаве маказе* („Зар утваре само“; једна од најснажнијих, и најјезнијих, слика свеколике савремене српске поезије). Нимало случајно, управо последњи стихови последње песме у збирци, „Разговор са Растком Петровићем“, говоре о идеју увис: *Пуни тешких снова / И мириса ноћних / Корачамо увис / Кроз плавет и траве. У песми „Црне траве“* биће трагично кориговано овакво идеје: *Праштај, господе, / У паду нам лет.*

Песник разоткрива и властиту поетику. У првој песми збирке, „Призивање“, на пример, иронично се п(р)оиграва са поетичким ставовима познате ране Дучићеве песме „Моја поезија“. Наводимо неколике Мариоковљеве стихове: *Мени треба песма, / Кров за ћутњу дугу / [...] / Мени треба песма / [...] / С оне стране ноћи / [...] / Мени треба песма / Без жести, / Отмена [...] / Јела-антигона*. Ево још неколицине поетичких пропламсаја: *Доста ми је смисла, / Доста златне ниске* („Говорим, говорим!“); *Хаотично звоне / Наше хармоније / [...] / Све што избљувасмо / У врелој опсени, / Само се слагало, / Између корица* („Писмо Сергеју Јесеђину“; хаотична хармонија и избљувани стихови подсећају на поетичке усклике раног, футуристичког Мајаковског).

Најбоље песме, антологијске, су : „Окна“, „Црне траве“, „Буди онај исти“, „Заточник“, „Балавица“, „Разговор са Ујевићем“. И не само оне.

Андреј Јелић Мариоков складао је – никакве сумње нема – књигу која ће обележити не само годину у којој је штампана. Песнички самник у исти мах је и песнички трајник.

ПЕВАТИ И ЖИВЕТИ У САГЛАСНОСТИ СА СОБОМ

(Један поглед искоса на *Оковане птице*, Јабланке Павловић)

Живети у малој средини може бити предност јер сте у могућности да будете ближи себи, да стално водите унутрашње дијалоге неометани мноштвом које вам одузима енергију и пажњу. Још ако имате срећу да вам живот протиче у живописној средини каква је Сокобања, онда је креативност готово природна, бујна као врела термалне воде што шикљају из утробе земље пуне ватре и неке чудесне снаге.

Песникиња Јабланка Павловић, која је пре *Окованих птица* објавила и збирке *Предел*, *слике и сећања* (2004) и *Вртлог живота* (2005) у трећој, *Оковане птице* наставља започете идеје и дубље их развија.

У својој поезији Јабланка Павловић посведочује ту благодат поднебља јер надахнуто пева о самим суштинама људског постојања као што су: љубав према драгом бићу с којим открива и свој идентитет, љубав према кући, родитељима, својој земљи и надасве љубав према Косову и Метохији и његовим сакралним споменицима виђеним очима забринутог субјекта. Она пева о животу и смрти као о чудима која се никада не дају до краја докучити. Сходно песнику Воласу Стивенсу који каже да „Постоји у нама суштина која опстаје“ и она поетизује то људско духовно искуство, тај напор индивидуе да васкрсне то нешто суштаствено што је у бићу и што се преноси из века у век, тај духовни, светлосни, умни принцип битисања који се пита о свему што постоји. О љубави која је темељ света и о ватри

која избија из пора живота и дарује нас емоцијама с којима идемо кроз живот заштићени пред ништавилем и понором који негде сигурно чека.

Стога кућа и огњиште имају важно семантичко зрачење које се шири и преноси на виши национални план те се заправо у ширем кругу значења уопштавају и везују за национ, Косово и Метохију, ту матафору за угрожени национални идентит.

Љубав је доминантно осећање и иницијатор настанка песме и то оне коју призову дивни призори завичајног поднебља или палићког мира; или пак пусте улице града и од примарних слика значења се удвајају и имају вишеструки смисао.

Помисао на родитеље се шири на размишљање о човековој судбини, смртности, а поглед на мирну воду палићког језера уводи у изванредан поетизовани трактат у којем се разматра судбина песника и узалудности његових напора да у стварању домаши недокучиво, слично Дон Кихоту који голим рукама полази на ветрењаче.

Елем, песма је за Јабланку Павловић, поприште, она у себи носи драматику живљења и стварања. Отимања од живота оне енергије која струји у свему живом. Песме су за њу „птице оковане нотама“, оне су двојство омеђеног и слободе која се мора сместити у окове речи које и казују и прећуткују оно што доживљај сам по себи носи.

Иако је књига формално подељна у четири циклуса, она је компактна и повезује је унутрашње структурно јединство. У првој целини: *Бројанице у трави*, постављен је значењски рам и основ из којег се шире тематско-идејни кругови који се своде у завршном циклусу: *Црвено небо*, инспирисаном најновијим историјским догађајима везаним

за судбину Косова и Метохије, али и Србије која пролази кроз буран транзицијски период.

За први циклус је карактеристична имплицитна поезика у којој се преиспитује статус речи, песме, песника као трагичног бића. Песникиња се из света реалија уздиже у небеске просторе и попут виле ниже бројаницу у којој се сагледава варљиви смисао свеукупног људског постојања које је покадшто окренуто мистици и неухватљивом, те песникиња наново ствара неке митове као што су мит о сунцу, целини људског бића које се опире самоћи: “Страшна самоћа/ ломи у парампарчад/ светлост дана/ стаклену собу/ гроб у ком спавам.” Одласци, доласци, ноћна тишина и немост језика који се опире. Рођење и смрт, две крајности које лирски субјект настоји да разреши у песми, свом новом дому који гради на рушевинама родитељске празне куће и несталог живота који ни љубав не може да надомести.

Та дубока празнина бића коју сувише очигледном чини родитељска смрт, постаје онај драматични покретач енергије оваплоћења минулог у песми, у новом смислу који неће нестати. Који је ново биће саткано од крви и меса лирског субјекта. Те снажне индивидуе која се изнова конституише у новом идентитету јер је стари, као део породичне целине разбијен и угрожен. Штавише, то растакање породичног дома је само још изоштрило и свест о растакању националног бића које је посрнуло, на које су силиници бацили ватру с небеса и данас му стоје над вратом.

Из света интимае у којој је лирска јунакиња била заштићена омама заноса и страсти, из времена када је снага љубави улепшавала свет и скривала наличје света, освешћена прво ударима судбине, губитком родитеља искорачила је у стварни простор и угледала порушене илузије, промењени свет који више не препознаје као свој.

Видела је земљу у расулу и крикнула је снагом рањеног бића: “Грачаница звони сувом пепелу/ Суза пробада очи у крвавом осмеху/ На небу колају злослутне муње/ Играју сенке изгубљеног времена/ И тешке мисли у луду ноћ / у игри демона пропашће нам Нови век“. И ту више није само изгубљена прошлост, ту је и неизвесна будућност која мења смисао свега проживљеног и историје и митова. И тада се лични план претапа у општи. Ту се више не тужи само за изгубљеном топлином свог детињства и родитељског дома, већ се жали за „детињством“ рода, односно за стабилним временима у којима се стварало и расло нешто блиско, битно за сваког појединца, а то је доживљај целине националног бића које је било у успону (када су зидани манастири који се сада спаљују) а кроз то се постизала и остваривала и појединачна целовитост и стабилност.

Таквим ставовима песникиња Јабланка Павловић свом певању даје тон актуелног јер се бави укупном судбином српства не кријући да јој је то од примарне важности за разлику од оних који су или равнодушни или чак стају на страну оних који чине све да се српски народ што више оцрни или прогласи дежурним кривцем

Сходно томе, многе песме су молитве: *Господе, Свевишњи, Све помоћи Србима, У сну над снима...*

На Косову зграбише Анђела црним челоустима или у песми *Крстовдан*: „Христе вапим/ у души носим уморно време/ од молитве која траје више од једног дана“... а потом следе библијске слике најсавременијег ужаса који се дешава на очиглед света који се куне у право и демократију.

Песникиња тужи над судбином Богородице Љевишке, Грачанице, изриче *Косовску молитву*, и попут Драгољуба Филиповића који је овековечио божуре, исписује Завештање Звечану у који „зло зверски закорачи зором“, те пес-

мом призива: „Заборављену звезду зорњачу/ зраком зоре засја за завештање зеница Звечану“, настојећи да унесе оптимизам у визију долазећих дана у оно што је преостало од Косова и Метохије. Користећи заборављене речи и стварајући нове, инситстирајући на звуковним вредностима појединих гласова Јабланка Павловић потенцира снагу изговореног, „озвученог“ смисла изнова пробуђене матерње мелодије у којој је сав пркос према усуду зла који нас је запосео и матерински бол за осамљеним и ојађеним пределима наше земље који страдају и тону изгубљени и незаштићени.

Певањем о суштинама везаним за најдубље истине и судбину своје земље Јабланка Павловић исписује надахнуте стихове чисте антејске поезије који сведоче о дубоком распећу уметника који бди над својим родом и налази исходиште у језику тој јединој и неутуђивој имовини.

САШАПТАВАЊЕ СА НИШТАВИЛОМ

(Иван Златковић, СИНТЕТИЧАРИ, *Лагуна*, Београд, 2010)

Нова књига Ивана Златковића (рођеног у Нишу 1962, а сада живитеља аранђеловачког) похвалан је вредносни искорак у односу на његову већ објављену прозу (роман *Повратак*). Он заокружује почетком поетизовано наслеђе – процеђено кроз "ток радње" и доцнији књижевни поступак, којим се као аутор издваја од могућих узора, постајући засебност које се нико неће постидети.

Привидно истанчан рукопис твори она безимена својства језгровите целовитости, саздане од немуштог роморења, древне мелодије матерњег пра/језика и личне посебности. Од класичног мајсторства до "савременог" наративног искуства. Држећи се урбанизоване теме и језика, саображава у потпуности целину једног изгубљеног и посрнулог нараштаја, који своју не/одуховљену посувраћеност налази у крајњој алтернативи маргинализоване заједнице, од које је "друштво" дигло руке, негујући њихову наводну друштвено-породичну изопаченост и изопштеност као помодну "културу" наркоманске посебности – коју из нужде прихвата као реалност, имајући тек себе као оличену представу, недостојну епског човештва и малограђанске културе.

Овом подстицајном и потребитом књигом Златковић закружује свеколико митско и здраворазумско битисање у књижевности, и на добром је путу да превазиђе она приповедна својства које носи "тема" садржана већ у наслову који омеђује књигу, па и спутава, а која је у својој много-

ликости потпунија по остварености и разуђеним дометима. Наслов је тек ушће неке заумне речитости, којом се ови нараштаји сашаптавају са "ништавилом". Било као читаоци, било као изопштена наративна скупина (залутала у књижевност) која је своју неодређеност препознала у нишчима, који су се одважили на побуну и усамљеност. Наркотици је само један од израза многолике људске махнитости, зависности и острашћености. Аутор је, у ствари, кроз тему "наркотизоване" свевремености проговорио о свечовеку, који се отуђио и отпадио од породице и друштва, па и од Бога (не бога цркве и религиозних опијата), а да ни до какве културе ни знања, ни воспитања доспео није. Сводећи друштвену лаж, на којој се сваки поредак заснива, на појавност од које се не може живети, то се "вутра" успоставља као блажени крик недоживљених ствари, који се огледа у непојамном и свевишњем откровењу безидејне коначности.

Ма колико да Златковић, борхесовски на моменте, трага за узорима, наводећи и библиографске одреднице, или јединице у речничком тумачењу, које делују стварно и доживљајно, сведочећи о посрнулој наговести човека и обезбоженог друштва, коме је РЕЧ утеха а СТВАРАЊЕ обамрлост поетизованог чина, његова посвећеност делу обухвата застрашујуће "знање" и лично искуство (преузето из друге руке), оплемењено прозним сагледавањем прадавне повести и недоказане новокомпоноване имагинације.

Многи, наизглед, документарни детаљи и језик урбаних и уклетих предела душе делују надстварно, а обезљужено друштво, излуђено помањкањем "љубави", те стида и греоте - који друштвену оправданост зла надилазе површним сагледавањем егоистичке доктрине – да се појединац тек у злу издиже до божанске посебности ("Милосрдни анђео"). Тако, бесловесно живинче *надуваног* идентитета,

које се домогло себе у незнању, тумара несхваћено – од безбожних времена до предања, од језика до уклетости.

Коначност је исповедно наслеђе, а књига тек стварањем умножен пут којим ће неко доћи себи. Она се отвара ритмом разбрајалице – да се из дечје савршености човек преиначи у загробно тумарање, између речи, којима се једва шта може рећи. Књигу почетком обухвата чеховљевска амбијентална структура, те Москва и тамошњи житељи, међу којима странствује Благоје Мићић, с којим и почиње именик ове прозе. Из те сучељености московског и београдског живота провејава нема уобразиља и завештање, оличено у правом мајсторству, кроз коју је процеђена асоцијативна творевина недоказаног живота и пут којим се ова садржајна истинитост удаљује од могућих повода и примењене књижевности. То није она надмена малограђанска лектира, већ пун и потпун рукопис особеног аутора, и посебника од старине по гласу, чије је штиво доживљено а оствареност потпуна.

Мирослав Радовановић

ДРАМА ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ

(Бранислав Зубовић, ОПШТЕ ПРИЛИКЕ, Народна библиотека *Данило Киш*, Врбас 2011)

Именујући делове своје песничке збирке као чинове Зубовић је у својој песничкој авантури јасно исказао намеру за формалном димензијом која тежи динамици и напетости текста као и жељи да се искаже драма егзистенције.

Зубовић у збирци поезије “Опште прилике” гради свој свет слика и представа по диктату луцидне логике и властитог конструктивизма свестан и опседнут несавршенством Творчевог дела, мукотрпношћу ствралачког чина као искушења и немоћи да се докучи и оствари савршенство. Подређујући се осетилном карактеру ствари он покушава да открије симболичку везу видљивог и невидљивог, скривене аналогije, честог и доминантаног несклада. Осећање је уобличено у дотицају са садржајем и оно је резултат чулне комбинаторике утисака из којих израста идеја о несавршенству која је пуна прелива и вишезначних слојева:

*Да ли је ово Божје дело:
Да Ева угледа наго тело.*

*Или се пак то ђава инати.
Па зар је требало почињати*

*И изгонити из раја муку –
К`о да није мог`о Адам руку*

*Дати – спасити нас тешког рада
Макар у лагуму на дну хада.*

*И још да из пољунане вере
тек ти извирујеш Луцифере.*

*Погледај сада на своје тело
Па спусти звезде у невидело.
(Божје дело)*

Песнички језик у збирци “Опште прилике” подвргнут је посебним законитостима магијског призивања и наслућивања садржаја. Речи не теже непосредном контакту и комуникацији, већ наслућивању прелива, истински живот и његови несавршени токови оживљавају се иза баналних конвенција и имају скривено значење, спознати су у дубљим понорима представе и немиру песничког бића да помери границе реалнога у домен имагинарне метафорике. Властита искуства обликују се као одговор несавршеним изазовима реалнога света:

*Када бих имао воде
Квасио бих лице без престанка.
Умио бих очи сањиве,
А потом их склопио
И наставио да се огледам
У оном чега немам.*

*Нагињем чашу и скупљам неизрециво
У капи кише.*

*Па тражим мајку,
Да јој принесем
Чашу воде.*

*Застрашујуће дрхти душа,
Корак ме издаје,
Не знам да ли ћу је срести.
Ако је доцкан,
Свеједно да ли сам жив
Или сањам,
Док јој нудим
Оно чега немам.*

(Жеђ)

Недоумица и сумња су основе песничке мисли ове збирке која у три чина, као у драми, предочава ништавило Божијег света, космичка померања, људску ограниченост, недокучивост идеала, недовољност моћи Творца да засније савршен и кохерентан свет. Вербална и “космичка синтакса” готово никада се не поистовете, искуство и апсолут, рационалан контрола и стихијност збиље не нађу се у дослуху, већ негативно увек превлада. Збуњујућа решења нашла су се у лепоти херметичких мисаоних токова где графикон мисли постаје немоћан пред контрадикторношћу збиље. Очајно суочење песничке мисли са недосегнутим идеалом претвара се у лепоту песничке естетске индивидуализације која наткриљује суморну коначност реалнога света:

*Изнад мене коњи лете
Понад цркве беле зоре,
Око неба две комете
Са месецом младим зоре.*

*Задиру у тајне списе
Прекривене белим велом,
Скрите испод леве сисе
Међ звездама и пепелом...*

*Небеска се тела прену
Крилат месец са две сестре,
Прође ноћ у једном трену
Низ олистале семестре*

*У невиду низ литице
Па преко небеског лука,
Тек призивајући свице
И рањеног хромог вука*

*Да чују шта веле слова
И где су небеска врата,
То зна само клета сова
Потковице црног ата*

*И на зиду цркве фреске.
Ал знај неће ти одати,
Ту тајну што крију свеске.
Тек, узалуд, јутро злати ...*

(Небеска врата)

Жељку П.

Суочен са светом предмета, њиховом појавношћу и одликама, Зубовић тражи оне поетске садржаје који треба да прекораче границу материјалности и квалитете појавног света. Песник у својој поезији са несавршеног Творчевог света скида вео привида који одговара ковенцијама нашег перцептивног система и буквализму приземног поимања.

Песнички чин у тројству замишљених чинова трага за оним садржајима који су плод апсолутне луцидности, где се објективно и субјективно растварају у облику надсвести. Недовољност и несавршеност збиље превладавају се песничком свешћу која постаје, у овој збирци, често садржај и предмет. Зубовићева поезија досегла је висок степен спиритуалне аутономије:

*У том непомичном складу
Чистог божанског трена
Не дремам више у хладу
Који је тек твоја сена*

*Не слушам благе мирисе
(Док ветар коси ливаду)
Миљујем храбре ирисе –
Не дремам више у хладу
(Не дремам више у хладу)*

Зубовићев метафизички песнички захтев тежи поимању ствари изван њихове појавности, стреми примату импресије над ликовима и појавама. Песнички свет дочарава узбуђено биће затворено у кругу властите синатксе које интуитивним напорима продире у несавршени свет стварајући уметничке облике који реално и могуће преводе у простор наслућеног и имагинарног:

*Низ тврдо лице и прошупљене боре –
Бачким перорезом зарезане коре,*

*Пропиње се суза, те ми лице гази
Кад из ока капне по усеклој стази;*

*Образом гавеља – пружа ми утеху –
Понекад бива, мада у лирском греху,*

*Да ми ручица твоја – млада и мека –
Привије рану – шапатоm кукурека.*

*Па меандром стида, слепа забуља,
Као да си белег у оку драгуља;*

*Да ми је бар, у тој кати да те има –
Да те сачувам у овим редовима.*

(Белег)

ЛИРСКИ МИРИС БИЉА И УМНИ ЗАПИС О ЊЕМУ

(Милорад Стојковић, Недељко Богдановић: МЕЛЕМИ ГОРКОГ СНА, *Свен*, Ниш, 2011)

У данашње доба у коме се пише и ствара као да се остало без неког лајтмотива, јер је шаблонско стваралаштво ишчезло у постмодернизму, нема више угледа на посебне правце, као да је на папир већ стало све оно што је могло стати и на тај начин је исцрпено.

Не кажем да је настао наред у књижевности, али аутори су данас окренути више сами себи, занемаривајући њене поучне и смисаоне функције а лансирајући у из свог микросвета нову поетику још новијих естетских мерила. Реч традиција постаје архаизам, уз све добре стране данашњих поетика, попут веће оригиналности аутора, плуралитета тема, налажења нових места уметности у цивилизацији и борбе уметности и технике – иду и лоше, а то су: запостављање традиције, народног наслеђа, решења старих поетичких школа и њихова сурова замена новим, потпуно (или у веома малој мери) без осврта на њихов допринос општем развоју уметности и укуса, те тако постају теорија и историја књижевности уместо тле стварања.

Да поштовање традиције не значи и стваралачки конзервативизам потврђују аутори недавно објављене књиге: „Мелеми горког сна“ Милорад Стојковић и Недељко Богдановић, који су у заједнички, свако на свој начин (Стојковић поезијом, Богдановић есејом) оживели народну традицију и на уметнички и умни начин позабавили се темом биља. Као да су наставили Миљковићеву „Похвалу биљу“ и дали јој нову димензију.

Свака песма носи име неке биљке, а пошто свака биљка има мноштво имена, одабрана су она најупечатљивија која је најбоље карактеришу.

Сврха дела није да буде уметничка замена ботаничком речнику нити да буде маштовит оглед из биологије, већ ова збирка представља синтезу народне традиције и правог живог хербаријума који у папирним листовима чува стихове уместо увелих биљака, на тај начин никада им не дајући да увену. Милорад Стојковић није узео тек тако било коју биљку као своју инспирацију, већ оне са најмилозвучнијим, више асоцијативним именима, оне са најупечатљивијим својствима, скоро са митском подлогом, оне које доносе успомене на предаке који су их познавали можда боље него и ми данас. Недељко Богдановић у свом есеју штампаном испод Стојковићевих песама враћа у време тотема, ратника, племена када нам прича о томе како су наши преци доживљавали засебан непокретни свет ових живих бића која су могла да спасе смрти, да узму ум или душу, да повреде или да замиришу, да покрену и зауставе, а ипак су, везана за земљу, контрадикторно запетљана у својој статичности, увек на правцу горе-доле, земља-сунце, прошло и будуће...

У „Уводној песми“ шума оживљава и симболизује плодност и неуништивост бића у времену, понављају се циклуси у природи.

„Винолоза“ доноси вечиту истину о вину, божанском нектару које је све боље што је и старије, доводи у везу винову и породичну лозу као изданке неког минулог времена.

Када млади силно желе да остваре неки свој сан, романтично прибегавају биљци хоћу-нећу, што је и описано у истоименој песми. Жеље су једно, а стварност је друго, а тако је лирски топло описано у овој песми жеља да драга сазри у дивно зрело срце а њен драган који је ветар, да је милује нежно, – права љубавна песма.

Биљни свет није зао као људски, није подмукао, иако је везан за земљу, његова борба за опстанак је достојанственија понекада од људске, како сматра Недељко Богдановић. Он нас мудро учи упоређујући опасности (и конкретне и апстрактне природе) са прелепим цветом прејаког мириса који је отрован, не доносити закључке на прву лопту јер ћемо убравши злу биљку платити своју плиткост, незнање и несмотреност.

„Јадић“ је приказан као питоми пропланак умирања. Он осликава јад, тугу, чемер и отров, можда је и нека врста алузије на очајног човека кога изједа и деформише сопствени бол.

У песми „Мирођија“ врхуни оригинална синтагма: „зачињени свемир“. Ова биљка лепог мириса и сјајан додатак јелима пробудила је идеју о васиони препуној свакојаким укуса. Заправо је живот човека у њој попут јела са превише зачина, па је час горак, час сладак, час кисео. Тако сваки дан има свој различити укус, а ако су исти укуси свакога дана, то досади као и јести стално једноличну храну.

Последња песма у збирци, „Вилина метла“, описује лековиту биљку познатију више под називом шпарога. Она симболизује жилавост, неуништивост. Враћа живот организму ослобођеном од отрова. Можда није случајно у збирци последња песма, већ је ту са циљем да се људи још једном подсети важности биља, здравој исхрани и очувању дарова природе.

Милодух, ладолеж, босиљак, брђанка, поточарка, љутић, јадић, орлови нокти, жутотрн само су нека од сликовитих наслова ових песама. Уз читање ових песама, читалац ће у себи имати представу и о биљци коју никада није видео, наћи ће се у пространствима где она обитава, можда ће осетити и њен мирис и додир стиха којим је процветала или ће процвети између корица ове или неке нове стихозбирке, истих аутора или њихових сродника по души или духу .

Необична, лепо осмишљена и добро графички уређена збирка двају стваралаца, који за собом имају значајну библиографију и свеж стваралачки дух – *Мелеми горког сна* сведок су чињенице да поетско стваралаштво има наде а она као да се крије у дубинама језичке традиције и тајновитости природног окружења.

Оливер Јанковић

ПРАЗНИНА КАО УСУД

(Томислав Мијовић, ПРЕД ПРАЗНИНОМ, *Шумадијске метафоре*, Младеновац, 2011)

"Пред празником" је велика и комплексна збирка поезије, која личи на избор из поезије Томислава Мијовића, мада то није (сабране песме је издао 2010. године под називом "Из протицања у протицање").

Овај својеврсни песнички *ламент* над празником састоји се од пет поетских циклуса: *Зар све то у заборав*, *Они су они нису*, *Прени се и крени*, *Бројаница бајалица* и *Трагови*.

Мијовић је песник велике контенпације и споре, дуго осмишљаване акције. Наталожено искуство као и преживљене, али временом стишане и сублимисане емоције претаче у стихове лагано, попут тока великих, спорих равничарских река. (Реку спомиње већ у првој песми ове збирке *Зар све то у заборав*.)

Из овог без сумње великог песничког опуса и *замаха* који већ на прво читање избија из књиге и који захтева не само критички осврт него и озбиљну студију, могли би издвојити за један кратки приказ оваквог типа циклус песама *Зар све то у заборав* – својеврсну реминисценцију прошлог и дубоко *размишљеног* времена протканог меланхолијом и емоцијама.

Већ у првом циклусу Мијовић уводи често понављани мотив, малтене латј мотив своје поезије, а то је *кућа* и *зид*. Песме *Оно је празна кућа*, *Зид*, *Дан нераздањив* итд. Кућа је најчешће напуштена... спаљена, "без укућана/ па тако и без себе" (песма *Оно је празна кућа*). Овим песник нагове-

штава да онај који је оставио своју кућу, на симболичан начин оставља и своје корене (понекад је то напуштање и принудно, спасавање главе на рамену, као у песми *Дан нераздањив*, чији је поднаслов *избегличка*). Онај ко је остао без корена, погађамо, остао је нигде, ни у чему, дакле у празнини. "Ни сам више не знаш/ је ли то празна кућа/ или привид куће у празнини" (песма *Оно је празна кућа*).

Најзад морамо споменути и својеврсну цикличност ове збирке поезије која почиње песмом *Пред празнином*, а завршава песмом *Не одустај пред празнином*. Ове две песме представљају добар пример горе наведене контекмпације и акције. Док је прва сведена, мирна и упућује нас на једино што је у њој узбуркано, а то су сећања – друга је сва у акцији, у грчу немирења са празнином, рекли би смо у изазову празнини.

Могли би рећи да цела ова збирка донекле личи на ове две песме, час је у мирењу, час је у бунту, у меланхоличном паду и поетском замаху, међутим, увек досеже највише песничке врхунце, што није чудно јер се овде ради о истинском барду српске поезије.

РЕЧИ СТАРИЈЕ ОД КОСТИЈУ

(Бојана Стојановић Пантовић, ИСИЈАВАЊА, *Арка*, Смедерево, 2009)

Поезија има своје појмове о начину стварања али никад за свагда постављене. Она увек настајањем придодaje штошта већ познатој теорији и стално одгађа постављање дефинитивне формулације. Шта би се догодило да је заиста могуће једном заувек дати дефиницију поезије? Једно је сигурно, поезија би, као једна од видова комуникације, била скрајнута и духовни свет би се субкултурно стропоштао у амбис тржишног и милитантног.

Поезија је најчистији вид споразумевања, у њој поруке имају проширено значење а нове замисли читаоца вежу за вредносно позитивне конотације. И оно што је за читаоца важно то су изненађења и учествовања у поетичком перформансу. Наравно, ни сам читалац и не слути шта то песника подстиче на истраживање нових поетичких путева и на муку да се оствари нова проширеност речи. У том смислу Бојана Стојановић Пантовић, новом песничком књигом “Исијавање“ отвара дилему већ пред првом речи, пред стварањем првог стиха:

*Мора ли то бити само стих,
Или је довољно отиснути шаку
У расквашеној шаци.*

Овде се, пролошки, враћамо на прву реч која, казано савременим изразом припада тихом перформансу, више него гласовном чину, а знамо да је корен поезије у усме-

ном говору. Тај отисак шаке и јесте прва стопа прве речи, њен стални ослонац, потом, ту су и антрополошке објашњенице које у повезаним мисаоним традицијама имају дијалогски карактер. Тако се и овде потврђује чињеница да је поезија као и љубав “Само (...) вечно враћање“. Уосталом, ако све пустимо кроз призму времена, сагледамо аналогије и паралеле, долазимо до закључка: “И наше речи/ Старије су/ Од костију“.

“Време, увек на једној страни нешто брише а на другој дописује. Путујући овим светом, песникиња стално куша мемлу прохујалих миленијума, додирује позлату праха са посмртних маски и лепоту руина. Али, одолевајући чарима пролазних и свију ствари, она се запућује у еротичну неизвесност језика, као у најтрајније склониште духа и времена. Иако је свака реч у стиху ’гола и сама’ марићевски речено, опет је део оне “музике синтаксе“ која напаја облик смисла, дајући боју нашем болу и певању, нестанку и коначном бивању.

Поетика Бојане Стојановић Пантовић је, може се казати и бакља која јасно светли кроз “Уски пролаз/ Усталој мириси/ Миленијума“. Она тражи и пробирљивог читаоца коме добро дођу и нека културно-историјска предзнања јер ће му помоћи у разумевању комуникационог дијаграма (“Египатски сан“, “Храм Амон Зевс“, “Црнина пристаје Електри“, “У потрази за Светим Гралом“). Доста тог изражајног припада чињеницама које су добро импликоване у значењима термина што у овој поезији добијају статус свевремља јер су, ипак, издржали процес исцртавања. Интелектуално постигнуће ове песникиње је очито и у поезији коју пише. Памтиће се сасвим сигурно због унутрашње вредности казаног што ће бивати велики изазов за оне који се студиозније баве књижевно-историјским проучавањем поезије, а која, опет, стално истражује нове могу-

ћности језика. Песникиња је овде доста тога урадила као помак.

Бојана која је и позната теоретичарка и књижевна критичарка, тумач и других поетика, у своју поезију критички импликује сазнања од естетике до психолошких и књижевних феномена. Најјасније се о томе и она сама изразила у песми “Шкољка“ где се јасно види систематичност у певању, а упоредо и велики страх за судбину књиге уопште јер, свет је угрожен и начас се и он, оличен у кризи (“Читав свој живот/ Рашчитавам годове/ Пишући по/ Кишној завести“) може наћи “Под репом/ Морске немани“. Упркос тога што су руке “Склопљене у молитви“. Њена молитва је упућена језику (“Само у овом језику“) у коме, а она то не истиче, има своје важно место. Док отвара расправу о разнородном мноштву питања која су директно постављена али и она која подразумевамо, Бојана Стојановић Пантовић говори из логичких или епистемиолошких опозиција, посебно “о укрште-ним светлима“. “Исијавања“ и јесу књига о покушају да се покуша спасити све оно што има подлогу да буде осветљено док га неке неразумне силе “боје помрчином“. Нама се, ваљда једино, догађа да се стално измешта и “тлоцрта светилишта“. И овде је приступ теми теоријски повлашћен и јасно указује на “препродавце љубави“ - препродавце света“. И лаж се некако исијала са именима “оних од памтивека“.

“Ово песништво је (...) двополно, ма како то узимали. Оно не рачуна на јединство бића већ проживљене раздртости, него на оно што се досада није догодило - а сан каже могућно је - на чвршћу приљубљеност тела, заједничка бдења над писмом, на спиритуалне кореспонденције: ’Кад један сања други сву ноћ говори наглас’. Ова поезија се увидима унутарњих дискрепанција бића отела једној димензији, у њој гласови свих модуса времена говоре по

законима дубоког субјективног искуства, у коме се закони духа и тела сударају и леме. Тако се жари интензитет постојања, претварајући сјај материје и телесности у поетску енергију саморефлексије.“

Суочавајући се са, вероватно најстаријим, питањем добра и зла, Бојана не види расплет на трговима мрака “Где свака амнезија/ Само нови чвор/ Учвршћује“. На крају није ово никакав спор поетичког истраживача и несрећника зашлих у таму, ово је упирање у другачији пут изласка на светлост. Смиреност, а не бес, све процесе је привела разуму. Пуна свест о аномалији тражи и свест о њеном разрешењу. Као прави критички проучавалац психичког стања које доводи до тог да се “откаче нерви“, Бојана је написала ретку, ја бар не знам за другу, песму “Бес“, која казује о неусклађености те појаве, са свешћу и о опасном менталном стању које се не може контролисати јер, бес је

*Као уклети брод
Који не пристаје
Ни у једној луци*

а при томе и сам је “прогнан из свог дома“. Из смислене целине се посебно издваја питомост беса која заварава, али последице се никако не могу аболирати упркос заблуде: “Као хрчак/ сит и напојен/ Заспи на/ мом рамену“.

Историја грчких митова, овде се вратила своје извору као “тело пресељеног Бога“. Многе духовне посвећености и суштинско јединство нејединства опевано је тако да завршава опомињуће, “на орловом крвавом кљуну“. Но, песникиња је свесна да вреди певати и “над опиљцима гласа“ јер нема те поетике коју може да угрози свест о таквом гласу који је уједно архетип у времену чији смо савременици. Можда је “Лимени човек“ онај кога шаљемо бес-

трага на крилима своје уранијумске челичне птице, за њега ни часног писмена нема, он је тај сејач мрака и ту песникиња ставља тачку, отварајући, на неки начин, поетику Милоша Црњанског и Васка Попе, следе, поред других и посвете овим поетским великанима. Попински сасвим, Бојана гледа на ноћ, на “мирис пораза“ као на звер која вреба и “преваљује лако свих седам миља“. Неповерљива је сасвим, јер нама су и бајке постајале стварност али по злу:

Одгризох петељку

Као да јабука

Мртвом слашћу опија ме.

Угризак њен у

Костур преиначен...

А онда све то одбацује и попут Црњанског, из духа зена осматра, чита природу, њен лунарни рукопис (“Месец, преко реке“) улази у песму. Ту ће се наћи и хаику обрис, о месецу је реч: “На мосту/ ^ини се/ Ухватићу срп“.

“Књижевна традиција се у овој поезији показује као нешто блиско, нешто што је саставни део свакодневног живота и, као такво, употребљиво у лирици, као и све друго што том искуству припада. Песникиња хвата тренутке у којима се унутрашња стварност и литература једно у другом препознају.“

Све вредности о којима треба стално бринути, од мудрих мисли, покрета, до емоција и љубави, Бојана чува у својој шкрињи пречисте душе. “У загрљају линија/ Тела замењују путање“, каже, прихватајући суштину некада потребне осамљености (“Исијавања“) која има далековиду потребу да се, тако бар, не миру остави један народ коме стално неко из таме као незванац допутује. Она, напосто, верује у “преображењску светлост“ и да ће нам се свима

вратити реч као “близанац тишине“. Ипак, “Страх од клизавице“ не напушта никог, посебно не песнике чије се емоције не одвајају од речи. А записане речи су коректура гласа али и тишине. Над њима се може, као и са живим бићем, разговарати када то са оним који одлази није више могуће. Тежак је страх од “губитка речи“, посебно када огњиште почне да чува паучина:

СТРАХ ОД КЛИЗАВИЦЕ

Милуники Митровић

*Више те не могу заштити
од претраживања паучине,
ноћних посетилаца
и губитка речи.*

*Ипак:
само да речи не остану моје,
нека се омиришу,
нек наставе да живе заједно,
хиљадама година
без мене,
без моје непотребне трудноће.*

*Нека се настане
по туђим мозговима,
прогледају другим очима,
нек почну да гуше
неко друго срце и душу,
јер одустајем до својих.*

*Не могу да те заштитим
од њихове глади,*

*и смртних намера,
од онога што можда ће
рећи о одласку,
о оној давно засађеној брезии.
Прочитати их поново,
само је ствар поверења,
страха до клизавице,
додатног пуњења
празног сифона тела -*

*Једном, кад их опет
будем присвојила.*

Књигу “Исијавања“ затвара епилошка песма “Ово и оно време“, које обухвата песничка интенција као нелагодне на чијој се очитој нелагодности ради песничка корекција, која треба да покаже културалну могућност другачијег опште-људског трајања. Песникиња је савременим песничким средствима развукла време “као рибарску мрежу“ да би мисаоно докучила и оно недокучиво као честице у физици, чије слободно кретање можемо посматрати. Завирила је и у старе мапе, у веровања да је земља “равна“. Она је у свему тражила и лепоте минулог али је докучила и пороке које то минуло спаја. Сам залазак у време чин је исијавања коме дистанца само даје зрелост у препознавању свега онога што се заборавило или прећуткивало.

“Исијавања“, траже дуга и напорна критичка исијавања, и наслов који нас, у први мах повуче, никога не оставља равнодушним при читању књиге, он напросто обавезује јер, бројни стихови помињаних времена, догађаја и поетика у коју су уклопљени, траже дубље и стално нове анализе.

Драгослав Илић

УДАЈА И ЖЕНИДБА

Не знам да ли су ово догађаји који се све ређе дешавају, па им зато прети заборав, или су можда само обичаји који полако нестају, па се због тога и заборављају, али сигурно да је, нажалост, ипак све ово само једна лепа прошлост. Али било како било ја настојим да то све, баш као и моје експонате и предмете у збирци, и приче о њима, на неки начин сачувам од заборава, па зато и причам и пишем о овоме. А ово је једна прича која је веома важна у животу сваког човека, прича када почиње један нови живот, прича када се ствара једна нова породица, која је основ свега. Породице су се стварале и ствараће се, али је начин и обичај при формирању породица доста промењен. А питање је и где та прича почиње? Ја ћу је почети тамо где се безбрижно детињство завршава и почиње неки нови живот, пун изазова и искушења.

ПРИПРЕМА ЗА УДАЈУ И ЖЕНИДБУ

На почетку поново желим да истакнем да је ово прича из неког периода од пре педесетак година, односно прича из времена непосредно после другог светског рата. А ти обичаји, правила и поступци, по којима се све то одвијало, трајали су негде до средине или краја седамдесетих, а понегде, и ако ретко, и много дуже, а богами у неким срединама и до скоро, па и до данашњих дана. И опет сви ти

обичаји, навике и правила, нису били ни мало једноставни, ништа није било занемарљиво и безначајно, а како и не би када се тада и тим чином решавало једно суштинско и веома важно питање, тј. животно питање.

Одрастање деце, односно дечака или девојчице долазило је увек некако брзо и непримећено, без најаве и јасно одређене границе, без зацртане и тачно одређене године, и по обичају то увек буде неочекивано и јако брзо. Дечаци нису имали неке посебне припреме за женидбу, али су ипак морали да знају да раде оне основне ствари у кући, око куће, поред стоке, као и на њиви и у пољу. Мало је било оних који су ишли на даље школовање, јер је то био онај период када је једино основна школа била обавезна, до четвртог разреда.

И у том периоду, а и касније како су одрастали, дечаци су морали да уче како да упрегну стоку, како да помузу краве и овце, како да помогну при тељењу краве, јагњењу овце и прашењу свиње. Такође су морали да уче да копају, да ору, да сеју, да жању и везују, да косе, да дену стогове, и да раде све оно што је „мушки” посао. Поред рада у пољу требало је да знају и понешто да направе, као што су држаља за алатке, да исплету кошеве, корпе, лесе и плотове, да зашиље колац, да направе све оно што се могло направити.

На основу тог почетног рада, интересовања, спретности и умешности, већ у самом старту се процењивало какав ће тај момак бити домаћин, какав ће бити сточар или пољопривредник, а то је уједно и била препорука за њега и његову женидбу, јер се све то пратило будним оком осталих мештана који су све запажали. На основу свега тога се у целом селу, а врло често и у околини, тачно знало какав је тај момак, па према томе и какву младу заслужује.

Е, када једном таквом дечаку почне да расте брада и бркови, када почне да се брије и када почне да се чешља и често стоји испред огледала, када му је важно шта ће да обуче и како ће да изгледа, а поред свега тога и када почне да се заглеђује у девојчице, то буде јасан сигнал његовим родитељима да се већ може, а и треба размишљати о његовој женидби. Тада наилази онај период када треба тражити и бирати, па на крају наћи и одабрати девојку, која баш и одговара за момка. Она мора бити из поштене и добре фамилије, мора бити вредна, умешна и поштена, мора бити девојка на добром гласу, а и сигурно девојка која има добар мираз, што је некада било од пресудног значаја.

Код девојчица то одрастање и тај прелаз од детета до девојке, се мало разликује у односу на дечаке. Наиме и девојчице као и дечаки, се ту негде око једанаесте–дванаесте године, још увек третирају као деца, али већ после тога девојчице постају **девојчурци**, па родитељи и околина престају да их гледају и третирају као децу, већ на њих почињу да обраћају већу пажњу и што је још важније почињу да их више уважавају. Тај период од пет-шест година, док не постану баш праве девојке, користи се такође да се и оне науче неким важним пословима, пословима у кући, у пољу, а нарочито оним женским, рад у руке.

У том периоду девојчице се више не пуштају да иду саме у пољу или у селу, почињу мајке да их облаче мало озбиљније, као праве девојке. Почињу оне тада да уче и неке послове око домаће радиности, па и послове у кухињи, оне везане за припрему хране. Али свакако је у том делу било најбитније оно када девојка уз помоћ мајке и бабе почиње полако да припрема и своје дарове. У почетку она почиње са плетењем шалова и чарапа, а мало касније и неких озбиљнијих ствари. Сви ти радови се остављају, показује се другима и говори се о њима, а посебно се

истиче да је то девојка урадила, да је то њен дар. То је већ озбиљнији период у њеном животу, а и период када се њен положај у друштву мења. Сада већ сви на њу обраћају пажњу, родитељи и родбина је истичу и хвале, она поштује и уважава све старије, труди се да се прикаже као вредна, умешна и радна, а за разна славља и светковине у селу она почиње да се посебно дотерује и облачи, почиње да *искача на оро* и да се *промењује*.

Ти такви изласци девојке на литијама, саборима, свадбама, као и осталим скуповима, на којима се обично *правило оро*, били су од посебне важности и значаја за девојке и за момке. Девојке су на њима обавезно излазиле у пратњи мајке, бабе, или било ког старијег, који их је чувао. Сви они су били задужени да воде рачуна с ким ће девојка да *орати*, или до кога ће да се *увати у оро* да игра.

Ако им тај момак случајно није по вољи, они су је дискретно одвајали од њега. Посебно се пазило на девојку, уколико се све то дешава у другом селу, јер су то биле прилике, када су се врло често крале девојке, па није важно да ли уз њену сагласност и пристанак, или против њене воље. То је био и разлог што се девојке нису пуштале саме да чувају стоку, да раде на њиви, да иду саме у лазарице и на саборе, а посебно су обраћали пажњу увече и ноћу када су се правиле *седењке* и када се на њима одлазило. На тим седењкама се обично направи гужва или метеж, и то најчешће када долазе *препраљотине*, па се гужва и комешање искористе за крађу девојке, нарочито ако се све то обавља уз њену сагласност и раније постигнут договор с момком.

Препраљотине су у ствари били момци, који се најчешће обуку у женску одећу, па тако иду од једне до друге седењке и тамо причају са девојкама и женама. Ако треба нека девојка да се украде, наравно уз њен пристанак, онда се у том комешању око доласка препраљотина, обично

угаси ватра, а мрак се искористи за бежање девојке. И када је момак одведе и она преспава једну ноћ с њим, онда је све готово и девојка више није девојка. Наравно да су се девојчини родитељи у почетку љутили јер их је девојка обрукала, *посмешила*, али обично већ сутрадан момак и његови родитељи почињу да *праћају абер*, тј. поруку, девојчиним родитељима, са циљем да желе помирење.

То се углавном ради преко *наводације*, који је обично пријатељ и једне и друге породице. По неком неписаном правилу, девојчини родитељи у почетку то помирење енергично одбијају и противе се томе, али касније, мало по мало попуштају, и на крају се помире, па се обично после тога и договоре и направи се свадба и венчање, и све протекне у најбољем реду, као да се ништа није ни десило. Ретко када помирење међу пријатељима се изврши тек након рођења унучета, или се можда никада не помире, што се ипак врло ретко дешавало.

У овим причама о припреми момка за женидбу, или девојке за удају, постоје још неки детаљи на које треба подсетити, и који су на неки начин у вези са овим. Наиме када девојка већ сазри за удају, она обично недељом, или на дан када је неки празник, изнесе све своје дарове да их мало проветри и изложи у дворишту. Тим својим даровима она обично накити цело двориште, па тако сви радознали пролазници и остали мештани, па чак и они из околних места, могу видети колико и какве дарове она има. Све то, некако и представља девојкин позив за удају, па и знак потенцијалним просиоцима, који већ могу да долазе и интересују се за њу. Већ у јесен када се мало у пољу *сработи*, почињу и прве *наводације* да долазе, почињу да се распитују и интересују за девојку и њену удају. Често су тако и почињали преговори о девојчиној удаји, и то најчешће у почетку с њеним родитељима а тек касније и с

њом. Занимљива је чињеница да су се између два рата, девојке практично куповале, односно у том периоду, родитељи од момка, давали су за девојку дукате или други новац. После другог светског рата, тај обичај се променио, па су онда девојчини давали мираз уз девојку, односно сада су они куповали момка. И још нешто, у периоду од рата па све негде до шездесетих година, уобичајено је било да девојка буде пар година старија од момка, а то је због тога, јер је она тако јача и озбиљнија, па може више и квалитетније да ради и у кући и у пољу. Сада у новије време, и то се променило, па је тако постало уобичајено да момак буде старији пар година од девојке. Начин на који су се момци женили и девојке удавале, као и начин на који су се правиле веридбе, свадбе, и све остало везано за то, су остали исти. Ето тако ће и моја наредна прича бити о томе, и везана за те догађаје и обичаје, а наравно да ћу и ту причу причати редом, баш онако како се и све то одвијало.

ПРОШЕВИНА ИЛИ ВЕРИДБА

На почетку свих дешавања везаних за договоре и преговоре око удаје, просидбе и свадбе, главну реч и главну улогу има *наводација*. Наравно, он је једина и главна веза и посредник између девојчиних и момкових родитеља и његов задатак је да преноси мишљења, жеље и услове, једне и друге стране у тим преговорима, али да ипак све то буде у тајности и строгој дискрецији. Сви ти преговори и договори, пре свадбе, обично су трајали дуго, понекад су били и веома тешки, мучни, неукусни и непријатни, а наравно да је било и оних који нису успевали. Али свакако да је било и оних преговора и договора, који су се веома ефикасно, лако, брзо и коректно, а опет на задовољство обеју страна, завршавали без већих проблема. Али све је то

некако зависило од самих домаћина који су били актери свих тих догађаја, и који су требали да склопе ново пријатељство, како код нас кажу да се *опријатеље*. Најчешће је у свему томе јако важну, а по некада и кључну улогу имао баш наводација. Зато се и водило рачуна при његовом избору.

После завршених преговора, када се уз помоћ наводације постигне какав такав договор, родитељи од момка одлазе девојчиним на коначни и детаљни договор. Занимљиво је свакако било и то да све негде до шездесетих година на том коначном договору није вођен момак, већ је он тек након тог договора вођен девојци на гледање. Често и у већини случајева, то су били дуги, тешки и напорни преговори, јер су се ту утврђивали и најситнији детаљи, као што су дарови за укућане, кума, старог свата, и сву осталу родбину, па затим су се тражиле и давале разне ствари у мираз, као што су њиве, новац, намештај, а у задње време бицикли, мотори, аутомобили, па чак и куће и станови.

Након, најчешће, постигнутог договора, млада се запроси, родитељи се опријатеље, а све се то огласи пуцањем из пушке или пиштоља, па тако село, а и ближа околина сазнају за склапање тог брака. Девојка тада, те ноћи, шаље дарове, који су раније припремљени, за све укућане, а и за ближу родбину од младожење. За тај чин се у мом крају говорило да је: *девојка пратила нишан*. Уобичајено је било да тада девојка пошаље за младожењу кошуљу, за свекрву кошуљу или чарапе, за свекра тканице или чарапе, па дар за девера, јетрву и за остале укућане, такође неке сличне дарове. Ти дарови ће се по повратку поставити у кући младожење на тзв. гледање. Ујутру и током наредних дана, родбина, пријатељи, комшије и други из села долазе *на честито*, погледају те дарове и на њима стављају новац

који је намењен као поклон младенцима. Наравно да сви ти добронамерници, буду ту и послужени, мало попричају, поседе и онда иду. Тих дана је расположење и атмосфера у кући јако добра, пријатно је, а и осећа се задовољство код свих. Следећи чин је СВАДБА!

СВАДБА

Како је на том првом састанку између родитеља, или на неком следећем који је такође заказан, постигнут споразум о времену односно дану када ће се свадба обавити, припреме за тај дан обично почињу да теку одмах. Све своје припреме око дарова девојка приводи крају, па тако најчешће завршава све оне послове који су везани за плетење, вежење и ткање, као и послове који су везани за куповину ствари, и свега осталог што је потребно за тај дан.

За то време, младожења и његови родитељи, обезбеде свираче за свадбу, обезбеде бараку ако је потребно, затим купују прстење, венчаницу, ципеле и остале ситнице, неки обезбеђују кума и старог свата, и још много тога што је потребно за тај дан. А са приближавањем свадбе, почиње се и са позивањем гостију односно сватова. То раде и једна и друга породица, независно једни од других, односно посебно младини а посебно младожењи. Позивање гостију је посебан догађај и то се врши на посебан начин, стим што се најпре позове кум и стари сват, а онда и сви остали гости редом. А прича о томе следи.

КАКО СЕ ВИКАЈУ (ПОЗИВАЈУ) ГОСТИ

Позивање за свадбено весеље се обично обавља десетак дана пре свадбе, и то, најпре се зову кум и стари сват, па онда остали. Најпре се ибрик накити свежим цвећем, па

се на њему веже јабука и одлази се да се позивају гости. Уобичајено је да то ради домаћин. Он одлази код куће будућег госта, мало се испричају, попију по коју, а онда домаћин који позива, устане, узме ибрик левом руком, а истовремено десну пружа домаћину кога позива, поново се поздраве и најчешће пољубе, па позиваоц каже: *да благосовите да дана тог и тог дођете код нас на свадбу*, и у том истом тренутку пружа ибрик према ономе кога позива. Званица прихвата ибрик, затим се прекрсти па онда обавезно, упуту честитке и пожели здравље и срећу младенцима и осталима у тој породици, пијуцне мало ракије, захвали се, поново се поздраве са позиваоцем, па још мало седну да доврше причу. Обичај је да се и остали укућани који су ту, прекрсте и пијуцну помало од здравице. После тога неко од укућана, или домаћин узме ибрик, извади новац, па ако је метални забоду га у јабуку, а ако је од папира веже га на конач који је на ибрику. Постоји обичај у неким крајевима да се поред новца, још стављају и неки други дарови као што су пешкири, чарапе, мараме и друго.

И како се свадба приближава припреме су све интензивније, у кући у којој се прави свадба, све чешће долазе рођаци, пријатељи и комшије, како би нешто помогли и урадили око припрема. На два-три дана пре свадбе, а то је обично четвртак или петак, већ почињу да се кољу свиње, прасци, понекад теле или овца, домаћин обезбеђује пиће. Жене полако почињу да припремају коре за питу, месе хлеб и колаче, чисте пиринач и припремају све остало што је потребно за храну. Кућа се чисти и сређује, ако треба и окречи се, двориште се такође сређује, а у новије време поставља се барака и обезбеђују се клупе, столови, посуђе и остали прибор. Код младине куће се такође све припрема, скоро исто као и код младожење, јер је јако важно да

се пријатељи што боље дочекају, да се домаћин не обрука, већ да се о добром дочеку прича по селу.

МОМАЧКО ВЕЧЕ

Дан уочи саме свадбе, односно у суботу поподне, свадба већ почиње, јер је тога дана код младожење **момачко вече** а код младе **венац**. Такође се тада код младожење *кити леса* и улазна врата од куће, и то раде углавном младе девојке младожењине рођаке. На *леси* се ставља и венчић од цвећа у коме се стави лутка обучена као млада, затим црвени клас кукуруза и обавезно јабука. Предвече у суботу долазе углавном момци и девојке, младожењини рођаци и пријатељи, долази музика и у дворишту се обавезно заигра тј. *направи се оро*.

То оро траје до мрака, а некада и мало дуже, па се тек онда улази у собу, или у новије време у бараку. Након тога се поставља вечера за све госте, како за позване, тако и за оне који су сами дошли незвани. После вечере сви се помало провеселе па одлазе раније на спавање, како би сутра били одморни и свежи, јер долазе у сватове и иду по младу. За то време и у кући од девојке се интезивирају припреме, плету се венци за врата и припремају *китке* за сватове. Најчешће је и тамо весело и углавном све спремно да се дочекају пријатељи. А за младу, следећи дан је можда и најважнији дан у животу.

ОДЛАЗАК ПО МЛАДУ

У недељу, на дан свадбе, већ од раног јутра у кући младожење, почиње окупљање сватова, наравно долази и музика, а младожења и остали сватови обуку нова одела, а када дође и кум сви сватови крећу по девојку, односно по младу. Раније су укућани, кум и младожења ишли чезама, а

остали обично пешице. Такође је било уобичајено да неко од сватова иде запрежним колима, јер се у повратку на њима морао дотерати дар који је млада спремила у мираз.

За то време, у девојчиној кући се такође окупљају званнице и гости, који ће дочекати пријатеље, пожелети им добродошлицу, спрема се место где ће они поседати, одређују се они који ће их служити и поставља се мезе и пиће.

У својој кући, али у посебној соби млада се облачи и дотерује, а у томе јој помажу младе жене и девојке. Негде у дворишту је изложен и дар који се тада може видети, а који ће млада када пође, понети са собом у свој нови дом.

Када се сватови већ приближе близу девојчине куће, у њеном дворишту, негде на улазу, поређају се сви гости који учествују у дочекивању сватова, а на челу колоне су младини отац, мајка, браћа, сестре, бабе, деде и сви остали. И младожењини сватови су у сличној колони поређани по сличном редоследу. Занимљивост и разлика је у томе што по младу у сватове не иде младожењина мајка, тј. свекрва. Најпре се пријатељи, очеви младожење и младе, поздраве и измењају здравице, а онда почне поздрављање и упознавање осталих гостију.

Младожења за то време покушава да се неопажено прикраде и некако дође до младе, али га обично на улазу у собу где је млада, сачекају њена браћа и траже откуп за сестру. Та нагодба и погодба између младожење и браће од младе траје мало дуже, али се увек и најчешће уз шалу и добро расположење, заврши добро, на радост и обострано задовољство и младожење и браће, а и свих оних који су у том тренутку били ту и присуствовали овом обичају.

После обављања свих церемонија, процедура и обичаја, свадба се наставља даље тако што се пред сватове, који су се сместили, појављује млада у пратњи једне младе девојке, обично сестре или другарице, па се редом поздра-

вља са сватовима. Она тада још није обучена као млада, јер јој је венчаницу и осталу одећу и обућу, која је сва била поређана на тепсији, донео наводација, носећи је на глави.

Ту негде око младе је и младожења, који после младинаог поздрављања са сватовима, изврши њено такозвано *прстенисување*. Тај чин се ради пред кумом, који најпре састави главе младенцима, па их онда прекрије марамом. Након тога младожења вади бурму и ставља је младој на прст, а одмах затим се изнад њихових глава, ломи погача, за коју се каже да је *грабена погача*, па сви, а нарочито момци и девојке, настоје да уграбе по неко парче погаче, јер важи веровање да ће се онда за њих, грабити девојке тј. момци. За време читавог тог чина, а и касније, музика свира и веселје траје. А то време док се сватови веселе, док се ближе и боље упознају са пријатељима, уз јело и пиће, млада искористи да се пресвуче и *запровеси се*, односно да обуче венчаницу и стави *провес*, вео. Када је спремна, из собе је изводи брат и предаје је деверу, а млада се поздравља са укућанима и ближом родбином, па се онда пење у чезе с младожењом и девером, и полази у свој нови дом.

Овде постоји још један јако занимљив обичај, који се спроводи баш у том тренутку, када млада напушта своју кућу. Наиме пре напуштања свог дворишта, младој се да чаша пуна с вином, из које она попије који гутљај, а онда преко рамена, иза себе баци ту чашу да је разбије, јер се верује да ће тако за њом остати све оно што је било лоше и што не треба да је прати.

ВЕНЧАЊЕ

Следећи чин на свадби је можда и најважнији, а то је **чин венчања**. Али с обзиром да је то свима углавном познато, ја се ту не бих много задржавао, али бих ипак желео

само да подсетим на нешто што мислим да је занимљиво. Наиме, пре II светског рата, тај свечани чин венчања се обављао једино у цркви. После тога, црква је некако запостављена па су се венчања углавном обављала по сеоским месним канцеларијама, у општинама и сличним установама, а данас се то обавља и на једном и на другом месту. Али било како било венчање је венчање, увек је важно и свечано, и веома је битно, јер су од тог тренутка млада и младожења брачни пар, супружници.

По завршеном венчању сви сватови, млада и младожења, кумови и музика, долазе у кући код младожење где их дочекују многобројни радознали мештани, а који су дошли само због тога да би видели младу, као и да би присуствовали једном јако занимљивом догађају, када се снајка и свекрва дарују, и када млада баца јабуку преко куће. Овај обичај не треба заборавити, јер је јако леп и веома занимљив, па зато и причам о њему.

БАЦАЊЕ СИТА И ДАРУВАЊЕ

Када млада стигне у младожењино двориште, најчешће је попну на већ припремљена запрежна кола, на којима је донешен и дар с којим она треба да дарује све укућане. Прва на кола долази свекрва, која са собом носи сито прекривено марамом, а у коме се налази жито, понеки цвет, неколико коцки шећера и једна јабука. После срдачног поздрава, свекрва дарује младу ситом а онда млада из њега узима и по сватовима и осталим посматрачима баца жито, цвеће и коцке шећера. Обично за крај остави јабуку коју узима и баца преко куће. Обичај је да се за ту јабуку грабе момци, који тамо с друге стране куће већ чекају, јер се верује да ће онај момак ко је ухвати бити срећан.

По завршетку овог чина почиње *дарување*. Млада дарује свекрву скоро комплетном одећом, обућом и постељином, даје јој мараме, кошуље, чарапе, тканице, цемпере, вутарке, чаршафе, јастуке, черге и још много, много тога. Занимљиво је то што млада све то облачи свекрви, и то преко одеће која је већ на њој, па на крају свекрва изгледа као какво страшило. Свакако ту и свекрва дарује младу, односно снају, сличним даровима с тим што јој дарове само даје. По завршеном даривању, колима обично прилази свекрвин зет, узима је у наручје и носи је до саме куће, а то скоро увек изазива буру смеха и одушевљења међу присутнима. У наставку церемонијала млада редом дарује и свекра, девера, бабу, деду и све остале укућане.

Када се све то заврши млада силази с кола и одлази до улаза у кућу. На улазу је опет дочека свекрва, која јој на кашичици да мало масти и мало меда, па млада прстом помало намаже улазна врата. Ово се све ради јер се верује да ће тако у кући све ићи глатко, маст да је све као подмазано, а мед да би све било слатко као мед. Након тог церемонијала, младожења који се налази ту на улазу и у близини младе, узима је у наручје и уноси преко прага у кућу, што свакако симболизује добродошлицу у нови дом и нови живот.

Као и све што се до сада дешавало, тако и овај догађај, пажљиво посматрају и наравно коментаришу сви они који су у том тренутку присутни. Касније се о свим тим детаљима са свадбе, међу свом родбином, у целом селу, па чак и даље, коментарише и препричава, и то углавном надугачко и нашироко. Зато и сви учесници на свадби, изузетно воде рачуна о свом понашању и својим поступцима. Али без обзира на све то, свадба и даље траје и главно весеље и неки други важни догађаји и обичаји тек долазе. За младу и младожењу, ово време од уласка младе у младожењиној

кући, па све до њиховог следећег појављивања у јавност, је неко време предаха, када чак могу и мало да седну и одморе се од обавеза које су до тада имали а уједно и да се припреме за неке нове обавезе и напоре који их тек очекују до краја свадбе. А неке веома битне и важне ствари тек треба одрадити и како се каже, извести ред.

ГЛАВНА СВАДБА

Како је било уобичајено да је у тим тренуцима двориште младожење већ пуно оних који су дошли као гости на свадби, и оних који су дошли само да виде свадбу, обично *се прави оро*. Наравно у том ору касније играју и млада и младожења као и остали сватови. У међувремену долазе и остали гости који нису ишли по младу у сватове и гужва је све већа. Предвече коло се завршава, а младенци, музика и обично пар младих људи одлазе по кума до његове куће, да га уз пратњу музике и песме, доведу и да се свадба настави. Тамо их кум и његова породица срдечно приме, мало се провеселе, попију по нешто и долазе код младожење на вечеру. Када кум и стари сват уђу и седну, онда улазе и остали гости и смештају се за столом. Затим поново почиње весеље, поставља се мезе, точи се пиће, наздравља се и велика забава се наставља. Кум је ту свакако главна личност, а занимљиво је да ту с гостима млада и младожења не седе, већ се повремено појаве, само по потреби, мало буду ту, провеселе се, па опет изађу. Већ при крају вечере износе се, или доносе поклони, па се ту на столу испред сваког госта, ставља поклон који је он донео младенцима. Тада млада и младожења поново улазе и, наравно, почев од кума полако сакупљају поклоне, поздрављају се са свима и захваљују им на поклонима. Такође је било уобичајено да тада млада и младожења, дарују односно

дају поклоне, које су припремили куму, старом свату, а по некад и свим осталим гостима. Свакако весеље траје и за време размене поклона, и то истим темпом и интензитетом. Када време одмакне и најчешће се закорачи дубоко у ноћ, потребно је обавити још и *кршење соборњака*, и треба *распровесити* младу. То је уједно и знак да се свадба полако завршава. Те важне послове око свега тога, поново обавља, ко други него кум. Али пре приче о том церемонијалу, још само једно мало објашњење о соборњаку. Он се углавном прави од јабуковог дрвета, (како се верује, због здравља младенаца), и од гране која има три крака. На почетку свадбе, када се *кити леса*, кити се и та грана, односно накити се и соборњак, па се онда на врховима сва три крака забоду по једна јабука. Истога дана, а такође специјално за ту прилику и ту намену, умеси се погача, у коју се постави, односно забоду соборњак, који за време трајања свадбе стоји на столу испред кума. У недељу увече већ при завршетку весеља, кум врши *кршење соборњака*. А како он то ради?

Најпре младенци дођу испред кума, па кум извади јабуке из соборњака и једну да млади а другу младожењи, док трећу јабуку пресече на пола, и да им по једну половину. Ово се све ради због слоге у браку и у кући. Након тога млада и младожења поново *збоду* главе, кум их онда преко главе прекрије марамом, па онда *искрши*, тј. поломи соборњак и погачу у коју је соборњак стајао, мислим да је и то била такозвана *грабена* погача. Непосредно после тога, кум уз пратњу музике, полако и пажљиво, скине *провес*, односно вео са главе младе, *распровеси је*. Млада га онда полије водом, кум опере руке и спреман је за одлазак кући. Али кум је како сам већ истакао, а и сви то знамо, веома важна личност, како на свадби, тако и у животу, па зато и не може тек тако да оде кући, он се *испраћа*. Млада,

младожења, музика, момци који носе дарове које је кум добио, један део послуге са јелом и пићем, као и неколико младих гостију, уз песму, игру и весеље воде кума до куће. Јасно је да све то мало дуже траје јер се успут застајкује да би кум још мало замезио и попио. Када стигну и уђу у кућу, кум седне а млада и младожења се распореде један на леву, а други на десну кумову ногу, па се такмиче ко ће пре да изује кума. Онај ко то први уради, важи за вреднијег и спретнијег, па оног другог остали посматрачи због тога задиркују и шале се на његов рачун. Наравно опет је све то у шали и добром расположењу, без љутње и злих намера. А у међувремену и остали гости полако напуштају свадбено весеље, свадба се растура а млада и младожења иду на спавање, да заједно проведу **прву брачну ноћ**.

ПРВА БРАЧНА НОЋ

Данас то више није, али је некада та прва брачна ноћ била веома важна и значајна, како за младу и младожењу, тако и за остале укућане, па чак и за цело село и околину. Наиме, тада се установљавало дали је млада *поштена* или није, што је било веома важно. Прва која је то стање утврђивала била је свекрва, или нека друга жена из куће, која је рано ујутру тражила и узимала чаршаф на коме су младенци ту ноћ спавали, па ако је на њему било трагова невиности, свекрва би чаршаф истакла у дворишту на видном месту, да сви то виде, па је самим тим и расположење и задовољство међу укућанима било веће и уочљивије. Познато је и то да се тог јутра, ако је све било у реду и како треба, припремала, тј. *грејала* ракија, којом се честило и наздрављало.

Али по некада су се дешавале и неке ствари које нису очекиване и планиране, па се онда све промени и крене у

неком другом смеру. У случају да се установи да млада није била *поштена*, дешавало се, и то веома често, да се у том тренутку чак и младожења поколеба, па онда неће младу за своју жену. Било је и случајева да се свадба растури, или да младожења, а и његови родитељи некада траже додатни мираз због бруке и срамоте која их је снашла. .

А ту бруку и срамоту родитељи, па и сви остали укућани, младој никада нису могли да опросте, па су због свега тога понекад и доживотно били огорчени на њу. Што се тиче свекрве, она је своје незадовољство, бес, огорчење и револт показивала одмах у понедељак ујутру, тј. после свадбе. Наиме, тога дана млада и још неки гости који је прате иду на воду, а прича о целом церемонијалу и свим обичајима који су везани за то, биће испричана у наставку.

ВОЂЕЊЕ МЛАДЕ НА ВОДУ

Понедељак ујутру је дан када се весеље наставља, јер се тога јутра млада води на воду. Млада је тада најчешће на себи облачила народну ношњу и са собом носила, ранијих година тестију, а нешто касније бокал за воду. За воду се ишло на бунар, кладанац са кога је вода могла слободно да се пије. Млада и са њом пар девојака и млађих жена, музика и десетак мушкараца од младожењине родбине, крећу од младожењине куће са ибрицима напуњеним грејаном ракијом, уз песму, игру и весеље, иду кроз село до тог бунара или кладанца. Успут на капијама излазе мештани да виде и упознају младу, а она и њене пратиље се са свима поздрављају, а млада свим старијим љуби руке.

За то време сви мушкарци који иду у пратњи младе, нуде и пију са мештанима грејану ракију, благосиљају и наздрављају једни другима. Када стигну до воде, млада уз

помоћ својих пратиља, напуни тестију или бокал, кога прекрије везеним парчетом платна, односно пешкиром, па се онда цела поворка враћа према кући. У повратку се све понавља као и при доласку, с тим што се сада настоји да се пролази улицама и сокацима, којима се није ишло у одласку по воду. Када цела група водоноша стигне до куће, свекрва, укућани, као и присутни гости, дочекају их и помало из тестије пијуцну донешену воду, све због веровања, да ће им то донети срећу и добро здравље у породици.

Међутим овде постоји још један обичај који је јако суров и непријатан, али је поред тога и јако занимљив. Наиме, све ово је добро и лепо, па чак и веома интересно, ако је млада била *поштена*, али ако није, постоји обичај који је јако непријатан. У том случају, када млада донесе воду, свекрва узима тестију или бокал с водом, па све заједно баци и поломи. На овај начин она пред свима обелодани и покаже да млада није била *поштена*. Можете замислити како се у тим тренуцима млада осећала, како је сву ту срамоту и бруку доживљавала и преживљавала. Једно је сигурно, све ово није било ни мало пријатно, и ипак је све ово требало да се издржи.

ВРАЋАЊЕ РАКИЈЕ

У понедељак дан после свадбе, након вођења младе на воду постоји још нешто што се мора обавити, а то је тзв. *врћање ракије*. Младожењини зетови, с музиком и ибрицима пуним грејане ракије, одлазе поново до младине куће где их домаћини дочекају, понуде их јелом и пићем, заједно попију по коју, па их онда зетови позову да дођу у госте и виде где су удали своју ћерку. И овде постоји један занимљив обичај. Наиме, после обављеног позива, зетови

добију и дарове од младине мајке, обично то буду кошуље, чарапе или тканице, а поред тога они сами узимају венце са сувом паприком и хватају по једну кокошку. Накићени свим тим даровима, враћају се младожењиној кући, где их с одушевљењем дочекују сви присутни. За то време младожењина родбина почиње припреме за пријем младиних родитеља и рођака, који негде око поднева долазе у госте. Број гостију зависи од договора једног и другог домаћина, али уобичајено је да то буде око двадесетак људи. И наравно, они долазе уз пратњу музике, са песмом и весељем. Поново се једе и пије, поново се младенци дарују поклонима, поново настаје весеље и на крају, када све то прође пријатељи се отпрате с музиком, песмом и игром. Тај одлазак младиних рођака, на неки начин означава и завршетак целокупног свадбеног весеља, завршетак свадбе, завршетак једне приче, али и почетак једног новог начина живота за све укућане и почетак једне нове приче.

Одломак из књиге у рукопису:
СЕЋАЊА ЗА ОЧИ И ДУШУ

ОКРУГЛИЦА

Киша у сврљишком крају није пала још од Видовдана, па се дуго и суво лето отегло до Св. праведника Јоакима и Ане, а онда наставило као Михољско све до јеванђелисте Јована Богослова и даље.

Од толике и дуге суше, уплашише се извори и сакрише се испод земље, па Тимок нестаде. Попут празне змијске кошуље остаде да зјапи његово суво корито.

Преживеле рибе се сакупиле у понеком преосталом виру па их сељаци хватају корпама.

Газим по његовом испуцалом дну изнад села Округлице, и сакупљам дивне, беле, црвенкасте и сиве облутке. Налазим и чудновате скулптуре од старих пањева и избледелих голих жила по њима.

Суша је измрежила пукотинама и њиве, па у њих упадају ноге берачима кукуруза. Јуче је моја комшиница уганула ногу. Година сушна или кишна, родило или не родило, сељак мора да прибере летину.

Била сам да обиђем комшику.

Како сам отворила капију, тако ме је запахнуо врео, мирисни ваздух на комине и ракију, на печене паприке, тикве и кромпир, на јабуке и дуње.

– Како је лепа и богата јесен у селу, рекох уместо поздрава.

– Одавно овакав ваздух нисам удахнула, ваздух мог детињства. Опија и без ракије.

Комшија убаци дрво у ложиште казана и прихвати моју руку уз осмех:

– Нема богатства у селу, само рад и зној.

Поред казана је и стари шпорет на коме комшиница пече паприку за ајвар, а у рерни кромпире и тикву.

Ту је и други комшија са женом, да помогну. У селу опстају давнашњи обичаји о испомоћи, и то више међу комшијама него међу рођацима.

– Треба ли вам помоћ? , упитала сам.

– Комшија ти је први за све, огласи се други комшија Хране.

– Док рођаци дођу, удрвиш папке... ха, ха, ха.

Сви се придружисмо осмеху, не због изреке, већ његовог здравог и пуног смеха.

И тако, уз ракију и печене кромпире одмотавају се приче из сећања. Прво о јачини и боји ракије а онда о суши: ко је и кад упамтио овакво дуго и суво лето и шта је све оно доносило. Главну реч је водио Хране. Показало се да поседује богато, како своје, тако и туђе искуство. Али и велику радозналост.

Искористила сам прилику и упитала Хранета:

– Зашто се ово село зове Округлица?

Он се насмеја претурајући врућ кромпир из једне у другу руку.

– Ово село није одувек било овде. Стара Округлица је била ближа Бурдиму и Извору, одавде се не види.

– Знам, расељавање због погрома и помора, рекох ја.

– Сва наша села имају по неколико селишта.

– Округлица их има два, настави Хране, Белковце и Уланичиште. То старо село се није одмах звало Округлица. Раније се много страдало. Турци и болешчине су уништавали читава села. Тако је „чума“ дошла и довде. Околна села су била уништена, па су се сељаци уплашили. Позвали су најугицајнијег, међу њима и упитали како да се заштите.

Он је предложио да упитају стару сеоску врачару, и они учине тако.

Врачара им је казала да свако из куће изведе по једног вола на пољани испод села. Онда да спаре волове и заору око села онолико бразда колико пари волова добију. Затим да изван бразда унаоколо посеју сламу и запале ватру, а унутар, испред бразда поређају у круг воловска кола и у њима поставе по један округло хлеб. Тако „чума“ неће моћи да уђе у село а ако и прође круг ватре и кругове бразди, доћи ће до хлебова, најешће се и неће дирати људе.

Сељаци су урадили тако.

Село је било окружено хлебовима, воловским колима, браздама и ватром која је данима горела, и остаде поштеђено.

Малобројни, преживели из околних села, похиташе да нађу спас у Округлици. Али, као ни „чума“ не моглоше да пређу кругове. И од тог времена село доби назив Округлица – заврши Хране.

– Округла, па на ћоше, то је сада наше село, умеша се домаћица, нудећи печену тикву. – Пробајте је, код нас иде све у круг, нема излаза ни улаза. Ми затварамо последњи круг. После нас зваће се Умрлица.

– Ма није баш тако, рекох. Ето, супруг и ја смо дошли. Нови пут према Старој планини и ваше топло врело, довешће још неког.

– Ви сте генерација која је проходала на земљи. Јела печене кромпире и тикве. Зато сте се и вратили. После нас и вас, остају они са тепиха, из памперс пелена, с чоколадом и кока-колом . Они овде неће живети, настави Хране. – Чуму су звали црна куга, а нас сада уништава бела.

– Е, ту си, вала, у праву, додаде комшија лежећи поново казан. – Него да ми попијемо по коју. Да је градирамо.

Подигосмо чашице и наздрависмо за нас.

– Живели ми!

– Поживели док можемо да радимо и пијемо, насмеја се Хране.

Сутон је окуружио Округлицу и полако се увлачио кроз њене сокаке.

Звезде су се ређале, а пси су скоро свако њихово појављивање залајавали.

Поздрвила сам се са комшијама и кренула кући.

ПС: У турским дефтерима из 1478/81. помиње се село Округлица са 53 куће.

По попису из 1833. Округлица је имала 23 куће, а по попису из 1863. 38 кућа и 391 становника.

По најновијем попису из 2011. село Округлица има 75 кућа и 164 становника.

Милица Миленковић

ЈЕДАН СВЕТ ВИШЕ

Поводом ликовне колоније *Ars Timacum* 2011.

Лета Господњег 2011, осми пут заредом, Културни центар Сврљиг угостио је истакнуте српске сликаре. У организацији поменуте установе, уметницима из разних крајева Србије, шестодневним боравком у Сврљигу омогућено је дружење и стварање нових дела.¹

За разлику од пејзажа који је инспирисао уметнике прошле године, сликари су више пажње посветили етно мотивима међу којима је најдоминантнији мотив старе куће (кућа у моравском стилу са упечатљивим тремом). Док је Миљан Миленковић на сликама *Стара кућа* и *Кућа у Жељеву* склон бојама које својим бледим тоновима наговештавају пролазност једног времена назиданог на каменним темељима моравке, дотле Добривоје Петрушијевић

¹ Ликовна колонија *Ars Timacum* 2011 (3 – 9. јул); организатор Славиша Миливојевић; сликари: Љубиша Живадиновић (Ниш), Добривоје Петрушијевић (Врање), Станка Тодоровић (Београд), Милијана Јовановић (Рума), Хелена Шипек (Београд), Здравко Вајагић (Београд), Слободан Гане Милосављевић (Београд), Влада Рашић (Београд), Душан Васић (Сврљиг), Миљан Миленковић (Сврљиг), Јованка Рашовић (Крушевац), Маријана Стоилковић (Крагујевац); гости: Павле Насковић (Алексинач), Зорица Басарић (Сврљиг), Ђорђе Милошевић (Алексинач), Марко Никодијевић (Сврљиг), Милица Миленковић (Сврљиг).

пролазност оличену у *Старој кући* слика црном и белом бојом, где оне више не представљају контраст, већ чинећи јасно складну структуру делују као ретро фотографија. Са друге стране, Слободан Гане Милосављевић слика појату (*Појате Белица I и II*), али је и даље присутан осећај неоживљавања стварности, појата је тек фигура у простору. Зидови су изљуспани, нагрижени временом те се на њима назиру блато и слама изражени браон бојом. *Стара воденица* Душана Васића још један је у низу знак истека времена.

Сужавање предмета долази са сликама Станке Тодоровић. Њен *Крајпуташ* и *Сеоска мисионарка* делују сасвим отргнути из простора и времена и са белом позадином представљају управо оно што је од њих остало: симболе неких постојећих друштава. Подлога или основа од које креће настајање слике Станке Тодоровић јесте песак те он даје посебну боју слици, браон и благо руменило на лику сеоске мисионарке делују магично. Исту посебност носи *Анђео* Милијане Јовановић: анђео који не робује нормама иконографије, већ подлеже правилима која му нуди душа ове изузетне уметнице.

Маријана Стоиљковић показује оригиналност како по избору тема тако и по начину сликања. Њене слике *Пејзаж* и *Аблепсија* представљају авангардни неоекспресионизам. Стиче се утисак да оно што она нуди није насликано већ изрезбарено у боји. Ова сликарка је отворена ка посматраоцу што показује рељефност на сликама коју постиже снажним наносом боја. Изобличени лик (*Аблепсија*) који креира изузетном емоционалношћу, неодољиво подсећа на чувени *Крик* Едварда Мунка.

Бројност на платну налазимо код Хелене Шипек (*Грнчарије I и II*) и Љубише Живадиновића (*Јато пернато*). Хелена по други пут ваја грнчарију што се тиска на поли-

цама у сали Културног центра. Она је оживљава како бојама тако и потезима. Издвајање грнчарских предмета по величини није постигнуто једино обликом већ и светлим и тамним тоновима. Поигравањем начином бојења, прелазом боја преко ивица предмета - поред чега опет јасно и лако уочавамо контуре округлих крчага и кондира - уметница оживљава време у коме је управо та грнчарија чинила важан сегмент једног домаћинства. Љубиша Живадиновић је окренут и авлији (*Двориште*) чиме, поред хијерархијског поретка између петла и кокошака на слици *Јато пернато*, пажњу посматрача окреће ка ономе што је окруживало стару кућу и што је пропало заједно са њом.

Надахнуће које је прелетело много векова, двома уметницама понудиће се као тема: Јованки Рашовић *Споменик косовским јунацима*, *Сврљешке гајде* и Зорици Басарић (гост колоније) *Одломак из сврљешког јеванђеља*. Остали гости колоније одлучују се за *Поглед на фабрику* Марко Никодијевић, чија слика *Акт* јесте у раскораку како са мотивима осталих сликара, тако и са темама из старинског живота. Павле Насковић оставља још један у низу *Предео*.

Сем Жељева и Белице, топоними који су оставили утисак на уметнике, јесу и Тимок (истоимена слика Милијане Јовановић), *Тимациолум* (*Стари град Сврљиг*, Влада Рашић), *Облик* (*Поглед на Облик*, Душан Васић). Богати предео који се понудио сликарима приликом једнодневног излета у селу Нишевцу и пешачења старим римским путем, насликаће Здравко Вајагић (*Пешачење I и II*).

Настајање слике равно је Хаосу који је вероватно претходио настанку планете где се све некаквом логиком, кроз симболе, понудило Човеку. Пре давања коначног облика мотивима на слици, све је на платну узбуркано, све у некаквој тежњи да се што пре прекрије белина. Из тог белила

рађа се све што је доступно људском оку. Но, слике треба посматрати духом и срцем.

Марсел Пруст је рекао: *Стил није начин украшавања као што неки верују; то није чак ни ствар технике; то је као боје код сликара, визуелни квалитет, откривање посебног света који свако од нас види, а који остали не виде. Уживање које нам уметник пружа је у томе што доприноси да упознамо један свет више.*

У случају осме по реду ликовне количије то је свет рођен и угашен на простору једног града.

Захвалност дугујемо учесницима што су умногоме допринели да тај свет не буде заборављен. И онда када време сруши старе темеље, неки нови људи ће имати прилику да упознају један свет више.

Ars Timacum:

предео насликан давно

У колони као воз
измештен са пруге,
ван животног колосека,
ходамо јустинијанским путем.

Ка води.

Ка земљи.

Ка ватри.

Ка Timaciolum-у.

У вагону сваког од нас
прегршт мисли, семе
рађања нових дела.
Нешто нас је оплодило:
или ваздух,

или биље,
или камен
Timasum–a.

У импровизованом атељеу
сликари ће покушати
вечним неимарима
слични да буду:

платном, бојом, кистом.

На овом смо друму прошлости
урушили Склад својим пролазом,
прометејски уздрмали Творца.

Неко викну:
„На, људи, ево вам ватре!“
И глас се изгуби.

Доле, у граду,
у атељеу,
настају нове слике.

Овде, у гори,
у атељеу,
још много ће векова
Уметник небески

кишом спирати,
громом јачати,
сунцем бојити,
предео насликан давно.

То је Arg Timasum.

Излет у прошлост: колона сликара на староримском путу.
Село Нишевац, 5. јул 2011.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (диск, дискета, e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 12.

Посебне захтеве (латинска, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

Поред електронске, доставити штампану и потписану верзију, с јасним ознакама посебних услова (види напред).

Радове слати на адресу уредништва БДЕЊА.

АДРЕСЕ

Издавачи:

Културни центар Сврљиг, Боре Прице 2, 18360 Сврљиг
(За уредништво БДЕЊА)

e-mail: kcsvrljig@sezampro.rs

bdenje_srg@yahoo.com

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Дом културе,
19350 Књажевац

e-mail: obren@kul-tim.net

КОНКУРС ЗА НАГРАДУ "РАДЕ ТОМИЋ"

Књижевни клуб "Бранко Миљковић" Књажевац расписује једанаести песнички конкурс за награду "Раде Томић", која ће бити додељена у расположивом термину између 15. и 20. маја 2012. године, у оквиру прославе Дана општине Књажевац.

Поред награде "Раде Томић", која подразумева објављивање књиге за најбољи рукопис, доделиће се и две новчане награде за циклус песама. Најуспешнијим учесницима биће уручене и специјалне повеље.

Право учешћа на конкурсима имају сви аутори који пишу на српском језику. Необјављене рукописе, као и циклусе необјављених песама у три примерка, под шифром (са разрешењем шифре у посебном коверту) слати (искључиво поштом) на следећу адресу:

Књижевни клуб "Бранко Миљковић", 19350 КЊАЖЕВАЦ, поштански фах 58, са назнаком – за награду "Раде Томић". Конкурс је отворен до 1. 4. 2012. године.

Организациони одбор Песничких сусрета "Раде Томић"

САДРЖАЈ

<i>Саша Хаџи Танчић</i> ФАНТАСТИКА БАСНЕ	3
---	---

<i>Жарко Буровић</i> ДОК НЕ ДОЂЕ КРАЈ	13
<i>Дејан Стојиљковић</i> ДУГЕ НОЋИ И ЦРНЕ ЗАСТАВЕ	16
<i>Ранко Павловић</i> ГЛАД	28
<i>Слађана Илић</i> РУКЕ	32
<i>Драгана Џајевић</i> НЕКА РАСТЕ И КОПНИ У ЗЕМЉИ	37
<i>Миленко Д. Јовановић</i> ОРФЕЈ НАД ПЕСНИЧКИМ ТЕКСТОМ	44
<i>Милијана Сета</i> MODUS VIVENDI	48
<i>Саша Тодоровић</i> У МНОГО ЧЕМУ НАШ СТАРАЦ ВУКАН НИЈЕ БИО У ПРАВУ	50
<i>Бајо Предраг Луковић</i> ЊИВА КОСОВСКА	55
<i>Стојан Бербер</i> УСПУТНИ ЗАПИС	58
<i>Владимир Бјелановић</i> ПОЕМА ЈЕДНОГ ЗЛАТНОГ ДАНА	65

<i>Радојица Перишић</i>	
НАША ВОЋКА	67
<i>Оливер Милијић</i>	
ВИРУС. ЈЕЗГРО. ИКОНА: ПРЕДИГРА	71
<i>Мирољуб Тодоровић</i>	
ИЗ ДНЕВНИКА	74
<i>Иван Вучковић</i>	
СМРТ МАШИНОВОЋЕ ПЕТРА МИХАЈЛОВИЋА	92
<i>Живко Николић</i>	
ДРАГИ ТРЕНУЦИ	109
<i>Верољуб Вукашиновић</i>	
ПЕТ ПЕВАЊА ПРЕД МОРАВОМ	113
<i>Благица Здравковић</i>	
THE STORY ABOUT „THE LITTLE DOORSTEP“	115
<i>Виолета Јовић</i>	
ВАМПИР ИЗ ВОДЕНИЦУ	130
<i>Бранко Ђурчић</i>	
ОСВРТ НА БЕСКРАЈ	139
<i>Стојан Богдановић</i>	
И ТО МОРА НЕКИ ДА РАДИ	154

<i>Небојша Деветак</i>	
ТОПИ СЕ И ГАСИ МОЈА МЕМОРИЈА	159
<i>Никола Шанта</i>	
МАЧКЕ	162
<i>Благоје Баковић</i>	
ОНО МЕСТО	172

Зани Гордане Подоровић

<i>Љубинко Дугалић, прва награда</i> ПРОМЕНА ТАМЕ	176
<i>Гордана Боранијашевић, друга награда</i> УЖАРЕНО СЕЋАЊЕ НА ПРВО ГЛАСОВНО СРЕТАЊЕ.	180
<i>Тања Бурђевић, трећа награда</i> ЦЕП И БУКАГИЈА	184

Цикловања

БРИТАНСКИ И АМЕРИЧКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ	187
ПОЉСКИ ПЕСНИЦИ	195

Пчмачења

<i>Душан Стојковић</i> ПЕСНИЧКИ САМНИК И ПЕСМЕ ИЗ ТАВНИ	204
<i>Милица Јефтимијевић Лилић</i> ПЕВАТИ И ЖИВЕТИ У САГЛАСНОСТИ СА СОБОМ	213
<i>Владета Коларевић</i> САШАПТАВАЊЕ СА НИШТАВИЛОМ	218
<i>Мирослав Радовановић</i> ДРАМА ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ	221
<i>Александар Миленковић</i> ЛИРСКИ МИРИС БИЉА И УМНИ ЗАПИС О ЊЕМУ	227
<i>Оливер Јанковић</i> ПРАЗНИНА КАО УСУД	231
<i>Миљан Деспотовић</i> РЕЧИ СТАРИЈЕ ОД КОСТИЈУ	233

Ваштаина

Драгослав Илић

УДАЈА И ЖЕНИДБА240

Милинка Јовановић

ОКРУГЛИЦА260

Зешавња

Милица Миленковић

ЈЕДАН СВЕТ ВИШЕ264

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА270

КОНКУРС271